

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Rigorózní práce

Mgr. Anežka Žofáková

**Otcové na rodičovské dovolené, jejich interpersonální
postoje, hodnoty a tendence**

**Fathers on parental leave, their interpersonal attitudes, values
and tendencies**

Praha 2021

Poděkování

Děkuji všem vyučujícím na katedře psychologie, kteří jsou ochotni sdílet své zkušenosti a životem nabyté moudrosti, všem takovým, kteří jsou ochotni laskavě podporovat studenty v odborném bádání a hledání sebe samých v oboru psychologie.

Dále také děkuji svým blízkým za podporu a trpělivost, a též všem, kteří mi pomohli při šíření povědomí o prováděných výzkumech.

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 16.1. 2021

.....

Anežka Žofáková

Abstrakt

V rigorózní práci se věnujeme problematice raritní role otce na rodičovské dovolené. Cílem práce je uchopit vnímání raritní role otce na rodičovské dovolené a zmapovat psychologické okolnosti, které se s tématem pojí.

V širší souvislosti se tato práce zabývá tématem rodiny, mateřskou a otcovskou postavou, rolemi otce a matky v rodině, jejich vztahy s potomky. Blíže se zaměřujeme na význam otce v rodině, přínosy otce pro děti a podrobněji také na osobnostní charakteristiky pečujících otců. Vycházíme z dostupných zdrojů zabývajících se mateřskou a rodičovskou dovolenou, odchodem otců na RD, jejich motivy pro odchod na RD, působením RD na dítě. Zaměřujeme se přednostně na situaci České republiky.

V rámci práce jsou uvedeny dva realizované výzkumy. V prvním z nich se zaměřujeme na postoje českých mužů (potencionálních otců na RD) k naplňování rodičovské role v rodině v souvislosti s faktorem Otevřenost vůči zkušenosti (NEO Big Five), zabýváme se možnými prediktory odchodu mužů na RD. Ve druhém výzkumu se věnujeme tématu otců na rodičovské dovolené z hlediska dalších osobnostních charakteristik. Zaměřujeme se na muže, kteří sami roli otce na rodičovské dovolené zažili. Mapujeme jejich preference, interpersonální postoje, hodnoty a tendence využitím dotazníku SIPO¹.

Klíčová slova:

rodina, rodičovská dovolená, mateřská dovolená, otcovská dovolená, role otce

¹ Využíváme dotazníku SIPO, jehož autorem je Oldřich Mikšík (2004).

Abstract:

The rigorous thesis deals with topic of uncommon role of fathers being on parental leave. The aim of the thesis is to describe the general public's perception of the role as well as to explore its psychological circumstances.

In broader context of family, the paper deals with the mother and father figure, their roles and their relationships with their children. The main focus is on the importance of the father in the family and the benefits for children and in further detail also on the personality characteristics of the caring fathers. In the paper is based on available resources that deal with the topic of parental leave, the fathers' act of taking parental leave, their motivation and the effect of parental leave itself on the children. We focus mainly on the situation in the Czech Republic.

The empirical part consists of two pieces of (realized) researches. The first one is put on the attitude of Czech men (as the potential fathers taking parental leave in the future) to taking on a parental role in relation to the openness to experience factor in the NEO Five-Factor Inventory. We consider the potential predictors of the fathers' taking parental leave as well. The second one is focused on fathers on paternity leave and their personality characteristics. The research explores fathers who experienced parental leave. Their preferences, interpersonal attitudes, values and tendencies were subjects of SIPO questionnaire.

Keywords:

family, parental leave, maternity leave, paternity leave, role of the father

MOTTO:

„Všichni víme, jak vychovávat cizí děti.“

(Jiří Žáček)

Obsah

Abstrakt	4
Seznam použitých zkratek.....	11
Úvod.....	12
TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE	14
1 Počátky proměny rolí a formování rodiny.....	14
1.1 Proměny rodiny.....	14
1.2 Rodina dnes.....	15
1.3 Vymezení role otce v dnešní společnosti.....	18
2 Mateřská a otcovská postava ve vztahu k dítěti.....	19
2.1 Vývojová stádia dítěte se zaměřením na důležitost otcovské a mateřské postavy.....	19
2.1.1 Prenatální a natální období	19
2.1.2 Novorozenecké období	21
2.1.3 Kojenecké období	22
2.1.4 Batolecí období a následný vývoj.....	26
2.2 Otec a matka – specifika mateřské a otcovské postavy	30
2.2.1 Zastupitelnost matky.....	30
2.2.2 Možné důvody rozdílného chování otců a matek	31
2.3 Vztah otce a syna, otce a dcery	35
2.3.1 Otec a syn	36
2.3.2 Otec a dcera	39
3 Role otce: otcové a děti	42
3.1 Dnešní pojetí otcovské role.....	43
3.1.1 Tradiční role otce	43
3.1.2 Aktivní a pečující otec	45
3.2 Nejen výchovný podíl a význam otce (výzkumy)	48

3.3	Když otec chybí	50
4	Mateřská a rodičovská dovolená	52
4.1	Definice pojmů (platné pro Českou republiku)	52
4.2	Počátky mateřské a rodičovské dovolené v Evropě.....	53
4.3	Rodičovská dovolená dnes.....	55
5	Odchod na RD	61
5.1	Odchod otců na RD.....	61
5.1.1	Muži na rodičovské dovolené – „jako jehly v kupce sena“	65
5.1.2	Přínosy pro pečující otce	69
5.1.3	Převažující charakteristiky otců na RD	72
5.2	RD pro dítě.....	75
5.3	Motivy rodičů pro volbu otce zůstat na RD: faktory, které působí při rozhodování	77
5.3.1	Působení genderových stereotypů	78
5.3.2	Od stereotypů a konzervativního rozdělení rolí k dalším faktorům	80
I.	EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE	88
1	Úvod k výzkumné části	88
2	Cíle výzkumu: Výzkumné otázky a výzkumné předpoklady.....	90
	Výzkumné otázky	90
3	Popis výzkumného souboru.....	93
3.1	Kritéria výběru	93
3.2	Vybraný výzkumný soubor.....	93
3.2.1	Grafy: popis výzkumného vzorku	95
4	Výzkumné metody.....	99
4.1	Užité diagnostické nástroje	99
4.1.1	Dotazník NEO Big Five.....	100
4.1.2	Dotazník Postoje populace k naplňování rodičovské role	100

5	Výsledky analýzy dat (a jejich interpretace)	107
5.1	Vzájemný vztah míry liberálních postojů s dalšími měřenými proměnnými	107
5.1.1	Korelace dosažené úrovně liberálních postojů s měřeným faktorem otevřenost vůči zkušenosti	107
5.1.2	Vzájemný vztah dosažené úrovně liberálních postojů s představami o možnosti RD	108
5.1.3	Míra liberálních postojů a odpovědi ve třetí části dotazníku: ANOVA	108
5.1.4	Míra liberálních postojů ve spojitosti s věkem respondenta	110
5.2	Vztah proměnných ze třetí části dotazníku s představami o RD	110
5.3	Doplňující poznámky od respondentů	111
5.4	Shrnutí výsledků a odpovědí na výzkumné otázky	113
6	Diskuse k první empirické části	116
6.1	Srovnání výsledků s jinými výzkumy	116
6.2	Srovnání jednotlivých výroků s českými výzkumy	118
6.3	Limity prvního realizovaného výzkumu	120
II.	EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE	124
1	Úvod ke druhé výzkumné části	124
2	Cíle druhého výzkumu: Výzkumné otázky a výzkumné předpoklady	125
	Výzkumné otázky	125
3	Popis výzkumného souboru	128
3.1	Kritéria výběru	128
3.2	Vybraný výzkumný soubor	129
4	Výzkumné metody	138
4.1	První část dotazníku (demografické údaje)	138
4.2	Dotazník SIPO	139
5	Výsledky analýzy dat výzkumu pečujících otců (a jejich interpretace)	142
5.1	Odpovědi na naše výzkumné otázky	142

5.2 Další sledované proměnné	144
5.2.1 Faktor porozumění a faktor uznávání z dotazníku SIPO	144
5.2.2 Sledované proměnné z první části dotazníku	144
5.2.3 Motivy ochodu na RD	145
6 Diskuse druhé empirické části	148
Limity druhého realizovaného výzkumu	150
7 Náměty pro další výzkum	152
Závěr	155
Seznam použité literatury, využití zdroje	157
Seznam grafů a tabulek	179
Seznam příloh	181
Příloha 1	182
Příloha 2	184
Příloha 3	185
Příloha 4	190
Příloha 5	191
Příloha 6	192

Seznam použitých zkratk

ČR Česká republika

ČSÚ Český statistický úřad

LOM Liga otevřených mužů

MD mateřská dovolená

RD rodičovská dovolená

MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí

Úvod

Zaujal mě přibývajících počet otců s kočárky na procházkách, počet otců s dětmi na dětských hřištích i v dopravních prostředcích. Pečujících otců v mém okolí opravdu přibývá – anebo jsem si jich jen začala více všimnout? S tímto tématem se mi honilo hlavou mnoho otázek, a tak jsem se rozhodla do tématu netradičního rozdělení rolí v rodině, působení otců na děti, přínosu otců v životech dětí a osobnosti pečujících otců nahlédnout.

Diskuse na téma otcovství se stávají módními. Zájem široké veřejnosti i odborné společnosti o problematiku otcovství má jasně vzrůstající tendenci. Zájem je reflektován v oboru psychologie, ale také na poli dalších sociálních i politických věd, což dokazují četné výzkumy, které byly k tématu otcovství provedeny. V průběhu posledních dvou desetiletí dochází v oblasti výzkumu k významnému posunu směrem k mužům, jejich přínosu pro děti, odlišnostem oproti ženské roli v rodině, jejich vnímání a ochotě odchodu na RD atd.

V uvedené práci směřujeme od obecností ke konkrétnímu tématu práce. Kapitoly jsou řazeny od uvedení čtenáře do kontextu problematiky, postupně směřujeme k problematice otce na rodičovské dovolené. Nejprve je pozornost čtenáře zaměřena na formování rodiny v průběhu věků, blíže se pak věnujeme významu mateřské a otcovské postavy ve vztahu k dítěti. Následně jsme se zaměřili zejména na otcovskou postavu v rodině, význam role otce pro dítě a blíže také na osobnosti pečujících otců. Popisujeme také situace, kdy otec v rodině chybí, zaměřujeme se na otázku, zda je otec pro dítě vůbec zapotřebí.

Zajímalo nás, zda otcové, kteří na rodičovskou dovolenou odchází, jsou něčím specifičtí. Je možné predikovat, který muž bude věnovat více času péči o dítě než jiný otec? Jsou nějaké (osobnostní) charakteristiky, které muže předurčují k většímu zájmu o péči o dítě na RD? Takovým otázkám jsme věnovali pozornost nejen v teoretické části práce, ale také vlastním dvojím empirickým bádáním.

V prvním výzkumu se zaměřujeme na problematiku rodičovské dovolené v kontextu postoje mužů k rodičovským rolím. Mapujeme postoje českých mužů (potencionálních otců na RD) k naplňování rodičovské role v rodině v souvislosti s faktorem Otevřenost vůči zkušenosti (jeden z faktorů NEO Big Five), zabýváme se možnými prediktory odchodu mužů na RD. V návaznosti na první výzkum se ve druhém výzkumu věnujeme tématu otců na rodičovské dovolené z hlediska dalších osobnostních charakteristik. Zaměřujeme se již

na užší výběr mužů, a to takových, kteří sami roli otce na rodičovské dovolené zažili. Mapujeme jejich preference, interpersonální postoje, hodnoty a tendence využitím dotazníku SIPO.

Ve výzkumech využíváme dosavadních poznatků, které byly k tématu pečujících otců, otců na RD k dispozici. Jelikož je však většina výzkumů zaměřena spíše sociologicky, zabývají se pečujícími otci jako obecným společenským jevem, může být nový psychologicky orientovaný výzkum zaměřený na osobnostní charakteristiky otců přínosem a potenciálem pro otevírání nových témat a podnětem další zkoumání.

V textu, pokud není uvedeno jinak, popisujeme rodiny, které tvoří muž (otcovská postava), žena (mateřská postava) a děti. Hovoříme o úplných rodinách, o rodinách, kde děti nevyžadují zvýšenou péči (např. z důvodu dlouhodobých nemocí, handicapů atd.). Pokud není uvedeno jinak, popisujeme rodičovskou dovolenou jako formu péče o dítě, kterou vykonává jeden z rodičů. Druhý rodič zastává roli živitele a chodí do zaměstnání.

TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

1 Počátky proměny rolí a formování rodiny

1.1 Proměny rodiny

Založení rodiny, její velikost a způsoby společného rodinného soužití se v průběhu věků proměňovaly. Rodina jako možnost individuální volby se objevuje v našem civilizačním okruhu až v průběhu 19. století (Lovasová, 2006). Působením vnějších podmínek, historických událostí a společenských ideologií se rodina formovala také v závislosti na konkrétní době.

V období renesance začíná dílčí vyvazování jednotlivce ze sociálních struktur. Romantismus velmi zdůrazňuje hodnotu citu. Moderní industriální doba s sebou nese osamostatňování jedinců, kdy začínají brát svůj osud více do svých rukou. Při rozhodování týkajících se zakládání rodiny, počtu dětí atp. začíná více rozhodovat samotný pár, kterého se rozhodnutí týká (Lovasová, 2006). V průběhu 20. století se partneři od rodiny více osamostatňují, vůči původním rodinám jsou již více autonomní. Díky většímu zaměření se jeden na druhého a ústupu širší rodiny do pozadí, mají partneři možnost více se poznávat v oblasti osobnostní, povahové i citové (Singly, 1999).

V České republice, kde se v důsledku působení socialismu stala vysoká zaměstnanost žen standardem, převažuje model dvoupříjmových rodin (Možný, 2002).

V postmoderní době lidé zakládají rodiny primárně z důvodu uspokojení svých citových potřeb a potřeb partnerů. Současná rodina přestává sloužit primárně k reprodukci rodu, společnosti, a k transmisi morálních hodnot. Skýtá prostor pro sdílení, dále pro poznávání a potvrzování sebe sama, ke konstrukci osobní identity (Dudová, 2006; Lovasová, 2006). Jelikož dnes hlavní díl připadá na citovou složku mezi partnery, stabilita rodin tak stojí a padá právě s citovou bilancí partnerského vztahu (Lovasová, 2006). V průběhu vývoje moderní společnosti se tak instituce rodiny stala na jedné straně méně stabilní, na straně druhé demokratičtější (Giddens, 2000; Singly, 1999).

1.2 Rodina dnes

Dnešní doba je také charakteristická rostoucím počtem nesezdaných soužití, stále méně párů si nechává svůj vztah úředně potvrdit. Roste počet dětí narozených mimo manželství i cíleně bezdětných párů (Lovasová, 2006).

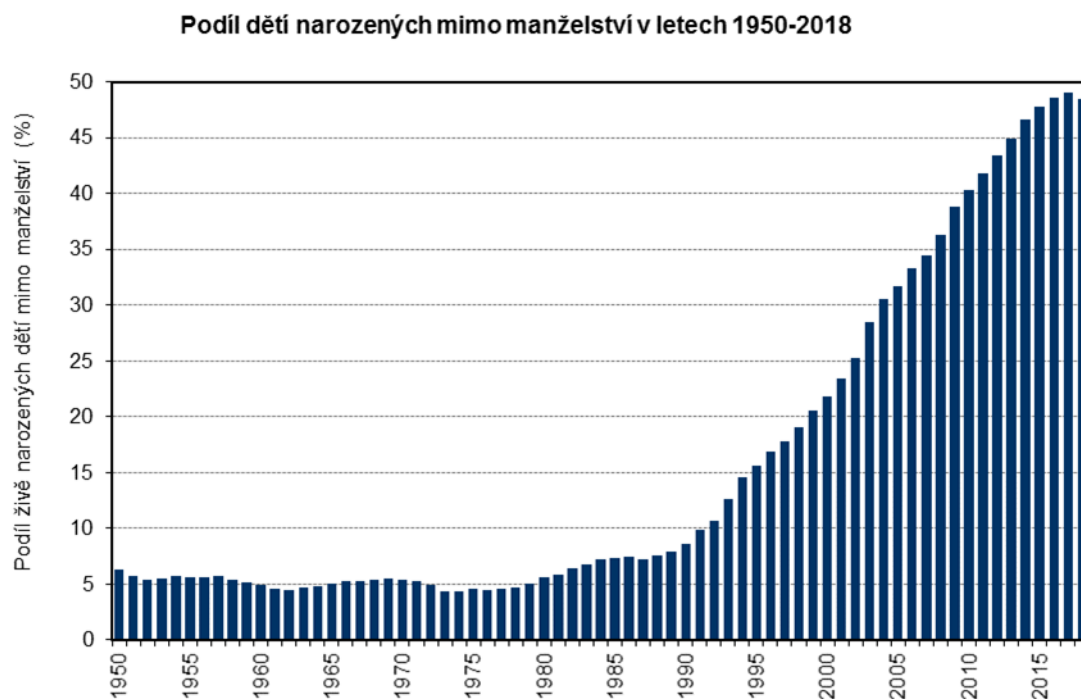
Podle údajů Českého statistického úřadu (z výsledků sčítání obyvatel z roku 2011) existovalo v ČR 234 346 faktických manželství². Jednalo se o 8,8 % z celkového počtu rodin. Nejvíce úplných rodin nesezdaných párů se vyskytovalo ve velkých městech nad 100 tis. obyvatel. Většinu rodin nesezdaných párů tvořily rodiny bez závislých dětí (56,3 %). Dále převládaly rodiny s jedním závislým dítětem (61,6 %). Nejčastěji byla nesezdaná soužití tvořena oboustranně svobodnými partnery (42,1 %), dále pak svazky oboustranně rozvedených či ovdovělých partnerů (26,8 %). Na třetím místě se jednalo o zastoupení párů tvořených rozvedenou či ovdovělou ženou a svobodným mužem (11,8 %). Nadpoloviční většinu faktických manželství tvořila skupina osob ve věku od 25 do 39 let ve složení 52,1 % mužů a 53,7 % žen. Celkově nejčastěji žili lidé v nesezdaném manželství lidé s vysokoškolským vzděláním (muži 6,4 % a ženy 7,3 %). Nejméně naopak lidé se základním vzděláním (okolo 3 % pro obě pohlaví). Vzdělání hraje největší roli zejména ve věku okolo 25–30 let (ČSÚ, 2012).

V roce 2012 se více než 40 % dětí narodilo mimo manželství. Podíl dětí narozených mimo sezdaná soužití se liší v jednotlivých regionech. Nejvyšší podíl byl zaznamenán v Karlovarském a Ústeckém kraji (přes 50 %), dále pak se pak nad hodnotou republikového průměru pohybovala čísla v kraji Libereckém (48 %), Moravskoslezském (48 %), Plzeňském (46 %), Olomouckém (45 %), a se 44 % v kraji Královéhradeckém a Jihočeském (Kačerová, 2014).

Pro ilustraci také uvádím tabulku se vzrůstajícím počtem narozených dětí mimo manželství mezi lety 1950-2018 (**Tabulka 1**).

² Faktická manželství = nesezdaná soužití, tzv. kohabitace

Tabulka 1: Podíl narozených dětí mimo manželství v letech 1950–2018

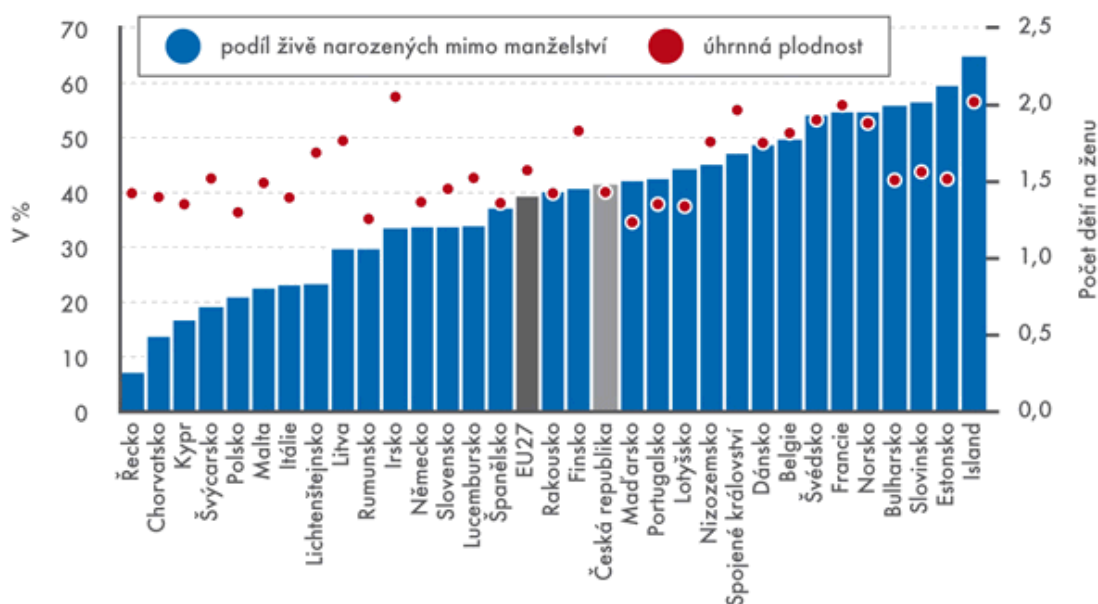

(ČSÚ, 2019, 24. června).

Jak můžeme podle uvedené tabulky (**Tabulka 1**) vidět, podíl narozených dětí mimo manželství si zachovává do roku 2017 vzestupný trend, v roce 2018 se podíl snížil.

Z hlediska porovnání s vybranými evropskými státy se podíl dětí v ČR narozených mimo manželství pohyboval v roce 2011 mírně nad průměrem (**Tabulka 2**). Nejvyšší počet dětí narozených v nesezdaných soužitích se ukázal na Islandu a Estonsku (okolo 60 %). Nejméně dětí se mimo manželství naopak narodilo v Řecku (7,4 %) (Eurostat, ČSÚ, 2013).

Tabulka 2: Podíl živě narozených dětí mimo manželství a úhrnná plodnost ve vybraných evropských zemích v roce 2011

(Eurostat, ČSÚ, 2013).

Helus dnešní rodinu charakterizuje přívlastky nukleární a dvougenerační. Jádrem rodiny tvoří rodiče s dětmi. Další charakteristikou, podle Heluse, je rodina manželská a intimně vztahová. Mezi ústřední hodnoty rodiny patří láska, snaha o vzájemnou blízkost a porozumění, dále pak sdílení pocitů mezi jednotlivými členy (Helus, 2007). Dítě je v postmoderní společnosti zejména citovou investicí. Pořízení dětí se tak v rozvinutých zemích pečlivě zvažuje a počet novorozenců je stále menší (Matoušek, 2003). Svůj podíl na menším počtu novorozených dětí může mít také dostupnější a spolehlivější antikoncepce či emancipace žen.

Změny v rodinném chování lidí v průběhu věků citelně ovlivňují hodnoty dané společností. V průběhu 20. století se stává Evropa svědkem proměn týkajících se rozdělení moci nad výchovou dětí v rodině (Dudová, 2006; Heywood, 2001; Matoušek, 2003). Výchova již neslouží jen k morálnímu modelování dítěte. Důraz je kladen také na rozvíjení jeho talentů a rozvoj osobnosti. Na současné rodiče jsou tak kladeny odlišné požadavky, než tomu bylo dříve. Role rodičů se proměňují (Dudová, 2006; Heywood, 2001).

1.3 Vymezení role otce v dnešní společnosti

V přechozích odstavcích byla popsána rodina jako celek. Nyní zaměříme svou pozornost na postavu otce v rodině.

Stejně jako se v průběhu věku proměňovalo chápání pojmu rodiny, proměňovalo se i chápání role otce. Jak popisuje Parke (1996), ve společnosti však pravděpodobně, stejně jako dnes, nikdy neexistovalo nic takového, jako jednotné chápání otcovství, jednotný „typ otce“. Každý muž chápe svou roli individuálně (ať už více po stránce finančního zabezpečení rodiny nebo spíše po stránce emocionální opory) (Parke, 1996).

V jedné z definic je otec je charakterizován jako: „...rodič mužského pohlaví. Rozlišujeme roli biologickou (otec je ten, kdo dítě zplodí), sociální (otec je ten, kdo se o dítě dlouhodobě stará) a právní (komu přináleží rodičovská odpovědnost, práva a povinnosti)“ (Bakalář, 2002, s. 190).

Théry (1998) definuje tři vzájemně interagující složky otce. Jedná se o složku biologickou, druhou složku popisuje z hlediska „domáciho“ otce (otec je ten, který s dětmi sdílí bydliště a dítě vychovává) a třetí část je genealogická. Genealogický otec je takový, který je uznáván zákonem a který je začleněn do rodové linie dítěte (Théry, 1998).

V naší dnešní společnosti jsou role zpravidla provázány, v ideálním případě všechny spojeny. V této práci je užíváno pojmu otcovská postava zejména ve smyslu té, která o dítě pečuje, zastává komplementární roli vedle matky (pokud není uvedeno jinak). Pro potřeby naší práce je pojem otec zjednodušen a užíván zejména ve významu „domáciho otce“, jak jej popisuje Téry (1998)

Úkoly tradičně připisované otcovství, jako je zplození dítěte, zajištění obživy i financí, ochrana rodiny, dnes nestačí pro to, aby byl daný muž považován za „dobrého otce“ a očekává se od něj aktivní účast a zapojení do výchovy, tzv. participativní otcovství (Eerola, 2014).

Více se na roli otce zaměřujeme v kapitole 3: Role otce: otcové a děti.

2 Mateřská a otcovská postava ve vztahu k dítěti

2.1 Vývojová stádia dítěte se zaměřením na důležitost otcovské a mateřské postavy

V této kapitole zmiňuji vývojová období dítěte od prenatálního období do období batolete a jejich vybraná specifika zejména ve vztahu k otcovské osobě. Jsem si vědoma, že v práci není možné postihnout všechny aspekty tohoto problému, proto se zabývám pouze vybranými, které považuji za důležité a vhodné pro kontext celé naší práce. Poznatky z vývojové psychologie jsou významné při uvažování působení mateřské a otcovské postavy na děti v kontextu rodičovské dovolené.

2.1.1 Prenatální a natální období

Již v prenatálním období je plod schopen vnímat a interagovat s vnějším prostředím. Podle výzkumů, které byly provedeny s těhotnými matkami ke konci těhotenství, se zjistilo, že: „...plod (je) schopen se učit, vytváří podmíněné reflexy. Zaujímá co nejpohodlnější polohu podle toho, jakou polohu zaujala matka, a dokonce dovede matku přimět ke změně polohy tak, aby se mu v děloze spočívalo pohodlněji...“ (Říčan, 2004, s. 70). Plod je tedy s matkou schopen svým způsobem komunikovat. Není pasivním, ale aktivním jedincem již v prenatálním období (Field 2011; Langmeier et al., 2002; Moore & Persaud, 1993).

V průběhu prenatálního období se vyvíjejí smysly jako je hmat, chuť, sluch a ke konci období i částečně zrak. Plod reaguje na dotyk a tlak (Moore & Persaud, 1993; Šimíčková-Čížková, 1999). Reakce plodu na aktivitu z vnějšku tak mohou být podstatné právě zejména pro otce, kteří jiný kontakt s dítětem prozatím nemají. Stejně tak plod reaguje na zvuky, které vnímá jak zevnitř těla matky, tak i ty přicházející zvenku (Šimíčková-Čížková, 1999).

Z hlediska pojetí intuitivního rodičovství můžeme větší angažovanost mužů do průběhu těhotenství a porodu považovat za vhodný faktor v rozvíjení vrozených otcovských kompetencí. Zároveň jako popisuje Parke (1996), zájem otce o těhotenství pozitivně koreluje s následným zájmem o potomka a mírou jeho zapojení v prvních šesti týdnech po porodu.

Po prenatálním období nadchází **období natální a postnatální**. Narozením přestává být dítě součástí matčina těla. Pro rodiče se jedná o velmi důležitý okamžik, kdy představy tzv. „dítěte v hlavě“ jsou podpořeny skutečným dítětem, které mohou vnímat všemi smysly.

V dnešní době je možné, aby byl otec přítomen **u porodu**. V tomto mají otcové velkou výhodu oproti minulosti. Z hlediska historie nebyla totiž mužská přítomnost u porodu běžnou záležitostí. Porod byl považován za zcela ženskou problematiku, ve které není pro muže místo. Trvalo dokonce dlouhou dobu, než se porodů začali účastnit lékaři – muži, kteří měli dlouhou dobu výsadní pozici. Pokud se porodu účastnil nastávající otec, jednalo se o zcela výjimečný případ, zejména tehdy, kdy nebylo možné sehnat pomoc zkušených žen (Bastl, 2000; Mlynářová & Tošner, 1995). Jako jednu z výjimek bychom však mohli zmínit porod královského potomka, kde byl v některých případech přítomen celý královský dvůr.

Přítomnost partnera u porodu je v naší zemi oficiálně povolena od roku 1984. Dne 29.března 1987 první muž-partner rodičky překročil práh porodního sálu ve znojemské nemocnici (Trča, 2004).

Přestože dříve se jednalo o „zvláštní výstřelky“, v dnešní době se stala přítomnost otce u porodu běžnou praxí. Společného zvládnutí porodu potomka a zážitky z prvních chvil dítěte na tomto světě mají svou důležitost pro oba partnery, jejich vzájemný vztah i pro vztah k novorozenému dítěti.

Muž poskytuje rodičce svou přítomností psychickou oporu. Využití zkušeností s porodem je také vhodným impulzem pro navázání vztahu otce s dítětem. Příznivci přítomnosti otců u porodu také uvádí, že muž, kterému je po porodu vloženo novorozené dítě do náruče, se o něj v příštích měsících dokáže lépe starat a pečovat o něj (Mlynářová & Tošner, 1995).

Podle výzkumů, které se zaměřují na dopad utváření pevné vazby mezi otcem a dítětem, jevíli muži se zkušeností porodu svého potomka o novorozence větší zájem než ti, kteří porod se svou partnerkou neprožili (Greenberg & Morris, 1974). Více se například dítěte dotýkali, častěji novorozence upřeně pozorovali, častěji navazovali interakci tváří v tvář (Greenberg & Morris, 1974). Většina takových mužů se na základě porodních zkušeností více podílela na péči o malé dítě, pozitivně se také odráží v podílu na chodu domácnosti (Čoupek & Šporcrová, 1999; Vehviläinen-Julkunen & Liukkonen, 1998).

Podle některých autorů přítomnost partnera u porodu značně snižuje matčiny obavy z porodu, snižuje porodní bolesti a zkracuje délku trvání porodu. Snížené vnímání porodní bolesti bylo sledováno například mírou podávání medikamentů pro tišení bolesti, která byla nižší u matek, jejichž partneři byli u porodu přítomni (Čoupek & Šporcrová, 1999; Trevathan, 1987). Skrze matku tak může otec působit na dítě i při porodu. Pozitivní vliv přítomnosti

partnera u porodu na prožívání porodu rodičkou uvádí i další autoři, jako například Gungor a Beji (2007) a Kořátková et al (1992).

Samozřejmě však musíme uvažovat také výjimky a interindividuální rozdíly mezi otci. Přítomnost otce u porodu z důsledku sociálního tlaku či přítomnost otce s hysterickými sklony mohou matku spíše znervózňovat. Například Ratislavová upozorňuje na jeden z možných negativních efektů přítomnosti otce u porodu. U žen, které mají dojem, že jim přítomný partner není dostatečnou oporou, nepomáhá jim, mohou porodní bolesti prožívat naopak intenzivněji (Ratislavová, 2008).

2.1.2 Novorozenecké období

Novorozenecké období označuje první měsíc života dítěte. Přestože jde o relativně krátký časový úsek, pro dítě je to období velmi náročné – prochází postupnou adaptací na vnější prostředí. V oblasti kognitivně-percepční dochází k poznávání okolí. Nejprůtlačivějším objektem pro pozorování je pro novorozence lidský obličej. Zrakové vnímání prozatím není zcela vyvinuto, novorozenec však vnímá ostře předměty ve vzdálenosti 25 až 30 cm. Nejvíce jej pro pozorování upoutávají lidské obličeje (Čížková 1999). Oba rodiče se podle intuice sklání v malé vzdálenosti nad dítětem a specifickou intonací na něj hovoří. Vedle vizuálního upoutávání dítěte jde také o takzvanou „child directed speech“ (na dítě zaměřená řeč), která je specifická i pro další vývojové období dítěte a podstatná pro řečový vývoj jedince (Cameron-Faulkner et al., 2003; Fernald, 1985; Šulová, 2013).

Na dítě zaměřená řeč spočívá jak u matek, tak i u otců v rovině zvukové, lexikální i gramatické. Po zvukové stránce je řeč charakteristická tónovou výškou hlasu, intonací a zdůrazňováním podstatných slov. V rovině lexikální je slovník omezen, vázan na každodenní zkušenosti dítěte. Syntakticky jde o jazyk velmi zjednodušený, užívány jsou krátké věty. Child directed speech je intuitivní, užívána transkulturně, všemi rodiči, matkami i otci, totožně (Fernald, 1985; Šulová, 2010, 2013).

Důležitou potřebou novorozence je také taktilní stimulace, která je mimo jiné podstatná i pro navazování vztahu dítěte s rodičem. Novorozenec dokáže diferenciovat doteky, změny polohy i teplo a chlad. Výzkumně bylo také prokázáno, že dítě ve věku 8 týdnů je schopno diferencovat matku od otce, odlišně na ně reaguje. V náruči otce reagují, jako by očekávaly aktivní zážitek. Na matku reagují naopak klidněji, funkčněji, v souvislosti s očekávaným uspokojením potřeb (Caulfield, 2000, Novák, 2008). Výzkumy také ukazují, že pravidelný čas

strávený s dítětem činností spojenou s taktilní stimulací (např. pravidelné masáže), vedou nejen u novorozenců k úbytku pláče, prožívaného stresu, a naopak více času tráví při spokojeném aktivním bdění (Caulfield, 2000; Field et al. 1996).

Komunikačním prostředkem novorozence je hlasový projev dítěte – křik a pláč. Nediferencovaným křikem dává najevo své nelibosti a potřeby. Naplňování potřeb dítěte je hlavním úkolem rodičů, matky i otce. Křik novorozence může v nezkušených rodičích vzbuzovat úzkost. U otce, který nedokáže dítě uklidnit, může frustrace z bezbrannosti snižovat otcovu sebedůvěru. Naopak podporujícím stimulem pro další snažení se a péči o dítě jsou okamžiky spokojeného spícího novorozeněte (Singley & Edwards, 2015).

2.1.3 Kojenecké období

Kojenecké období, navazující na období novorozenecké a trvající do 12 měsíců věku dítěte, je obdobím velkých vývojových viditelných změn, charakteristickým nejintenzivnějším psychomotorickým vývojem. Je také podkladem pro postupné osamostatňování, k němuž dochází v následující vývojové fázi.

Pro zdravý vývoj jedince je v tomto období významná stimulace ze stran obou rodičů, matky i otce. Stimuly je potřeba poskytovat v přiměřené míře. V opačném případě dochází k psychické deprivaci či naopak psychickému přesycování (Langmeier & Matějček, 1974). Díky stimulaci vycházející z vnějšího prostředí se dítě učí a poznává své okolí. Ke konci kojeneckého období pak dosahuje základní orientace ve svém nejbližším okolí a vytvoří si k němu specifický vztah (Vágnerová, 2005).

Teorie attachmentu

Jednou ze zásadních potřeb malého dítěte je také blízkost jedné pečující osoby. Vedle hladu, žízně a sexuality je podle Bowlbyho člověku biologicky dána potřeba vyvíjet citové vazby, zejména vyvinout citovou vazbu s mateřskou osobou³. Bowlby, průkopník teorie vztahové vazby, vychází z počátečního vztahu jednotlivce a jeho matky v dětství. Ve svých poznatcích o attachmentu popisuje důsledky dlouhodobé mateřské deprivace u malého dítěte, které mohou mít vážný a dalekosáhlý vliv na povahové vlastnosti a budoucí život dítěte. Prvky vazbového chování jsou vyhledávání bezpečí, ochrany před ohrožením, vyhledávání fyzického

³ *Mateřskou osobou* se pro dítě může stát nejen matka, ale i otec či jiná pečující osoba. Mateřskou osobou se stává člověk takový, který je dítěti nejbližší, zpravidla ten, který tráví s dítětem nejvíce času. Dítě si k mateřské osobě vytváří intenzivní, bytostný vztah (Novák, 2013).

i psychického uspokojení a emoční projevy, jako je pláč a úsměv. V prvním roce života dítě získává jistotu ve svém okolí. Podle čitelnosti chování matky získává postupně důvěru v ni, v pečující osobu, následně v sebe (Bowlby, 2010).

Spolu s Johnem Bowlbym se tématu attachmentu věnovala i Mary Ainsworth. Připojila se do Bowlbyho výzkumné skupiny a začala jeho koncepty empiricky zkoumat a ověřovat (Hašto, 2005).

Na základě svých pozorování stanovila tři typy vztahové vazby u dětí:

1. Vazba jistá – bezpečná.

Vazba jistá vyvolává v dítěti touhu po exploraci okolí, neboť se pečující osoba chová pro dítě čitelně. Díky citlivosti matky na signály dítěte, čitelné komunikaci s dítětem získává dítě v matce oporu a skrze ni je pro něj čitelné i okolní prostředí. Skrze jistotu v prostředí má jistotu i v sobě samém. Dítě při navázání vazby jisté okolí prozkoumává, je do určité míry schopno odpoutat se od matky a na chvíli se vzdálit.

2. Vazba nejistá, úzkostná, vzdorovitá

Dítě si není jisto vnějším okolím, není pro něj jasné čitelné. Podle signálů, které od pečující osoby dostává, si není jisté podporou a pomocí matky. Dítě reaguje úzkostně, matku si střeží, neboť se bojí odloučení. Chce být matce stále na blízku. Úzkostné hlídání si mateřské osoby dítě omezuje v exploraci. V průběhu prvního roku nezíská ke světu důvěru, neboť prostředí, ve kterém se pohybuje, nerozumí.

3. Vazba nejistá, úzkostná, vyhýbavá

Dítě žije v nepřetržité tenzi. Neví, zda může očekávat oporu a pomoc. Matka se chová někdy až ohrožujícím způsobem, což způsobuje vyhýbavé reakce dítěte. Dítě se matce vyhýbá, odmítá kontakt, snaží se vyhnout i kontaktu očnímu, přesto však ví, že se bez její podpory samo obejít nedokáže. Tenze se u dítěte projevuje např. sebepoškozováním, vytrháváním vlasů, štípáním a kousáním sebe samého (Ainsworth & Bell, 1970; Šulová 2013). V pozdějším věku se o takových dětech často hovoří jako o dětech s poruchami chování.

K otci a matce a dalším pečovatelům může mít dítě rozličné vazby. Podstatné pro dítě však je, aby alespoň jedna z těchto vazeb splňovala kritérium jednoznačné trvalé bezpečnosti. V opačném případě vzniká tzv. deprivace. Typická je pro ni přichylnost k jakémukoli

dospělému či dítěti bez předchozího výběru. Důsledkem deprivace však může být i opačné chování charakteristické odmítáním podpory, pomoci, odmítání péče i lásky (Loman et al., 2013; Vágnerová, 1996). V dospívání může mít charakter celkové nedůvěry k lidem a nerespektování autorit. Rozvíjí se negativismus a agrese, časté jsou poruchy chování, lhaní, hostilita a podvádění (Novák, 2013; Vágnerová, 1996).

V českých podmínkách důležitost citové vazby poprvé popsali a deprivaci při její absenci potvrdili Zdeněk Matějček a Josef Langmeier. Pokud nejsou dostatečně uspokojovány základní potřeby, jako je potřeba podnětové stimulace, smysluplného světa a potřeba bezpečí a jistoty, vzniká psychická deprivace neboli tzv. **hospitalismus**. Jedná se o takový psychický stav, kdy jedinci není dána příležitost k uspokojení základních psychických potřeb v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu (Langmeier & Matějček, 1974).

Z nedávných výzkumů týkajících se attachmentu dětí s rodiči bych uvedla longitudinální studii z roku 2016, která probíhala v Portugalsku. Výzkumníci sledovali dyády matka – dítě, otec – dítě, jejich interakci. Do výzkumu bylo zapojeno 82 dětí ve věku 9 či 15 měsíců, které byly sledovány při interakci s jedním z rodičů. V další fázi výzkumu byly stejné děti sledovány ve věku 12 a 18 měsíců v situacích inspirovaných výzkumníci Ainsworth (Ainsworth's strange situation), ve kterých je dítě vystaveno stresu z neznámé osoby, opuštění atd. Ainsworthová podle reakcí dítěte na odchod a příchod pečující osoby identifikovala výše zmíněné typy vztahových vazeb u dětí (Ainsworth et al., 2015). V portugalském výzkumu byly matky oproti otcům hodnoceny ve vztahu k dětem ve věku 9 a 15 měsíců jako senzitivnější, děti jsou v interakci s matkami hodnoceny jako více kooperující než s otci. V závěru výzkumu se také ukazuje, že vazba jistá je častější v případě vazby matka – dítě (Fuertes et al., 2016).

Ve zmíněném portugalském výzkumu však nebyla mezi faktory hodnocena doba, kterou dítě tráví s matkou a kterou s otcem. Některé studie uvádí, že svou roli hraje také čas, který rodič tráví se svým dítětem při denních aktivitách. Strávený čas pravděpodobně působí jako jedna z okolností při vytváření vazby rodiče s dítětem (Coxet et al., 1992).

Dítě si citovou vazbu vytváří přirozeně, a to vždy. Otázkou však je, ke komu a v jaké kvalitě. Vazebná osoba musí být dítěti dostupná a citlivá k jeho potřebám (Bowlby, 2010). Nejprve se vazba utváří k jedné pečující osobě, nejčastěji matce, následně k dalším lidem. Vztahová vazba, jakou si utvořila matka a otec ke své matce v dětství, je do velké míry určující

pro to, jakou vazbu si vytvoří dítě vazbu k nim. Výzkumy ukazují, že vztahové vazby rodičů se přenáší na dítě (Brisch, 2011; Hašto, 2005).

Okolo **osmého a devátého měsíce** se objevuje přirozený strach dítěte z odloučení od matky (pečující osoby). Jedná se o tzv. **separační úzkost**, jednu z důležitých vývojových fází v raném dětství. Původně byla separační úzkost definována jako bytostný strach z odloučení od matky, spojený s vrozenými archetypy. Projevuje se především pláčem, rozrušením ve chvíli, kdy se mateřská osoba⁴ vzdálí nebo kdy se dítě nachází v neznámém prostředí či mezi neznámými lidmi (Bowlby, 1976; Novák, 2013).

Separační úzkost, strach odloučení od matky, má v ontogenezi svůj význam. Do určité míry je srovnatelná i s dopadem dětského negativismu, objevujícího se okolo dvou let. Dítě si skrze tyto důležité vývojové mezníky uvědomuje základy svého já, uvědomuje si, kam patří a kde je jeho místo. Při zvládání tohoto vývojového úkolu dítě překonává strach, což působí na jeho sebejistotu i jistotu v ostatních vztazích. Pokud téměř vždy, když se dítě dostane do stavů úzkosti a strachů, trápení a bolesti, někdo přijde, jestliže se dovolá pomoci, buduje si důvěru v ostatní lidi. Jistota v nejbližším okolí je základem pro důvěru v ostatní svět a je pravděpodobné, že ji bude očekávat i nadále. Dítě postupně dospěje k tomu, že jeho svět není zlý, že obecně svět není zlý, je možné lidem věřit a je možné hledět s důvěrou vstříc budoucnosti (Matějček, 2005).

Pro vývoj dítěte jsou také podstatné prožitky z mužské i ženské polarity světa. „Pro optimální vývoj dítěte je důležité, aby mu byl umožněn každodenní dostatečný styk s oběma rodiči“ (Hrdličková, 2009, s. 36). U mnohých dětí, které vyrůstají pouze s jedním rodičem, jeden či druhý pohled na svět chybí, což je častým problémem porozvodových situací v rodině (Hrdličková, 2009; Novák, 2013). Pouhý „sváteční“ styk s otcem či matkou, např. polovina víkendů a školních prázdnin, není dostačující

V optimálním případě si začne dítě formovat vztah nejprve s hlavní pečující osobou. Brzy poté je doprovázeno formování vztahu k dalším osobám, nejčastěji k otci. Ve věku osmi měsíců dítě bezpečně diferencuje mateřskou a otcovskou postavu. Matka bývá zdrojem primární ochrany, otec prvkem větší aktivity (Hrdličková, 2009). Podle slov Matějčka: „...Jedna psychologická studie shrnuje své nálezy v moudré poznání, že matka vede dítě

⁴ *Mateřskou osobou* se pro dítě může stát nejen matka, ale i otec či jiná pečující osoba. Mateřskou osobou se stává člověk takový, který je dítěti nejvíce blízký, zpravidla ten, který je s dítětem nejvíce času. Dítě si k mateřské osobě vytváří intenzivní, bytostný vztah (Novák, 2013).

k člověku a otec k lidem...” (Matějček & Dytrych, 1994, s.51). Schopnost diferencovat jednotlivé členy rodiny se postupně zdokonaluje a rozšiřuje na rozlišování mezi cizí a známou osobou. Specifické rozlišování osob se projevuje zejména ve specifických reakcích při interakci. Dítě se dokáže samo rozhodnout, zda bude s okolím komunikovat, či ne. Pokud je pozitivně naladěno a interakci nakloněno, reaguje na podněty a napodobuje osobu, která s ním interaguje (Allen & Marotz, 2002).

2.1.4 Batolecí období a následný vývoj

Dalším podstatným mezníkem je vědomí rodinné příslušnosti. Jeho čas přichází ve druhém až třetím roce života, tedy v dalším vývojovém období – **v období batolecím**. Jedná se o období, kdy dítě začíná vnímat rodinnou identitu. Dítě si je vědomo, že do rodiny patří a má v ní své místo. Až po třetím roce dítě postupně překračuje hranice svého rodinného společenství a vstupuje do společnosti druhých dětí (Matějček, 2004).

Batolecí období je další etapou vývoje mezi prvním a třetím rokem. Dochází k podstatnému a zřetelnému rozvoji kompetencí v mnoha oblastech, i k rozvoji osobnosti dítěte. Výrazný je vývoj motorický, spojovaný s jistou chůzí a cíleným chováním, a velké pokroky v oblasti řečového vývoje. Charakteristickým znakem v batolecím věku je také expanze do širšího světa, vycházející z osamostatňování se dítěte a uvolňování různých vazeb, vydělování vlastního „já“ a počátky sebeuvědomování (Šulová, 2010; Vágnerová, 2005).

Podle dosavadních poznatků z psychologie se ukazuje, že vědomí vlastního „já“ se nevytvoří pouze ze vztahu dvou osob, tedy „já“ a „ty“, avšak je zapotřebí ještě třetí osoby „on“ či „ona“. Dítě poznává i svou širší rodinu, začíná si uvědomovat, že do rodiny patří i sourozenci, prarodiče a další příbuzní. Pokud dítě vyrůstá pouze s jedním z rodičů, zpravidla delší čas setrvává na úrovni „já“ a „ty“, což komplikuje i rozvoj vlastního sebeuvědomění. Ukazuje se však, že ani opak (velké množství osob) nemusí být pro vytváření vlastní identity vždy výhodou. Příkladem takového soužití jsou širší komunity, které bývaly rozšířeny například v Německu, ve Skandinávii atd. Velký počet osob a malá trvalost vztahů jsou pro dítě k chápání vztahů v komunitě obtížné (Matějček, 1996).

S osamostatňováním dítěte také souvisí pro rodiče náročné, avšak přirozené a pro vývoj podstatné **období vzdoru**. Dítě si začíná postupně uvědomovat, že jsou situace, kdy nemusí být plně závislé na rodičích, kdy se může rozhodovat samo. Začíná se více prosazovat a dochází k projevům negativismu. Dítě se častěji vzteká, neposlouchá

a odmíká (Langmeier et al., 2002). Svým negativismem se dítě učí bránit vlastní „já“, vymezuje se vůči okolí a brání se. Projevy jsou tím silnější, čím více jsou děti řízeny a omezovány ve svobodě. S narůstajícím tlakem, který autority vyvíjejí, vzrůstá i míra protitlaku ze strany dítěte (Šulová, 2013). I přes všechny tyto projevy vzdoru potřebuje být dítě bezpodmínečně přijímáno. Podle toho, jak je hodnoceno, začne samo sebe vidět, formuje se jeho identita. Pro vytváření pozitivního sebeobrazu, dítě potřebuje chápavé a povzbuzující prostředí, posilující vědomí, že všechno nakonec zvládne (Šulová, 2010, 2013).

Otec a matka jsou také specifickými a podstatnými komplementárními činiteli **v řečovém vývoji dítěte**. V dialogu otce a matky s dítětem můžeme vidět určité rozdíly. Matka je zpravidla snazším konverzačním partnerem než otec. Matky s dětmi hovoří oproti otcům častěji a aktivněji se podílí na udržení rozhovoru. Oproti otcům užívají při rozhovoru s dítětem méně obtížných slov, častěji je opakuje, užívají jednodušších formulací. Matky jsou na lingvistickou úroveň svého dítěte citlivější a více se při komunikaci s ním přizpůsobují (Bartanusz & Šulová, 2003; Šulová, 2006). Naopak otcové užívají ve svých slovnících více řídké užívané slovo, díky čemuž je také otec pro dítě náročnější na porozumění. Z hlediska udržení rozhovoru, hovoří otec s dítětem spíše méně a nepřijímá za rozhovor tak velkou zodpovědnost jako matka. Častěji, než matky také užívají příkazů a žádostí, méně reagují na otázky dítěte (Le Camus, 2000).

S rozdíly a významem otcovské řeči také souvisí **Gleasonova hypotéza mostu**, kterou popisuje Šulová. Kontakt s otcem je pro dítě ve všech rovinách náročnější než s matkou. Podle teorie je působením menšího porozumění dětské řeči ze stran otce dítě více nuceno snažit se svou prosbu otci vysvětlit, opakovat ji, přeformulovat atd. Otec zpravidla více dítěti rozumí s většími obtížemi než matka. Častěji klade testovací otázky a více dítě opravuje ve správné výslovnosti i formulaci. V případě komunikace s otcem musí dítě méně angažovaného otce umět zaujmout. Avšak právě proto, že je komunikace s otcem pro dítě náročnější, lingvistická interakce neprobíhá tak lehce jako s matkou, dítě je posunováno k vyšším výkonům (Šulová, 2010). Prostřednictvím otcovského přístupu a didaktického stylu tak kladně působí na rostoucí slovní zásobu a celkovou kognitivní kapacitu dítěte. Otec se tak stává pro dítě „mostem“ pro komunikaci jinými lidmi i mimo rodinu. Dítě je připravováno pro snazší sociální začlenění do širší společnosti (Šulová, 2006, 2010, 2013).

Otec je pro dítě náročnějším partnerem (nejen v batolecím období!) například i při herních aktivitách. Muži užívají více neverbálních signálů než ženy, zejména grimas. Více dítě

přenáší, drží jej na ruce, ne však tak těsně u těla jako matky, spíše volnějším způsobem. K tělesnému kontaktu dochází zpravidla účelově, často ve spojení se hrou. Na rozdíl od matek dítě více orientují do prostoru, matky spíše na sebe. Herní aktivity otců jsou celkově více dynamické, fyzické a stimulující, využívají méně konvenčních objektů. Hře s dítětem věnují více společně stráveného času než matky. Jsou pro ně typické kratší, ale častější interakce (Le Camus et al., 1994). Herní chování otce zvyšuje prostřednictvím „aktivizačního vztahu“, tvořeného primárně aktivní fyzickou hrou, sociální a emoční vývoj malých dětí (Paquette, 2004).

Hra s otcem je specifická množstvím nečekaných událostí, zvrátů, náhlých změn. I proto se dítě na otce obrací ve chvíli, kdy je relaxované, pociťuje bezpečí a není ve stresu (Šulová, 2010). Pokusy o destabilizaci se dítě učí vynalézat nová řešení, adaptovat se na nové neznámé situace. Je otcem povzbuzováno k prozkoumávání neznámého a riskantního, což je podstatné pro zvládání pocitů nejistoty a odhadování nebezpečí (Bretherton et al., 2005; Camus, 2000). Otcové naplňují výzvu, změny, explorační, po dětech vyžadují více odvahy. Matky naopak vytváří stabilní, čitelné prostředí, využívají rituály a známé činnosti a postupy. Skrze hru podporují otcové v dětech nezávislost a autonomii.

Ve druhém až třetím roce se objevuje pohlavní identita s vědomím, že existují rozdílná pohlaví. Každý z rodičů je charakteristický svou vůní, pokožkou, způsoby nošení dítěte atp., díky čemuž dítě již od svého narození zažívá s každým z rodičů odlišnou zkušenost (Šulová, 2010). Pokud není otec přítomen, dítě je nuceno vyhledávat nový náhradní vzor (Dudová, 2006). Za předpokladu vhodných podmínek pro zdravý vývoj se ve třetím a čtvrtém roce života dítěte objevují výraznější **genderové diferenciaci k pečovatelům** a dalším lidem v okolí.

Otec hraje také klíčovou roli při **formování sexuální identity dítěte** (Biller, 1969; Buhi & Goodson, 2007; Wisnieski et al., 2015). Vystupuje vedle matky jako protipól ženské role. Působení otce na sexuální vývoj je však ještě výraznější u chlapců (Biller, 1969). Působení otce v oblasti sexuality je blíže popsáno v kapitole 2.3. *Vztah otce a syna, otce a dcery*.

Celkově bychom mohli **vývoj vztahu k mateřské a otcovské osobě** rozdělit do **několika fází**:

1. Do sedmi měsíců věku dítěte

Dítě zatím ještě nerozlišuje mezi osobami, které o něj pečují. Podstatné je, aby pečovaly s láskou, kterou dítě z chování vycítí. Pokud je hlavní pečující osobou matka, je vhodné,

aby otec dokázal svou partnerku emočně podporovat. Matka je poté klidnější a dokáže lépe rozlišovat potřeby dítěte. Stres matky a partnerské konflikty se naopak negativně promítají mimo jiné i do kojení dítěte, které je například předčasně ukončeno.

2. Od sedmi do dvanácti měsíců věku dítěte

Jedná se o období, kdy si dítě vytváří specifický citový vztah k jedné osobě. Zpravidla jde o osobu, se kterou dítě tráví nejvíce času, a cítí se v bezpečí jen tehdy, když je tato osoba na blízku. Dítě prozatím nechápe časové vztahy, a proto je pro něj i relativně krátkodobý odchod vnímán jako odchod navždy. Podstatná je také schopnost této jedinečné osoby reagovat na pláč dítěte a diferenciovat jeho druhy podle frustrací z konkrétních potřeb (nuda, strach, hlad atp.).

3. Do dvou let věku dítěte

Separční úzkost se zde projevuje v podobě strachu z cizích osob a neznámého prostředí, dokáže se již stydět. Přítomnost druhého rodiče nabývá na důležitosti.

4. Do čtyř let věku dítěte

Separční úzkost v tomto období postupně mizí. Při zdárném zvládnutí vývojového úkolu separace se formuje sebedůvěra. Vazba na pečující osoby již nebrání kontaktu s jinými lidmi.

Doucet (2009) ve své práci ještě rozlišuje tři vzájemně propojené odpovědnosti rodičů: Emocionální odpovědnost za dítě, kterou bychom mohli popsat jako pozornost, laskavost a vnímavost vůči dítěti. Veřejná, společenská odpovědnost jako uvedení dítěte do prostředí, ve kterém vyrůstá, pomoc při vytváření sociální sítě, ale také koordinace, vyvažování a vyjednávání s těmi, kteří jsou do života dítěte zapojeni. Poslední popisovanou odpovědností je odpovědnost morální, učení se morálním hodnotám (Doucet, 2009).

Pokud bych měla stručně shrnout uvedenou kapitolu, v každém věku dítě potřebuje přiměřenou míru interakce, pociťovat dostupnost: fyzickou i psychickou blízkost, vedení, jako je plánování a rozvrhování činností (Corneau, 2013; Cox et al., 1992; Lamb et al., 1987; Langmeier & Matějček, 1974).

Tuto kapitolu bych ráda uzavřela citátem z knihy Michaela Levina, který podle mého názoru vystihuje základní poslání otce a matky v jedné větě: „Bezpodmínečná láska (jeho)

matky (ho) poučí, že je v zásadě dobré. Uznání od jeho otce ho poučí, že je kompetentní“ (Levin, 1994, s. 284).

2.2 Otec a matka – specifika mateřské a otcovské postavy

2.2.1 Zastupitelnost matky

Každé dítě má určitá vrozená specifická „místa“ pro mateřskou a otcovskou postavu, která jsou většinou zaplněna biologickou matkou a otcem. V každém věku tak jednotlivé postavy vystupují do popředí či ustupují do pozadí, podle vývojových úkolů daného věku dítěte (Trapková, 2016, 21. září). Mezi odborníky se však vyskytují na „zastupitelnost“ matky rozličné názory. Příznivci rovnocennosti partnerů i v oblasti péče o dítě svými argumenty oponují a uvádí, že jde o pouhý „přežitek“, „zaostalost“ a „zkamenělost“ naší obtížně se proměňující společnosti (Sedláček & Plesková, 2008).

Podle některých odborníků je však pro dítě v každém věku výhodnější a přirozenější, aby u matek převažoval princip ženský a u otců mužský – aby dítě od svého narození mělo po svém boku pevného otce a hodnou matku (Počarovský, 2019, 12. dubna; Roubalová, 2019, 12. dubna; Trapková, 2016, 21. září).

Podle Trapkové je mateřská péče nezastupitelná. Ani otcem, ani prarodičem, žádnou jinou pečující osobou. Nezastupitelnost matky vyplývá již od počátku, kdy dítě vyrůstá z jejího lůna. Otec je pro dítě bezesporu také důležitý. Zejména v určitých vývojových stádiích je svým mužským chováním též nezastupitelný a pro dítě podstatný. Otec má však své místo a čas, kdy k dítěti přirozeně přichází. Otec se od matky liší nejen svým vystupováním, mužským chováním a specifickým vztahováním se k dítěti, ale je pro dítě je také důležitý svou charakteristickou vůní, svým mužným tělem atd. Dítě rozlišuje „hrubé“ tělo otce a „jemné“ tělo matky, stejně tak rozdílné pachy rodičů (Trapková, 2016, 19. října). Po technické stránce je muž schopen o dítě pečovat dle potřeb dítěte. Není však přirozené, aby se muž stal hlavním pečovatelem (Počarovský, 2019, 12. dubna). Dítě je s matkou sladěné již z prenatálního období. Je pro něj tedy přirozené, aby i nadále matka byla jemu nejbližší osobou. Důležité je však také zmínit, že hraje roli i to, o jaké dítě se konkrétně jedná. Záměna rolí mezi rodiči klade na dítě větší nároky. Můžeme však najít i děti takové, které se dokážou s náročnější situací lépe vypořádat než jiní jejich vrstevníci (Roubalová, 2019, 12. dubna).

Zastupitelnost mateřské a otcovské postavy sledoval ve svých výzkumech i Lamb. Cílem studie bylo podpořit biologickou či sociální podmíněnost odlišností matek a otců. Ve své studii natáčel interakce 51 švédských rodin s osmiměsíčními kojenci. Z celkového počtu bylo 17 rodin „netradičních“, kde byl primárním pečovatelem o dítě muž (biologický otec dítěte). Podle výsledků studie se ukazuje, že genderová příslušnost je primárním faktorem, který na rodičovské chování působí. Chování otce a matky je charakteristickým způsobem odlišné a není ovlivněno pouze aktuálními rolemi – např. odchodem otce na rodičovskou dovolenou místo matky (Lamb et al., 1982).

Na situaci lze pohlížet z více stran. Pokud bych se měla osobně vyjádřit k popisovanému problému, spíše se přikláním ke zmíněnému konzervativnějšímu stanovisku. Od pradávna zastával roli živitele muž a matka zejména v raném věku dítěte roli hlavního pečovatele. Podle vývojové psychologie jsou otec i matka pro dítě oba důležitými osobami pro jeho zdravý vývoj. V některých fázích vývoje je však zásadní přítomnost mateřské postavy, v jiné fázi matka ustupuje do pozadí, naopak otec se dostává do popředí. Po narození dítěte je podle přírodních zákonitostí přirozené, aby o dítě nějakou dobu pečovala matka.

2.2.2 Možné důvody rozdílného chování otců a matek

Podle některých empirických studií se ukazuje, že jsou otcové schopni budovat, udržovat vztahy a interagovat se svým dítětem podobným způsobem jako matky (Le Camus, 1995; Lupton & Barclay, 1997; Zaouche-Gaudron, 2001). Již proslulý český psycholog Zdeněk Matějček popisuje, že specifické instinktivní chování vůči malému dítěti je charakteristické nejen u žen, jak by většina populace pravděpodobně předpokládala, ale také u mužů. Ochrana dítěte je tedy zajištěna dvakrát. Péčí mateřskou, ale také péčí otcovskou (Matějček, 2005). I přesto se však přístupy matky a otce k dítěti odlišují.

Jak jsem již zmínila výše, Lamb spolu s dalšími autory ve svém výzkumu podpořil názor o genderové – biologické podmíněnosti rozdílů mezi muži a ženami v mateřském a otcovském chování (Lamb et al., 1982). Matky a otcové se ve svém chování k dětem liší. Jaký je však původ těchto rozdílů?

Perlmann a Gleason (1993) se příčinami rozdílů chování a jednání mezi matkami a otci zabývali a rozdělili je do několika kategorií:

1) Rozdíl pohlaví či role

Chování rodiče je ovlivněno sociálním tlakem. Pečující otcové se spontánně chovají podobně, jako je tomu u matek.

2) Status muže

Tendence užívání imperativů a méně zdvořilých frází může být interpretována jako důsledek silnějšího sociálního statutu.

3) Verbální styl muže

Ve výzkumech zaměřujících se na mužskou a ženskou interakci vykazují muži méně hovoru než ženy. Jejich interakční styl tak může být považován za méně verbálně zaměřený. Stejně tak svou roli mohou hrát i pohlavní diferenciací jazykových schopností či stereotypie hovornosti přisuzovaná ženám.

4) Self koncept otce

Otec svou roli sekundárního pečovatele může vnímat jako speciální, více vyhovující, neboť klade menší důraz na nutnost udržovat pozornost k signálům dítěte.

5) Omezený čas trávený s dětmi

Otec je ve většině případů s dětmi kratší čas než matka. Díky tomu je také méně přítomen dětské řeči, která se pro něj stává obtížněji srozumitelnou než pro matku, s dítětem sdílí méně zážitků, což také působí, že o dětech i méně ví.

6) Kontext interakce otec – dítě

Podle výzkumů lze nalézt rozdíly v interakci, pokud je s dítětem sám či za přítomnosti partnerky (Perlmann & Gleason podle Šulová, 2013).

Již v prenatálním období má matka pro utváření si pouta se svým dítětem „výhody“ oproti otci. Matka má k dispozici větší počet biologických markerů určujících přechod k rodičovství, což ji postupně přijímání nové role usnadňuje. Muž však své počátky otcovství prožívá zejména skrze tělo partnerky – zprostředkovaně (Draper, 2003). Dítě je po dobu

matčina těhotenství přímou součástí jejího těla. V pokročilém stádiu těhotenství pociťuje jeho aktivitu a pohyby. Po narození je dítě přirozeně kojeno, dítě i matka pociťují kontakt kůže – kůže. Kojení je tak nejen naplněním potřeby hladu, ale také důležitým okamžikem, kdy je matka plně dítěti k dispozici. V matčině náručí nachází jistotu a přijetí. Těhotenství, zvládnutí porodu a zážitky z kojení jsou významnými zážitky a zkušenostmi, které na vztah s dítětem významně působí a které otec s dítětem nesdílí.

Zároveň je velice zajímavé, že na těhotenství ženy nereaguje jen ženské tělo, jak by se dalo očekávat. U některých mužů byly dokonce sledovány některé tělesné projevy, jako je nechutenství, nevolnost, zvracení, bolesti hlavy, bolesti zubů atd. Je zřejmé, že muž se otcem nestává až ve chvíli narození svého potomka. Jedná se o dlouhodobý proces, který trvá již dlouho před porodem a pokračuje i dlouhý čas po něm (Skočovský, 2004).

Kanadská psycholožka Anne Storey pozorovala hormonálními výkyvy u nastávajících otců. Ve srovnání s kontrolní skupinou bezdětných mužů měli otcí v průměru asi o 30 % nižší hladinu testosteronu. Přibližně polovina otců měla sníženou hladinu testosteronu nejen v průběhu celého těhotenství své partnerky, ale také až několik měsíců po porodu. U ostatních testovaných otců docházelo ke snížení testosteronu pouze u porodu. Takové snížení mužského hormonu může tlumit agresivní chování, a naopak podporovat utváření vztahu s dítětem (Storey, 2000). Nejedná se však pouze o období těhotenství ženy a krátký čas po porodu. Větším počtem výzkumů je také podloženo, že muži, kteří se celkově více zapojují do péče o potomka, jsou matkou hodnoceni jako angažovaní, dosahují nižších hladin testosteronu než otcové méně zapojení (Alvergne et al., 2009; Gettler et al., 2015; Mascaro, 2013; Weisman et al., 2014). Zároveň však existuje malé množství podrobnějších poznatků k tomu, jakým způsobem nižší hladina testosteronu u mužů ovlivňuje otcovské sklony k péči o dítě, s jakým chováním souvisí atd (Gettler, 2016).

S nástupem rodičovství se také kromě testosteronu mění, a to nejen u žen, hladina hormonu oxytocinu. Ten mimo jiné podněcuje vznik příjemných pocitů a zároveň navozuje pečovatelské a ochranné chování jak u žen, tak u mužů (Kittnar, 2011; Weisman et al., 2013).

Péče o dítě je od věků přisuzována zejména matce. Pravděpodobně tomu tak bylo (a stále je) mimo jiné i pro určité mužské a ženské charakteristiky. V tradičním pojetí mezi mužské předpoklady nepatří větší sociální citlivost, empatie a touha po péči o druhé. Tradiční mužská role je spíše charakterizována přívlastky průbojný, ctižádostivý, dále pak drsné povahy.

Kladou větší důraz na výkon, úspěch a osobní vyniknutí. Charakteristiky ženského chování naopak více indikují k pečovatelským předpokladům (Možný, 1983; Vágnerová, 2007).

K zajímavým poznatkům došla americká antropoložka Meadová, která se věnovala mj. primitivním národům. Ve své knize popisuje kmen Čambuli. Muži z kmene jsou charakterističtí vlastnostmi, které v západní společnosti přisuzujeme ženám. Meadová je popisuje jako ostýchavé, se sklonem ke zkrášlování se. Muži z kmene Čambuli ve zvýšené míře oceňují estetickou krásu a záleží jim na osobním vzhledu a docenění ostatních. Vedle svých žen vykonávají spíše podřadné práce. Ženy působí jako držitelky moci, finančně zajišťují rodinu, a obstarávají potravu (Mead, 2010).

Napříč různými kulturami je však otcovské chování a poskytování péče zpravidla odlišné od mateřského, charakteristické při hře, v celkově drsnějším přístupu, vysokým stupněm aktivity (Doucet, 2009). Muži například více než ženy využívají při hře svého vlastního těla, což vhodně ilustruje výpověď jednoho z otců: „...Děti šplhají všude kolem mě po celý den...“ (Doucet, 2009, s. 87). Fyzický přístup mužů a žen k dětem je zpravidla rozličný. Mužská péče přináší dítěti v použití fyzického provedení hry, dobrodružství a nebezpečnějších aktivit, nový rozměr. (Doucet, 2009). Takový přístup dovoluje otcům dostatečné odlišení od mateřského přístupu a specifické budování pouta s dítětem. Otec si tímto způsobem také hledá a určuje své místo vedle matky.

Lupton a Barclay provedli longitudinální studii (1997) na téma otcovství. Autoři na základě výsledků popisují stejné předpoklady mužů a žen vytvářet blízký vztah se svým dítětem. Ženy však mají „výhodu“, neboť péči o dítě nejčastěji zajišťuje matka, která svou péčí postupně nabývá nových zkušeností a dovedností. Pečující žena se pak v rodině stává „odborníkem“ na záležitosti, které se týkají dětí, muž ustupuje do pozadí (Lupton & Barclay, 1997).

Bakalář (2002) analyzoval práce 11 autorů a původ rozdílů mezi muži a ženami shrnuje do tří okruhů:

- Požadavky a tlak společnosti – odlišná společenská a institucionální podpora žen a mužů, vnější vliv na potlačování složek duševního života, zejména citů a potřeb, které jsou považovány za „nem mužské“ (např. smutek, nejistota atd.)
- Vztah muže ke své matce a přetrvávání dětského vztahu – riziko závislosti ve vztahu častější než u žen, nerealistické očekávání od partnerky jako náhrady za matku

- Tzv. vyšší poslání ženy a její lepší výbava – úcta k mateřství, „výhoda“ těhotenství a s tím spojené biologicky přirozené procesy a projevy (Bakalář, 2002).

Výčet původu rozdílů podle Bakaláře je podle mého názoru v mnohém neúplný a povrchní, avšak zmiňuje jistě zajímavé podněty k hlubšímu zamyšlení.

2.3 Vztah otce a syna, otce a dcery

Vztahy dítěte s otcem a vztahy dítěte s matkou nejsou totožné, nejsou vzájemně nahraditelné. Doplnují se a v ideálním případě, při dobrém vztahu partnerů, působí kompatibilně (Hrdličková, 2009).

Dívky se učí ženskému chování díky vzoru svých matek a podpoře otců. Chlapci se nemohou naučit být mužem za pouhé přítomnosti matky, i kdyby byla sebevíce pečující. V naší společnosti se vyskytují různé stupně otcovské nepřítomnosti. Vzhledem k vysoké rozvodovosti se jedná až o třetinu dětí v rodinách, kde je otec zcela nepřítomen či se s dětmi stýká jen příležitostně (Biddulph, 2007).

Jak chlapci, tak dívky však ve svém životě otce naléhavě potřebují. Dívky potřebují otce z důvodů, které jsou specifické pro jejich zdravý vývoj, z důvodů, kterým samotné matky nemohou zcela vyhovět. V postavě, která je matce komplementární, nachází odlišná genderová specifika.

Malá dívka si vedle otce upevňuje svůj feminní vývoj, otec působí na její následné sebepojetí. V jednání s otcem se chlapec i děvče učí strategii mezilidských vztahů, poznává, co může od mužů očekávat. Pro chlapce se však otec v jejich životě zdá býti ještě o něco důležitější. Chlapci, kterým chybí aktivní otcovská péče, ať už se jedná o otce biologického či náhradního, nebudou jako muži nikdy schopni plně fungovat (Biddulph, 2007; Biller, 1969; Corneau, 2013). Absence otce může mít pro dcery i syny velké důsledky, které se projeví nejen v dětství a dospívání, ale i v dospělosti (téma více popsáno v samostatné kapitole 3.3 *Když otec chybí*). Může se například jednat o strach z mužů či důsledky pro výběr partnera. Optimálním modelem je tak třístranný socializační model, ve kterém je navázán vztah s matkou i otcem a dítě má možnost sledovat vztah svých rodičů a participovat na něm (Biller, 1969; Novák, 2013).

Podle Heluse (2009) se obecně na osvojení genderové role dítěte podílejí výchovné faktory rodičů:

- Formování, manipulace – zdůrazňování maskulinních či feminních znaků např. výběrem hraček, oblečení
- Verbální přímé pojmenovávání – např. hodné děvče x hodný kluk
- Systematickým zaměřováním pozornosti, upozorňování na předměty spojené s genderem dítěte (děvčata – panenky, chlapci – auta atd.)
- Aktivizací a přidělováním činností očekávaných u určitého genderu (děvčata pomáhají v kuchyni, chlapci v garáži atp.)

Je zajímavé, že otcové kladou na osvojení příslušné role větší důraz než matky a k osvojení genderové role dítěte tak častěji přispívají větším dílem (Vágnerová, 2005). V rodinách, kde není otec přítomen, vzniká riziko kompenzačně maskulinního chování. Takové děti bývají závislé a pasivní. Některé hledají mužskou autoritu jinde, někdy problematickou až rizikovou. Navenek vystupují často agresivně (Rašínová, 2006). Absenci otce ve výchově je věnována samostatná kapitola (kapitola 3.3 *Když otec chybí*).

U chlapců i děvčat by měl otec reprezentovat sílu a ochranu. Muži by měli své děti umět adekvátním způsobem bránit, aby se v jejich blízkosti cítili v bezpečí (Biddulph, 2007). Otcové mají jedinečnou a jasnou roli při utváření budoucnosti svých potomků. V případě, že se dítě setkává od útlého dětství s přísným otcem, který děti zastrašoval, ponižoval a trestal, dítě si utvoří o autoritách ve svém životě svůj obrázek. Vzpomínka na autoritu otce přetrvává až do dospělosti a promítá se do budoucích vztahů, do jednání a chování k dalším autoritám (Gaylin, 1988; Wright, 1998).

Chlapci i děvčata, kteří s otcem žijí, si více váží sebe samotných. Dosahují lepších školních výsledků, získávají vyšší kvalifikace a snadněji nacházejí zaměstnání. Méně často se stávají obětí násilí a méně často se sami dostávají do konfliktů se zákonem (Biddulph, 2007).

2.3.1 Otec a syn

Aby se dítě jednou stalo plně fungujícím dospělým člověkem, potřebuje určité pomoci. Biddulph ve své knize (2007) uvádí, že každý pro to, aby se stal a naučil být tím pohlavím, kterým je, potřebuje strávit tisíce hodin ve společnosti starších, mentálně lépe vybavených příslušníků svého pohlaví. Aby tedy chlapec vyrostl v opravdového muže, potřebuje k tomu

pomoc mnoha jiných starších mužů. Škola, počítač ani televize mu hledanou pomoc neposkytnou. Takovou pomoc mu však nemůže poskytnout ani (hyperprotektivní) matka, i kdyby se velmi snažila. Mužským vzorem pro chlapce nikdy být nemůže. Již malí chlapci potřebují kontakt s kvalitními muži, což přetrvává až do dospělosti. Každý z nás stále hledá starší vzory pro ujišťování se a oporu. Pokud je potřeba naplněna a vedle chlapce stojí podporující otec, život se pro něho stává snesitelnějším, srozumitelnějším, zajímavějším a přátelštějším (Biddulph, 2007; Corneau, 2013).

Mít možnost identifikovat se s otcem je základem pro přijetí mužské role. Chlapec se identifikuje, přebírá od otce určité způsoby chování a jednání zcela nevědomě, a to i v případech, kdy s chováním zcela nesouhlasí. Stupeň propojení mezi otcem a synem závisí na množství vzájemných kontaktů již od narození potomka. Pro většinu otců je také syn prodloužením jejich vlastního já, jejich vnímání sebe samého (Katz 2002; Yablonsky, 1995). V určitém věku chlapce dochází k významnému období, kdy se „vzdaluje“ od matky a aktivně chce být s otcem, být „jako on“. Pro syna je významné, aby s ním otec trávil dostatek času, dělal s ním mnohé činnosti, sdílel s ním svůj život, podněcoval ho, zkoušel a nikdy ho neznevažoval a nezraňoval (Biddulph, 2007; Trapková, 2016, 19. října; Yablonsky, 1995).

Trávit čas může otec se svými dětmi nejrozličnějším způsobem – při práci i při hře. Chlapci i děvčata ocení, když se mohou se svým otcem na zemi prát, když je drží ve vzduchu, točí s nimi, když je lechtá, když se snaží stlačit silné otcovy ruce dolů atp. Zejména chlapci, kteří pociťují u otce bezpečí, se budou snažit otce či jiné muže přimět, aby si s nimi takto hráli. Tyto aktivity jen zdánlivě cílí pouze na zábavu (Biddulph, 2007). Kromě zábavy však skýtají mnohé další aspekty. Syn se od otce učí, jak může s druhými zápasit, aby druhému neuškodil, jak vhodně využít svou sílu, aby nezranil ani sebe, ani druhé. Otec tímto hravým soupeřením učí chlapce řadu důležitých dovedností do budoucího života, jako je přijímání kritiky, zažívání silných emocí, ale i ovládání své vlastní síly, aby ji nezneužíval k zastrašování a poukazování na svou převahu (Biddulph, 2007; Paquette, 2004).

Zápas s otcem s sebou také nese určité poselství. Otec někdy soupeří se synem tak, že jej nechá vyhrát, jindy vyhraje sám. Někdy tedy může hra po dlouhém zápoulení končit „poraženým“ synem ležícím na zemi, který se vzdává, žádá o příměří a uznává, že prohrál. Takové zápasy mezi otcem a synem přináší do jejich vztahu rovnováhu (Biddulph, 2007).

Pro uvedení dalšího specifického způsobu hry popíšu příběh, který ve své knize uvádí Biddulph (2007, s. 100):

Rodiče si se svým dvouletým synem hrají na zemi se stavebnicí. Matka dítě povzbuzuje ke stavbě jednoduché stavby, věže. Otec se však v určitou chvíli stává „buldozerem“ a všechny kostky zbourá, což v chlapci vyvolá velké nadšení. Následuje čas, ve kterém se otec se synem předhání, kdo z nich udělá větší spoušť. Po chvíli si však otec uvědomí určitý nesouhlas ze stran matky a začne dovádění postupně zklidňovat, dokud se nerozhostí klid.

Klíčovým prvkem v této hře je okamžik uklidňování. Prostřednictvím hry tak otec stanovuje meze agresivity, učí dítě ovládat svou prudkost, energii a emoce (Biddulph, 2007).

V otázce kázně potřebují ženy i děti, aby byli muži alespoň rovnocennými partnery. City matky k dítěti jsou převážně láskyplné, dítě v matce hledá útočiště a bezpečí (pokud se jedná o zdravý vztah) (Wright, 1998). V případě, že musí dítě uklidňovat stále jen matka, zejména užívá-li kritiku a negativní hodnocení, by mohl chlapec vyvodit, že jej nemá dostatečně ráda. V opačném případě, při vyváženém zapojení otce, je muž pro matku oporou, matka se uvolní a může být vlídnější (Biddulph, 2007).

Jak již bylo nastíněno v kapitole 2.1 *Vývojová stádia dítěte* a v úvodu této kapitoly, otec hraje významnou roli v životě svých dětí také při formování jejich sexuality. Biller ve své práci popisuje podstatné projevy otcovské maskulinity, mužské povzbuzování a stanovování limitů. Nezanedbatelným faktorem, který na chlapce působí, je vřelý vztah otce se synem. V ideálním případě takového otce, který je si svou maskulinitou jistý a přirozeně se mužsky projevuje (Biller, 1969; Yablonsky, 1995).

Mezi chlapci, kterým chybí otec, můžeme rozlišit dva výrazné prototypy chlapců. Jedním z nich je takový, který je až posedlý mužností, nosí agresivně vyzývavé oblečení, shromažďuje bojovné hračky. V pozdějších letech vyhledává soutěžící a méně kvalitní přátelství s dalšími zanedbanými chlapci. Do druhé skupiny bychom řadili naopak chlapce s nízkým sebevědomím. U mladších dětí se objevuje pomočování i pokálení. Ve škole bývají zdrojem posměchu, ze strachu neradi zkouší nové věci, neradi se pohybují v novém prostředí a mívají neopodstatněné obavy (Father absence statistics: 2016, 2016; Biddulph, 2007). Více působení chybějícího otce popisuji v kapitole 3.3. Když otec chybí.

2.3.2 Otec a dcera

Otec v životě dcery sehrává obdobně významnou roli, avšak v některých aspektech života a sebereflexe dítěte výrazně odlišnou oproti životě chlapců. Jakým způsobem o sobě žena v pozdějším věku smýšlí, jak se sama vnímá a jaké má vztahy s mužskými jedinci, odráží rané vztahy s otcem.

Vztah s otcem zpravidla představuje hlavní počáteční kontakt dítěte s mužským pohlavím. Otec je tím prvním mužem, o jehož pozornost dítě usiluje. Stává se prvním mužem, se kterým se malé děvče líbá a mazlí. Všechny takové prožitky jsou významné a nezbytně nutné pro podporování její ženskosti. V případě emocionální, fyzické nepřítomnosti otce, při nedostatečném oceňování je vývoj mladé dívky brzděn. V pozdějším věku musí vynaložit pro objevování svého ženství úsilí, často spojené s problémy ve vztazích (Wright, 1998). Rozvoj sexuality ženy je posilován či brzděn ranými kontakty s otcem. Ke zdravému vývoji otec přispívá tím, že svou malou dceru čas od času přivine na hrud', políbí, polechtá, pomazlí a zadovádí si s ní (Spetter, 2016; Wright, 1998).

Dcery u svých otců potřebují, stejně jako chlapci, zažít již v mladším dětství specifické okamžiky. Jedním z nich je již zmíněné ujištění, že je otec oceňuje a obdivuje, ale nikdy jim neublíží a neuškodí. Při rozhovorech s otcem má dcera možnost získat sebejistotu a pocit vlastní hodnoty. Pokud je dívka nedostatečně oceňována, uznávána a povzbuzována svým otcem, později se tento deficit projevuje v pocitech bezcennosti a nedůležitosti (Biddulph, 2007; Wright, 1998).

V rámci blízkého vztahu má možnost srovnávat svou feminitu s otcovou maskulinitou. Prostřednictvím otce také děvče poznává mužský svět a učí se s muži vycházet. Očekává, že tak jak s ní jednal její otec, tak s ní budou jednat i ostatní muži. V pozdějším věku si dívka vedle otce uvědomuje a chápe mužské přednosti i slabší stránky (Bakalář, 2002).

Způsob, jakým otec reaguje na sexualitu a feminitu své dcery, může mít vliv na její budoucí jednání s muži. U děvčat, které jsou v interakcích s otcem frustrovány, se může vytvořit negativní postoj k mužům (Bakalář, 2002). Biller také uvádí význam kvality vztahu otců a dcer na jejich budoucí profesionální život. Většina žen, které otec podporoval a byl aktivně zapojen do její výchovy, byly ve své dospělosti vitální a dosahovaly úspěchu (Biller, 1993).

Stejně tak je pro dceru podstatná kvalita vztahu matky a otce. Pokud spolu mají rodiče dobrý vztah, dcera bude ve svém budoucím partnerství usilovat také o tak kvalitní vztahovost, jako to viděla u svých předních vzorů (Biddulph, 2007). Prostřednictvím řešení konfliktů rodičů se dítě, chlapec i děvče, učí úspěšnému jednání v dalších vlastních budoucích konfliktech (Bakalář, 2002).

Wright (1998), který se vztahy otců s dcerami zabýval, popisuje a shrnuje konkrétní významné oblasti, kde se otcův přínos pro dceru odlišuje od role matky:

- *Uvedení do světa mužů:* Otec ovlivnil dceřino vnímání mužského pohlaví a utvořil její očekávání, jak se muži k ženám chovají.
- *Otcova láska:* Matky vyjadřují svou lásku svým dcerám odlišným způsobem. Matka miluje dítě bezpodmínečně a poskytuje mu celkový pocit bezpečí. Otcovská láska bývá odměnou za výkon.

S tímto bodem však sama zcela nesouhlasím, autorovi si dovolím oponovat. Souhlasím, že matka vyjadřuje svému dítěti lásku jiným způsobem než otec. Domnívám se však, že oba rodiče by měli své dítě milovat bezpodmínečně. Dítě by mělo cítit vřelé přijetí za všech okolností i od otce (zejména pokud se jedná o dítě v mladším věku), a „nekupovat“ si rodičovskou lásku svými výkony.

- *„To je moje holčička“:* Specifické ocenění od otce, odlišné od mateřského. Ocenění od otce je zpravidla méně frekventované než ocenění od matky. Pozitivní zapojení otce je významné mj. v postupném odpoutávání dítěte od matky.
- *Utváření budoucnosti:* Otcové se významně podílí na utváření rolí svých dcer, vnímání jejich schopností i sebevědomí. Otcové hrají významnou roli v dceřině vnímání úspěšnosti a ctižádosti (Wright, 1998, s.21).

Závěr ke kapitole Vztah otce a syna, otce a dcery

V dřívějších dobách ustálený kmenový či vesnický způsob života rodiny umožňoval otcům a jejich potomkům žít a pracovat v těsné blízkosti. Otcové, strýcové i prarodiče učili své syny práci a zároveň i tomu, jak se stát správným mužem. Chlapci bývali dennodenně obklopeni řadou mužských vzorů, které je aktivně zaučovaly a podporovaly.

Dnešní muž, který často pracuje v kanceláři, tráví se svými syny již méně společného času při práci. Mnohdy se i stává, že děti ani neví, čím je pracovní doba otce naplněna. Sousedství „táta jde do práce“ je obestřeno velkou neznámou, a to nejen u nejmenších dětí. Moderní otec, který je častěji než dříve zaměřen na svou profesionální dráhu, ukazuje svou lásku tím, že dlouze pracuje a vydělává peníze, což však děti příliš nedocení. Děti více než po penězích však touží po jeho přítomnosti, společné činnosti a blízkosti.

Čas věnovaný dítěti, projevování zájmu, podpora, opora, ochrana, ocenění, pochvala, ale také podněcování, společně prováděné činnosti a dovádění jsou nedocenitelným a ničím nenahraditelným vkladem rodičů do budoucího života dětí.

3 Role otce: otcové a děti

„Otec je biologická nutnost, ale společenská nehoda.“ (Mead in Minden, 1982, p. 22).

Vnímání otcovské role, stejně jako instituce rodiny, procházelo v historii mnoha zásadními proměnami. Mateřství je do jisté míry určeno přírodou. Otcovství je např. podle Zoji (2005) dáno mužům dějinami, nejde jen o vývoj druhů, který dal mužům otcovské kvality (Zoja, 2005).

Plec (1987) popsal čtyři etapy, kterými procházelo otcovství západních zemí:

1. Otec vystupuje jako autoritářský učitel morálky a náboženství
2. Plní roli vzdáleného otce živitele
3. Otec se začíná považovat za důležitý mužský rolový model
4. Otec je vnímán jako pečující a aktivní osoba ve výchově dětí již od útlého věku

Dlouhou dobu zastával otec roli patriarchy, nadřízeného celé rodině, od kterého si ostatní členové rodiny udržovali potřebný odstup. Otec si nad rodinou udržoval vysokou míru kontroly (Knibiehler, 1995). V 17. a 18. století bylo místo vykonávané práce pro muže shodné s místem bydliště – muži pracovali převážně na svém domě, popř. okolních pozemcích. Dohlíželi na chod rodiny a její morálku. Matka pečovala o malé děti, otec se podílel na výchově a vedení těch starších (Filipowicz et al., 2008). S narůstající industrializací čím dál více mužů odcházelo do vzdálenějších zaměstnání a nechávali doma ženy, aby pečovaly o děti a domácnost, čímž se začínal posilovat vliv matek. Z otců se stala převážně „neviditelná osoba“⁵, která přes den pracovala v továrně a noc přecházela v přílehlé noclehárně (Radimská, 2002).

V období 2. světové války byl otec považován za mužský vzor pro své syny, pro dcery však byl méně významnou postavou. Koncem šedesátých let 20. století se začínají sociální normy postupně měnit a společnost uznává otce jako významného činitele ve vývoji dítěte – syna i dcery – uznává potřebu aktivních a pečujících otců (Singley & Edwards, 2015).

⁵ Z postavy otce se stává nejen neviditelná osoba, ale také osoba v rodině neaktivní. V této době otec v rodině nerozhoduje, pro děti není ani vzorem, učitelem, ani oporou (Radimská, 2002).

Původní modely popisující vztah otce a dětí jsou ovlivněny udržováním úcty k otci. Stejně tak jako vztah dvou partnerů, manželů, byl vnímán účelově, tak i vztah k dětem byl vnímán recipročně. Od dětí se očekávalo velké zapojení do chodu domácnosti.

Podle longitudinálního výzkumu Sociologického ústavu AV ČR ve spolupráci s Centrem pro výzkum veřejného mínění, je v dnešní době, pokud se jedná o výchovu dítěte, matka stále velice dominantní osobou v rodině. Role matky se u některých aktivit dokonce ještě více v dnešní době „utuzuje“ – např. učení se s dětmi, chození s dětmi do kina, do divadla a na jiné kulturní akce, čtení pohádek atd. Matka je stále dominantnějším rodičem než otec, přestože přibývá párů, kde se v některých aspektech naplňování rodičovské role podílejí oba. Celkově je rozhodování v rodinách však čím dál tím více demokratizováno a v největším počtu rodin participují oba partneři (MPSV, 2004).

V otázce běžného provozu domácnosti (nákupy, úklid, vaření atd.) je stále při jeho zajišťování aktivnější žena. Výrazně však přibývají rodiny, kde mají úkoly rozdělené, a naopak ubývají případy, kdy je měla na starosti pouze žena (MPSV, 2004).

Studie ukazují, že obraz „nového otce“ a představa, že se otcové začínají čím dál tím více angažovat v péči a výchově, se objevily od počátku 20. století již několikrát (Griswold, 2007; Lewis & O'Brien, 1987). Dále se také ukazuje, že popsany vývoj otců se týká zejména středních socioekonomických vrstev obyvatelstva (Messner, 1993).

3.1 Dnešní pojetí otcovské role

3.1.1 Tradiční role otce

Tradiční pojetí otcovské role je neodmyslitelně spojeno se zaměstnáním otce a je chápáno v profesním rozměru (Maříková, 2009). Otcem živitelem je nazýván takový otec, který své poslání pro rodinu chápe zejména v rovině materiálního zabezpečení dětí, domova. Mnoho mužů a otců tuto roli přijímá za svou, pro mužskou identitu klíčovou (Dudová & Hastrmanová, 2007).

Podle autora finského výzkumu raného otcovství a rodičovství, Eeroly (2014), patří mezi rodičovské oblasti povinností zejména oblast uspokojování potřeb dítěte a jeho primární socializace jako provázení k postupnému vstupu do širší společnosti (Eerola, 2014). Otec však zpravidla o rodinu pečuje jiným způsobem než matka. Matce je spíše pomocníkem.

Výchova a péče o děti náleží zejména matce, která má v případě pracovně vytíženého otce větší prostor pro své působení (Maříková, 2009).

Tradiční rozdělení rolí se ve většině rodin objevuje minimálně zejména po dobu rodičovské dovolené, na kterou v České republice odchází zejména matky, a která je v naší zemi poměrně dlouhým obdobím.

Někteří autoři, jako je například Maříková (2009), poukazují na zvyšující se zájem otců o výchovu a péči o děti a klesající počet mužů zastávajících klasické tradiční rozdělení rolí v rodině. Stále však převažuje větší míra zapojení žen. Velké procento rodin stále funguje podle tradičního uspořádání povinností a zodpovědností (Radimská, 2002).

V tradičním pojetí je muž vnímán jako představitel mužských charakteristik, podmíněných a formovaných působením sociálního, historického i kulturního prostředí. Muž bývá prezentován jako ten vzdělaný, nezávislý, silný, úspěšný a odhodlaný k okamžitým reakcím. Ve vztahu k ženské – mateřské postavě se donedávna očekávalo, že bude ve všem odlišný, k matce komplementární, s opačnými vlastnostmi než žena (Šmídová, 2003). Charakteristiky tradiční mužské role jsou podle Možného (1983, s. 161) zahrnuty ve vlastnostech: „...**průbojný**, realistický, **drsné povahy**, rozumový, **ctížádostivý**, ...samostatný, raději vede...“. Takový muž se více než k malým dětem dle tradičního pojetí vlastností hodí pro praktické zabezpečení rodiny. Naopak charakteristiky ženské postavy více inklinují k pečovatelským předpokladům. Za předpokladu existence jedné dimenze pohlaví bychom podle Možného hovořili o „indexu maskulinity“, jehož minimální hodnoty indikují feminní chování a vlastnosti. Minimální maskulinitu neboli feminitu pak popisuje přívlastky: jemný, citově zaměřený, nectížádostivý, závislý, hovorný atd (Možný, 1983).

Pro muže je maskulinita častěji důležitější než pro ženy jejich ženskost. Mužnost je spojena s očekáváním určitých projevů. Některé z těchto očekávání jsou více vyhovující, některé méně, jiné požadavky mohou být až nepříjemné či zatěžující. Muži se však pro naplnění své maskulinity snaží, jsou puzeni co nejvíce vyhovět tradiční představě. Očekává se **síla a nezávislost** – schopnost spoléhat jen na sebe sama, udržení své nezávislosti, která umožňuje zaměřit se na vlastní seberealizace. Snahu o omezení svobody chápe muž jako ohrožení. Mužská **tendence bránit, vlastnit a ovládat** může být chápána jako protiklad svobody a nezávislosti. Jakmile muž něco získá, ať už se jedná o podnikání či rodinný život, musí se o to starat. Mužnost je dále spojována s **dominancí**. Muži mají větší potřebu než ženy **usilovat o moc a potřebu prosazovat se**. Kladou větší důraz na **osobní vyniknutí**, jsou více

zaměření na výkon. Tradiční maskulinita je spojena také s **potřebou dosáhnout úspěchu a dobrého společenského postavení** (Vágnerová, 2007).

Více autorů se shoduje na tvrzení, že pokud si je muž jistý svou identitou, cítí jistotu ve svém mužství, a nemá potřebu a pocit, že si svou identitu musí dokazovat, může se ve svém chování stát „ženštějším“ a upustit od typicky mužských vzorců. Právě v této skupině mužů bychom mohli hledat pečující, sebejisté a vyrovnané otce. Dnešní doba je však také charakteristická svou „krizí“ maskulinity, kde není identita zcela jednoznačnou záležitostí a význam maskulinity je stále diskutován mnoha odborníky (Brod & Kaufmann, 1994; Hochschild & Machung, 2012; Šmídová, 2003).

Častým požadavkem na otce také je, aby byl pro dítě autoritou. Touha po mužské autoritě bývá někdy dokonce uváděna jako jeden z motivů pro druhý sňatek ženy. Důležité však je uvědomit si, že autorita není to samé, co autoritativnost.

Autoritářská osobnost klade důraz na tradici, na řád a pořádek. Odmítá alternativy a odlišnosti. Táhne k razantnímu prosazování jediné správné cesty, není příliš otevřena diskusi. Charakteristickými znaky takové osobnosti jsou dogmatismus, rigidita, nedostatek smyslu pro humor a konzervativní moralizování. Projevem rozumné autority je však velkorysost, nadhled a otevřenost novým podnětům (Williams et al., 2009).

Pokud chce otec jako mužský vzor uspět, měl by se zbavit některých starých vzorců chování – starých rolí. Jedná se například o roli otce jako „krále“, který v rodině vládne a udílí tak pouze odměny a tresty. Další nevhodnou rolí otce je „kritický otec“, poháněný vlastní frustrací a zlobou, který v rodině aktivně působí jako negativní postava. Stejně tak „pasivní otec“ není ideálním modelem pro dobře fungující roli otce v rodině. Pasivní otec přenechává všechny povinnosti a starosti týkající se dětí na své ženě, na rodinném životě se spíše nepodílí. Častým prototypem otce je v dnešní době také, bohužel, „nepřítomný otec“ jako opak aktivně zapojeného otce, který je mimo jiné i ochotným pomocníkem v domácnosti a oporou své ženy (Biddulph, 2007).

3.1.2 Aktivní a pečující otec

Podstatným činitelem toho, zda muž o možnosti odchodu na rodičovskou dovolenou bude vůbec uvažovat, jsou jeho osobní charakteristiky, rysy a vnitřní předpoklady pro péči o dítě. Tyto předpoklady, determinanty, jsou však zcela individuální, neboť vychází z jeho

osobních zkušeností, zážitků, schopností a vlastností i jeho psychické vyspělosti, zralosti a hodnotové orientace. Pokud se muž rozhodne pro aktivní otcovství, podstatnou podmínkou pro jeho efektivní působení na dítě je zejména samotné aktivní prožívání otcovství. Otcové, kteří své otcovství plně prožívají, přijímají své rodičovství jako možnost seberealizace, předávají svým potomkům cenné a jedinečné vzory svého jednání. Svým aktivním působením v roli otce je také dítě ubezpečováno o jeho lásce. Dítě, kterému otec věnuje dostatek času, také ví, že se na otce může vždy spolehnout a bude mu více důvěřovat.

Je jisté, že otce potřebuje každý lidský tvor od svého narození. Již kojenci si k otcům vytvářejí vztah, specifický a odlišný od vztahu s matkou, jak již bylo více popsáno v předchozích kapitolách. V blízkosti otce dítě projevuje jiné reakce, dítě produkuje jiné zvuky, než když je na blízku matka. Malé děti, které mají od raného dětství blízký a častý kontakt s otcem, lépe snášejí přítomnost cizích lidí, živěji reagují na podněty. Jsou dokonce prokázány i rozdíly v motorice – lépe lezou a sahají po předmětech (Lamb et al., 2004). Pro děti je významné, vidí-li interakci otce a matky, aktivně zapojeného otce do rodinných záležitostí a péče. Aktivní otec se o své děti zajímá a dává jim najevo, že mu nejsou lhostejní. Nejedná se jen o aspekt času, který otec tráví doma s potomky, ale také o jeho aktivním naplnění (Bakalář, 2002).

Aktivní a pečující otec může být popsán i vnímán jako muž, který má ve svém žebříčku hodnot vysoce postavený podíl na výchově svých potomků a zájem o rodinu. Jedním z prvních známých vědeckých propagátorů aktivního otcovství byl jistě i Matějček. K novým poznatkům také přispěl i Pavlov, který prokázal např. existenci tzv. strážných bodů, které jsou přítomny v mozkové kůře jak žen, tak i mužů. Jedinec je tak schopen sám sebe „naprogramovat“ na bdělost k určitým zvukům. Podstatou strážných bodů je, že při spánku mohou zůstat některé korové oblasti neutlumené. Díky těmto místům v mozkové kůře jsou rodiče bdělí k potřebám svého dítěte. Jsou schopni rozlišovat mezi různými druhy pláče a správně usuzovat, jaké požadavky z pláče vyplývají (Horvai, 1957).

Podle reflexe některých pečujících mužů může péče o dítě představovat jedno z polí úspěchu. Odchod na RD mohou chápat jako alternativu k úspěchu v práci – např. pokud v této oblasti nejsou příliš úspěšní nebo pokud v této oblasti příliš o úspěch neusilují. Může se také jednat o rozšíření domény úspěchu vedle úspěchu pracovního do oblasti péče o druhé. Péče o dítě může být chápána jako „pracovní oddych“ před realizací dalších kariérových plánů (Maříková, 2007). Muži, kteří vztah ke svému potomku rozvíjí již od jeho počátků, vytváří

tento vztah v úplnější podobě, současně s tím rozvíjí i svou obecnější schopnost soucítění a lidskosti ve svých ostatních životních vztazích (Yablonsky, 1995).

Bakalář se ve svých pracích zabýval mj. také obrazem ideálního otce – žádoucími vlastnostmi, které by dobrý (aktivní) otec měl mít. Podle výzkumu s muži a ženami, kteří ve svém dětství prožívali výjimečně dobrý vztah s otcem, popisuje několik charakteristik, které se ve výpovědích jednotlivých osob opakovaly. Bakalář tak podle výsledků sestavil charakteristiky, které popisují „ideálního otce“:

- považuje za svou prioritu být dětem k dispozici,
- vyjadřuje dítěti svou náklonnost (i fyzickým kontaktem),
- poskytuje svým dětem lásku a ničím nepodmíněné přijetí,
- tráví se svými dětmi volný čas a dává jim najevo, že si upřímně přeje být s nimi,
- začleňuje děti do svých aktivit včetně koníčků a práce,
- svým příkladem vštěpuje dětem hodnoty,
- začleňuje děti do rodinných diskuzí (Bakalář, 2002, s. 162).

Zajímavým fenoménem, který zkoumali někteří odborníci je také tzv. „maternal gatekeeping“. Jedná se o situace vycházející z pohnutek matek, které jsou z většiny neuvědomované, jako např. nedůvěra v kompetence muže, potřeba potvrzovat si svou identitu matky a dokázat (si), že je dobrá matka. Tyto pohnutky však mohou bránit většímu zapojení muže do péče o dítě, ale i k rozvoji hlubšího vztahu mezi dítětem a otcem (Fagan & Barnett, 2003; Gaunt, 2008). Chápání otce jako pomocníka a matky jako expertky přes domácnost i péči o dítě může vést až k vyloučení otce z rané péče. Jak popisují Barry et al. (2011), takové chování matek nemá žádnou souvislost se zjišťovanými kompetencemi a schopnostmi otce.

Aktivní otcovství – Liga otevřených mužů

V České republice podporuje aktivní otcovství např. hnutí Liga otevřených mužů (LOM). Jedná se o iniciativu podpory vnitřních hodnot mužů. Snaží se poukázat, že muži nemusí mít na vrcholu žebříčku hodnot jen moc, slávu a peníze. LOM se snaží prosazovat čtyři základní hodnoty – „4O“: Odpovědnost, Odvaha, Originalita a Otevřenost. Řídí se hesly: „...Kdo je odpovědný, drží slovo a společensky se angažuje. Kdo je odvážný, odhadne

své možnosti a také je posouvá. Kdo je originální, dokáže být svůj a vytváří něco nového. Kdo je otevřený, má svůj názor, a přitom dokáže vést dialog..." (LOM, n. d.)

LOM získala řadu ocenění, např. Neziskový projekt roku 2014, ocenění od SozialMarie 2014 - cena pro sociálně inovativní projekty atd. Neziskový projekt LOM podporuje muže pořádáním nejrůznějších akcí, poskytováním podpory, poradenství, rozvíjením mužských témat a další. V rámci projektu LOM a podpory aktivního otcovství, rozvíjí projekty „Táta na plný úvazek“ (podpora mužů na RD), „Tátové vítání“ (podpora při sdílené péči, podpora realizace žen na trhu práce, zaměření se na rodiče, ale i zaměstnavatele), „Bílá stužka“ (muži proti násilí na ženách) „Táta fest“ (volnočasové aktivity pro podporu vztahu otců a dětí) a projekt „Mužské porodní příběhy (sdílení zkušeností o porodu, semináře pro muže) (LOM, n. d.; Táta na plný úvazek, n. d.; Tátové vítání, n. d.; Bílá stužka, n. d.; Táta fest, n. d.; Mužské porodní příběhy, n. d.).

Projekt „Táta na plný úvazek“ se snaží znormlizovat péči otců o děti, podporovat v otcích jejich rodičovské zájmy a ochotu věnovat čas a energii rodině. Předávají otcům know-how z ČR i zahraničí, snaží se působit na zaměstnavatele. Pořádají semináře a workshopy o time managementu pro zaměstnané otce, poskytují poradenství pro muže – rodiče atd. V aktivním otcovství vidí zdroje kvality života – rozvoj osobnosti, upevňování partnerských a rodinných vazeb, rozšiřování možností profesní seberealizace žen. Postavu otce vnímají ve výchově dětí jako osobitou a nezastupitelnou. (LOM, n. d.; Táta na plný úvazek, n. d.).

3.2 Nejen výchovný podíl a význam otce (výzkumy)

Aktivní zapojení a účast otce jsou významné, ukazují se pozitivní dopady na vývoj dítěte i jeho chování. Zahraniční výzkumy jasně prokazují souvislost mezi pozitivním vztahem, pozitivním chováním otce k dětem, a mírou schopnosti empatie u jeho potomků. Větší počet studií poukazuje na pozitivní dopad na děti v oblasti prosociálního chování a kognitivního vývoje. Nejvhodnější situací pro dítě je pak taková, kdy se do péče zapojují oba rodiče (Glynn & Dale, 2015; McBride et al., 2008; Raikes et al., 2005; Roggman, 2012). Podle metaanalýzy z roku 2008 se dokonce ukazuje, že např. v oblasti špatného chování mají otcové na děti větší pozitivní vliv než matky (Lundahl et al., 2008).

Výsledky nejrůznějších výzkumů ukazují, že péče angažovaného otce může také značně působit **na empatické schopnosti dítěte a jeho ohleduplnost ke druhým lidem** (Koestner et al., 1990; McBride et al., 2008; Raikes et al., 2005). Příkladem by mohl být

výzkum Koestnera, Franze a Weinwegera, kteří longitudinálně zkoumali rodičovskou angažovanost v péči o dítě a její důsledky v pozdějším životě jedince. V první fázi vypovídaly matky o rodičovských praktikách u dětí navštěvujících školku. Ve druhé fázi, zkoumali výzkumníci míru společenské přizpůsobivosti u stejných osob, původně dětí v předškolním věku, o 26 let později. Výsledky jasně ukázaly význam participujících otců. Děti, které vyrůstaly s oběma rodiči a plně participujícími otci, projevovaly v dospělosti s větší pravděpodobností lepší porozumění druhým než ti, jejichž otec byl vůči nim méně všímavý (Koestner et al., 1990). Podobné výsledky ve svém výzkumu popisuje i McClelland se svými spolupracovníky (McClelland & Pilon, 1983).

Podle metaanalýzy několika studií týkajících se otcovství, poukazují autoři Rohner a Veneziano (2001) na důležitost otcovské lásky ve spojitosti s vývojem dítěte. Stejně tak Craig ve své studii rozlišuje láskyplné, posilující a sblížující elementy, které jsou pro vztah otce s dítětem stěžejní. Dobrý otec je podle něj schopen obětování se, nesobeckého jednání, upřednostňující psychosociální vývoj svého dítěte a jeho potřeby přes sebou samým. Otcova nesobeckost a posilující prostředí umožňuje dítěti objevovat a vyjadřovat své touhy, myšlenky, prožitky a rozvíjet jejich nezávislost a identitu. Významná je také ochota otce naslouchat svému dítěti bez předsudků a poučování. Dítě se nejvíce učí observací svých rodičů, jejich napodobováním a, jsou-li ochotni sebeodhalení, učí se z jejich chyb a úspěchů (Craig, 2006). Autorka Wapfler poukazuje, že praktikované aktivní naslouchání působí na rozvoj sebevědomí dětí, umožňuje jim bezpečné prostředí pro expresi emocí a učí je zapojení do světa kolem nich (Wapfler podle Hermansen et al., 2015).

Otcové jsou vedle matek také častěji těmi, kteří **podporují a rozvíjejí tvořivý potenciál svých dětí** (Bakalář, 2002). Jak jsem již popsala podrobněji v předchozích kapitolách, otec je specifický svým vztahováním se k dítěti. Matka bývá zdrojem primární ochrany, otec naopak prvkem větší aktivity, oproti matce je ochoten podstupovat větší míru rizika. Otcovo povzbuzování dítěte také vede k jeho **větší nezávislosti** a je tak vhodným komplementárním doplněním ochranných tendencí matky. V případě prvorozených dětí jsou tendence matky častěji až nadměrně ochranné. Pokud je však v životě dětí přítomen aktivní otec, povoluje více volnosti k prozkoumávání světa a povzbuzuje své potomky k vývoji asertivních a nezávislých postojů. Pokud na výchově participují oba rodiče, jejich kombinovaná očekávání obvykle vyústí v realistické a méně extrémní přístupy (Biller, 1993).

Podle Rause je možné role a význam otce pro dítě shrnout v modelu 3 V: vedení – vztah – vzor. Otec dítěti poskytuje vedení, vytváří s ním blízký vztah a učí je vlastním příkladem. Role jsou propojené a ve vzájemné interakci. Otcové svým dětem pomáhají v osvojování ženské či mužské role. Působí na schopnost dítěte navazovat vztahy s vrstevníky i dospělými (Raus, 2004).

3.3 Když otec chybí

Existuje řada důkazů fatálně negativního vlivu neexistence otcovské mužské postavy, mužského mravního principu na děti. U výskytu poruch chování je ve skupině chlapců, kteří neměli otcovský vzor, podle Bakaláře (2002), jedenáctkrát vyšší pravděpodobnost. Jedná se např. o nadpoloviční většinu pachatelů násilných trestných činů (Bakalář, 2002). Agresivita nemusí být obrácena jen navenek, ale také intrapunitivně⁶. Až tři čtvrtiny sebevrahů se rekrutují ze skupiny chlapců vyrůstajících bez otce. U těchto chlapců se také vyskytuje výrazně více úrazů a psychosomatických chorob (Novák, 2013).

Záporný dopad nepřítomnosti otce se také ukazuje u problematických vztahů k autoritám v dalším životě dítěte, a to nejen u dětí, které vyrůstaly jen s matkou, ale také u dětí z rodin, kde otec zastával pasivní roli a o dítě se méně zajímal (Bakalář, 2002).

V případě dívek hrozí vyšší riziko nevhodného chování v dospělosti, jako je např. prostituce. Dívky vyrůstající bez otce si také častěji volí výrazně starší životní partnery, kteří jim kompenzují chybějící vztah s otcem z dětství. K prediktorům budoucího spokojeného manželství patří pro každou dívku prožít láskyplný a vřelý citový vztah s matkou i otcem a být konfrontována emočně vřelým vztahem mezi rodiči (Spetter, 2016). Dívky, u kterých nebyl otec v dětství dostatečně přítomen, vykazují častěji symptomy deprese, častěji se objevuje suicidální chování a častěji předčasně ukončují střední školu (Ellis et al., 2003).

U dětí vychovávaných pouze matkami hrozí také ve vyšším věku riziko nadměrné závislosti na matce. Otec pomáhá dítěti zvládnout psychologické odpoutání od matky. Nepřítomnost otce tak klade na dítě větší nároky, aby v psychické pohodě své nezávislosti dosáhl. Místo postupného odpoutávání se adolescenti vyhýbají tím, že lpějí na bezpečí a jistotě domova či svou nezávislost projevují nezralým způsobem (Warshak, 1996).

⁶ Intrapunitivní tendence jsou jednou z možností reakcí na stres. Jedná se o sebeobviňování, sklon hledat vinu za chyby druhých v sobě, inadequate chápání sebe samotného za příčinu stresů a frustrací (Křivohlavý, 1994).

Americká iniciace na podporu vztahu otců a dětí NFI (National fatherhood initiative) uvádí četné výzkumy prokazující vážné dopady nepřítomnosti otců ve výchově – dopady nejen na samotné děti, ale skrze ně pro celou společnost. Zde uvádím vybrané údaje:

- U dětí vyrůstajících bez otce je v porovnání s dětmi z úplných rodin jedenáctkrát větší pravděpodobnost projevů násilného chování
- 47,6 % dětí vyrůstajících v domácnosti pouze s matkou trpí chudobou
- Děti vyrůstající bez otce mají o 279 % vyšší pravděpodobnost projevů násilného chování a delikvence
- Děti žijící odděleně od svých otců mají vyšší pravděpodobnost výskytu chronického astmatu, bolestí hlavy a poruch řeči
- Nepřítomnost otce při výchově dítěte dvojnásobně zvyšuje pravděpodobnost předčasného odchodu ze školy či opakování navštěvovaného ročníku
- Dívky vyrůstající bez otce sedmkrát častěji nechtěně otěhotní v adolescentním věku
- ... (Father absence statistics: 2016, 2016).

Bakalář (2002) shrnuje výsledky sociologických výzkumů zabývajících se nepřítomností otce ve výchově do následujících problémů: těhotenství u nezletilých, promiskuita, vzdor vůči pravidlům, vůči normám a zákonům, vandalismus (Bakalář, 2002).

Naše chování je nesporně ovlivněno genetickým základem i prostředím a životními podmínkami. Chybění otce má svůj výrazný význam v kontextu řady příčin. Samo o sobě negativní dopad nemá, avšak ve spojitosti s dalšími proměnnými může nepřítomnost otce v dětském věku, mít pro život jedince opravdu dopad „drtivý“.

4 Mateřská a rodičovská dovolená

Nejprve bych ráda krátce ujasnila, jaký je rozdíl mezi mateřskou a rodičovskou dovolenou, a blíže specifikovala, jak se pojmy užívají v ČR.

4.1 Definice pojmů (platné pro Českou republiku)

Mateřská dovolená (dále MD) je určena pouze ženám. Předchází porodu a následuje hned po něm. Během dovolené pobírá matka příspěvek tzv. peněžitá pomoc v mateřství, na kterou má nárok zaměstnaná žena (po dobu 28 týdnů, 37 týdnů u vícečetného těhotenství). Jedná se o dávku spadající pod nemocenské pojištění. Po stejnou dobu je také žena uvolněna ze zaměstnání s garancí svého pracovního místa (Maříková & Radimská, 2003; CEITEC, 2013)

Otcovská dovolená neboli tzv. otcovská poporodní péče jako sociální dávka v ČR funguje od února roku 2018. „Otcovská náleží 7 dnů v souvislosti s péčí o novorozené dítě otci dítěte nebo pojištěnci (muž či žena), který převzal dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu.“ (ČSSZ, 2020). Základní podmínkou nároku na otcovský příspěvek je účast na nemocenském pojištění. Otec dítěte také musí být zapsán v rodném listě dítěte. Rodiče však nemusí být sezdání. Nastoupit na otcovskou dovolenou je možné v období 6 týdnů ode dne narození dítěte nebo jeho převzetí do péče (ČSSZ, 2020). „...Kromě otců může mít nárok na otcovskou také pojištěnec (muž či žena) pečující o dítě, které převzal do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu, pokud dítě ke dni převzetí do péče nedosáhlo 7 let věku...“ (ČSSZ, 2020).

Rodičovská dovolená (dále RD) následuje po skončení MD a je určena jednomu z rodičů dle vlastní volby. Nárok na RD má otec od narození potomka, matka po skončení MD. V období RD je rodič uvolněn a omluven u svého zaměstnavatele z důvodu péče o malé dítě maximálně do jeho věku 3 let. Žádosti musí zaměstnavatel vyhovět. Pokud splňuje podmínky pro pobírání rodičovského příspěvku, získává příslušnou finanční kompenzaci⁷ (CEITEC, 2013; Maříková & Radimská, 2003) Od roku 2020 platí:

⁷ Otec či matka však může pobírat rodičovský příspěvek i v případě, pokud není na „rodičovské dovolené“. Jedná se zejména o rodiče podnikatele, kteří nepotřebují být uvolněni u svého zaměstnavatele. O přerušení povolání si tak rodič rozhoduje zcela sám (Maříková & Radimská, 2003).

Nárok na rodičovský příspěvek má rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, a to až do vyčerpání celkové částky 300 000 Kč, nejdéle do 4 let věku tohoto dítěte. V případě, že nejmladším dítětem v rodině jsou 2 a více dětí narozených současně, má rodič nárok až na vyčerpání celkové částky 450 000 Kč (MPSV, 2020).

Další informace k RD uvádíme v kapitole 4.3 *Rodičovská dovolená dnes*.

V zemích Evropské unie je preferován pojem rodičovská dovolená oproti dovolené mateřské. Již Badinter ve své knize (1998) před 19 lety navrhovala, aby se místo pojmů mateřství a otcovství začalo více využívat pojmu rodičovství, pojmu, který je neutrálnější. Pojmem rodičovství nepodporujeme stereotypní „mateřské“ (citlivé, instinktivní, pečující, laskavé) a „otcovské“ (autoritativní, drsné, přísné, trestající) vlastnosti (Badinter, 1998).

4.2 Počátky mateřské a rodičovské dovolené v Evropě

První zákony týkající se MD, se v Evropě začínají objevovat na přelomu 19. a 20. století. Důležitým mezníkem byl mj. rok 1919, kdy Mezinárodní pracovní organizace ILO vydala doporučení týkající se otázky těhotných žen na pracovišti. Doporučení měla podpořit ochranu ženy zavedením určitého období, ve kterém těhotná žena nebude pracovat. Dále se jednalo o finanční příspěvek a ochranu pracovního místa (Maříková & Radimská, 2003).

Po druhé světové válce byly zaváděny první sociální politiky s programem podpory mateřské dovolené. Snažily se navrátit ženu zpět do domácnosti (ve válce často zastávaly práce mužů) a podpořit tak tradiční rozdělení rolí v rodině. Politiky tak usilovaly mj. o zvýšení porodnosti. Ženy byly nuceny odcházet povinně z práce na určitou dobu před porodem a po porodu, aniž by se jim dostalo finanční kompenzace. V mnohých zemích neexistovala ani ochrana pracovního místa. Ženy se tak stávaly čím dál tím více finančně závislé na svých partnerech a snižovaly se možnosti jejich uplatnění na trhu práce (Maříková & Radimská, 2003).

Taková situace trvala až do druhé poloviny 60. let, kdy MD přestala být nuceným opuštěním pracovního místa. Pracovní místo začalo být ochráněno zákonem a mateřské pracovní volno začalo být postupně kompenzováno mateřským příspěvkem. Matka tak měla čas pobýt doma, čas pro zotavení se po porodu a péči a sblížení se s novorozencem dítětem, aniž by tím významně přicházela o svou pracovní kariéru (Maříková & Radimská, 2003).

Dokud byla mateřská dovolená vnímána jako čas pro zotavení se matky po porodu, samozřejmě náležela výhradně matkám. Postupně se však pojem postupně předefinoval na čas určený k péči o dítě a vzájemné adaptaci rodiče a dítěte a začalo se debatovat o možnostech zastoupení matky na dovolené osobou otce. Mateřská dovolená zůstala ve většině zemí zachována a rozšířena o rodičovskou dovolenou. Rodičovská dovolená je přístupná matkám i otcům a má zpravidla delší trvání a menší finanční ohodnocení než dovolená mateřská (Maříková & Radimská, 2003; Moisan, 1997).

Významnou zemí, která má rozvinutou sociální politiku a zasloužila se o šíření možnosti **RD pro oba partnery**, je zejména Švédsko. Právě zde roku 1974 vzešla v platnost první povolení pro muže vzít si oficiální rodičovskou dovolenou místo ženy. Po Švédsku následovaly další evropské země, které otázku rodičovské a otcovské dovolené ve svých sociálních politikách dále rozvíjely (Moss & O'Brian, 2006; Strandhäll, 2016). Politiky takových zemí předpokládají, že pokud budou mít muži možnost na rodičovskou dovolenou odejít, navýší se tím čas strávený doma po narození potomka, péče o něj a ve výsledku vzroste celkový zájem o dítě (Tanaka & Waldfogel, 2007).

V České republice bylo až do poloviny 80. let v oblasti právní jasně stanoveno, že péče o malé děti je výhradní záležitostí a povinností žen. O mužích se tedy logicky v oblasti mateřské podpory, dovolené a pomoci neuvažovalo.

Prvním náznakem pro podporu RD v ČR byly zejména dva zákony přijaté v 80. letech (zákon č.51/1987 Sb. a zákon č. 103/1988 Sb.). Zákony se týkaly problematiky poskytování peněžité pomoci muži (zaměstnanci). Dávky byly vypláceny z nemocenského pojištění a byly přiznány jen v ojedinělých případech – např. smrt či závažné onemocnění manželky (Kubíčková, 2008). Od poloviny 80. let docházelo tedy k určitým výjimkám pro případy, kdy osamělý otec pečuje o dítě do dvou let. V dalším desetiletí mateřský příspěvek nahradil příspěvek rodičovský. Vrcholem tohoto vývoje se pak stal rok 2001, rok legislativního zrovnoprávnění v nároku na čerpání neplaceného volna v zaměstnání, kdy se jako druhá fáze po mateřské dovolené určené matkám objevuje dovolená rodičovská, přístupná oběma rodičům stejně (Maříková & Radimská, 2003). V kontextu ostatních evropských zemí patří ČR k těm, které legislativně ukotvily tuto možnost poměrně pozdě, mj. i v důsledku politické situace (Nešporová, 2006).

V následující kapitole uvádíme srovnání délky mateřské a rodičovské dovolené v ČR a ve vybraných státech Evropy, srovnání délky rodičovské dovolené čerpané muži ve státech EU a další podrobnější informace.

4.3 Rodičovská dovolená dnes

Zákony týkající se péče o děti jsou specifické pro každou zemi Evropy. Jedno však mají všechny společné. Už to není pouze žena, která o děti pečuje a vychovává je. Čím více matek se zaměřuje na svou kariéru, tím více otců pečuje o děti (Homfray, 2020; Kubíčková, 2008). Délka mateřské a rodičovské dovolené se liší v jednotlivých státech. Stejně tak se i liší dostupnost zařízení, které o děti pečují a míra zapojení otců do dennodenní péče o potomka. Mezi progresivní země v tomto ohledu řadíme zejména země skandinávské, a to nejen díky menší míře konzervativnímu společenskému nastavení, ale také díky pružnějším právním úpravám, které častější střídání rodičů v péči o potomka umožňují (Homfray, 2020).

Jelikož jsou Švédsko a Německo zeměmi, kde je sociální politika v této oblasti velmi rozvinutá (oproti jiným státům), zvolila jsem je jako vhodné pro srovnání s Českou republikou.

Ve Švédsku mají dnes muži možnost zvolit si, nakolik chtějí zastávat roli aktivního otce. Podle svého rozhodnutí si mohou zvolit délku rodičovské dovolené. Ženy jsou oproti tomu přirozeně brány od přírody jako pečovatelky, které si svou roli nevybírají (Haas & Hwang, 2008). Každý rodič má možnost vybrat si do osmi let věku dítěte 240 dní plné či částečné rodičovské dovolené⁸. Celkově mají tedy oba rodiče k dispozici dohromady 480 dní, které mohou využít k času stráveném se svým potomkem na rodičovské dovolené. Třicet dní z celkového počtu si také mohou vybrat oba rodiče zároveň, mohou tak vybírat příspěvek paralelně. Od roku 2002 také platí, že 60 dní této dovolené nemůže být běžně převedeno na druhého rodiče. Rodiče si tedy mohou zvolit, zdali těchto 60 dní využije druhý partner, či ji zcela pominou (Haas & Hwang, 2008; Ministry of health and social affairs, 2015; Ministry of family, labour and social policy, 2019c). Oba rodiče mají příležitost začít od počátku, v raném věku, kdy je dítě z tohoto hlediska v senzitivním období, rozvíjet a budovat s dítětem silný vztah. Dělená rodičovská dovolená se tak jeví jako dobrá cesta, aby se otcové více zapojovali do péče o potomka a stávali se celkově aktivnějšími otci (Haas & Hwang, 2008). I přes všechna

⁸ Po dobu 390 dnů na RD mají rodiče nárok na příspěvek ve výši až 80 % svého kvalifikovaného pracovního příjmu. Dalších 90 dnů se vyplácí plošná univerzální dávka (Haas & Hwang, 2008; Ministry of family, labour and social policy, 2019c; Ministry of health and social affairs, 2014).

opatření však stále platí, že většinu rodičovských benefitů pobírá v domácnosti žena, přestože sociální politiky se snaží o co největší rovnost mužů a žen v domácnosti i v zaměstnání.

Ve Švédsku mají, podobně jako my v ČR poporodní sociální dávky pro otce, zavedené běžné rodičovské benefity v podobě tzv. „father days“ (dny otce). Jedná se o 10 dní okolo porodu dítěte (Ministry of health and social affairs, 2015). Ve Švédsku (a např. Norsku) však oproti tomu v podstatě neexistuje mateřská dovolená, kterou nahrazuje RD.

Podobně jako ve Švédsku, jsou státem muži na RD podporováni i v **Německu**. Muže se snaží motivovat bonusovou částkou za převedení rodičovské dovolené na druhého rodiče. Stejně jako ve Švédsku (zpravidla) muž dostává zaplacené dva měsíce navíc, pokud zůstane s dítětem doma on. Nový reformovaný systém rodičovské dovolené v Německu platí od roku 2007, kdy Německo zvedlo měsíční rodičovský příspěvek ze 300 eur na 70 % platu po dobu jednoho roku. Snaží se tak rodiny více finančně podporovat (Chirkova, 2019; Kavanová, 2016).

Kromě finanční podpory motivují muže i zakládáním tzv. Center pro otce (Väterzentrum). Zde se mají možnost pečující otcové setkat s dalšími muži, kteří tráví čas s dítětem na rodičovské dovolené. Centrum nabízí společná cvičení pro muže s dětmi, kurzy vaření, společné snídaně, ale i psychologickou a právní poradnu pro otce v rozvodovém řízení. Otcové mají možnost sdílet s ostatními otci své problémy a otázky týkající se výchovy dětí i další osobní i rodinná témata. Centrum pro otce založili v Německu sociální pedagog Marc Schulte a politik zaměřený na rodinnou politiku Eberhard Schäfer (Kavanová, 2016; Vaeterzentrum, 2016). Zajímavým fenoménem, který popisuje Schäfer je, že v centrech pro otce s dětmi nechávají častěji muži své děti, aby si hledaly zábavu samy. Oproti tomu v ženských zařízeních ženy dětem předměty ke hraní více nabízejí, snaží se více děti zabavit (Kavanová, 2016).

V České republice je rodičovská dovolená stále výhradně dominantou žen, i přes nárůst mužské angažovanosti. V platnosti je nárok na RD pro otce od narození potomka, pro matku po skončení mateřské dovolené (Maříková & Radimská, 2003).

Na RD nastupuje matka či otec z důvodu péče o malé dítě maximálně do jeho věku 3 let. Po stejnou dobu je také rodič uvolněn ze zaměstnání s garancí zachování pracovního místa, žádosti o uvolnění musí zaměstnavatel vyhovět (CEITEC, 2013; Maříková & Radimská, 2003).

Jak jsem již nastínila v kapitole 4.1 Definice pojmů (platné pro Českou republiku), v květnu roku 2016 vláda ČR schválila návrh na novou dávku, poporodní příspěvek pro otce –

tzv. otcovská poporodní péče. Dávku mohou pobírat muži od února 2018. Stát tak chce posilovat vazby mezi dítětem a jeho oběma rodiči v raných týdnech života dítěte. Muž má možnost čerpat sedm dní otcovské dovolené v průběhu prvních šesti týdnů po porodu potomka. Do té doby většina otců čerpala klasickou dovolenou či neplacené volno. Výše otcovské činí 70 % redukovaného vyměřovacího základu svého výdělku za kalendářní den. Nástup je možný v období šesti týdnů ode dne narození potomka a týdenní uvolnění z práce není možné přerušit. Na zmíněnou dovolenou má otec právo i v případě, kdy je matka s dítětem ještě stále v nemocnici (ČSSZ, 2020; Habán, 2016, 19. prosince; MPSV, 2016, 14. září).

Kromě nového rodičovského příspěvku pro otce se také od roku 2017 zjednodušují pravidla pro čerpání a vyplácení rodičovského příspěvku. Podle údajů z MPSV České republiky došlo k následujícím změnám:

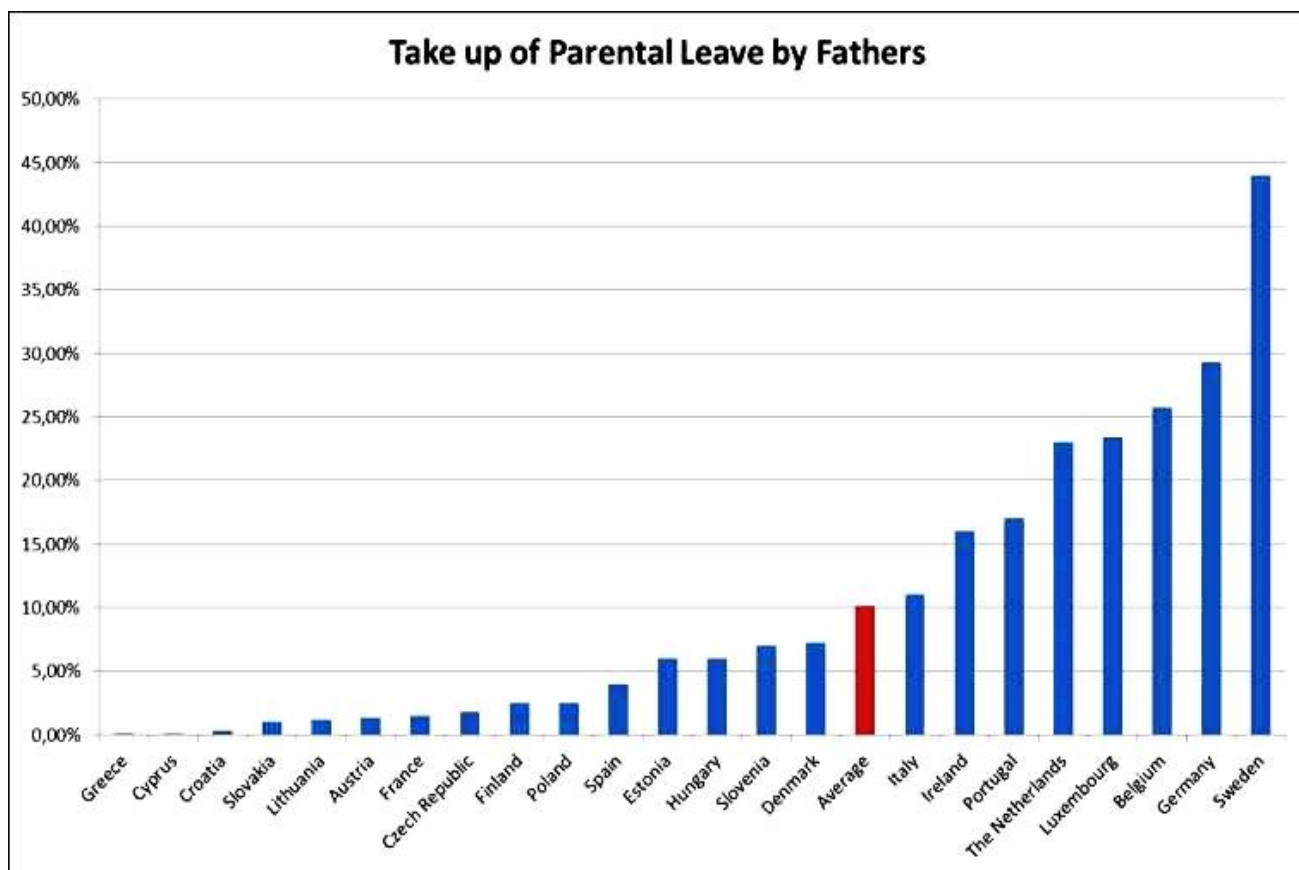
- Dochází ke zrušení současného omezení horní hranice měsíční výše rodičovského příspěvku a je umožněno čerpat dávku až do výše peněžité pomoci v mateřství (cca 32 000 Kč). Celá částka rodičovského příspěvku ve výši 300 000 Kč může být vyčerpána za kratší dobu, než tomu bylo dříve (za 6 měsíců u nejvyšší peněžité pomoci v mateřství).
- Rodiny, které nedoložily příjem, mají v současné době nárok na vyšší měsíční čerpání. Maximální hranice čerpání se zvýší ze 7 600 Kč na 10 000 Kč.
- Změna ve sledování docházky dítěte do předškolních zařízení – u dětí mladších dvou let byla sledována docházka v předškolním zařízení: rodiče měli možnost umístit dítě do předškolního zařízení na dobu maximálně do 46 hodin. Doba se od 1. 1. 2020 navyšuje na 92 hodin. Docházka dítěte staršího do dvou let se již nesleduje (MPSV, tiskové oddělení, 2017; MPSV, 2019, 17. prosince).

Délka rodičovské dovolené ve vybraných státech Evropy

Pro představu jsem se na tomto místě rozhodla uvést srovnání délky rodičovské dovolené ve vybraných státech Evropy.

Vybrané státy Evropské unie uvádím v tabulce níže (**Tabulka 3**). Bulharsko, Lotyšsko, Malta a Rumunsko nejsou v tabulce zaznamenány pro nedostatek relevantních dat.

Tabulka 3: Srovnání délky rodičovské dovolené čerpané muži ve státech EU

(Schulze & Gergoric, 2015, s.73).

Jak můžeme v tabulce vidět, nejvíce využívají možnost čerpat rodičovskou dovolenou muži ve Švédsku (44 %) a Německu (29 %). Naopak nejméně možnosti využívají muži v Řecku (0,02 %). V průměru ve vybraných státech čerpají muži rodičovskou dovolenou v 10 %.

Oproti jiným státům je délka mateřské a rodičovské dovolené v ČR jednou z nejdelších v Evropě. Srovnání délky mateřské a rodičovské dovolené je zobrazeno v Tabulce 4 (**Tabulka 4**).

Tabulka 4: Srovnání délky mateřské a rodičovské dovolené v ČR a ve vybraných státech Evropy

	Mateřská dovolená (týdny)	Rodičovská dovolená (týdny)
Česká republika	28 ⁹ - 37	Do tří let věku dítěte
Slovensko	28–37 ¹⁰	Do tří let věku dítěte
Polsko	20-37 ¹¹	32
Rakousko	20	Do tří let věku dítěte ¹²
Německo		14 ¹³
Švédsko		18 ¹⁴
Dánsko	18	32
Norsko	9	49
Belgie	15	12
Francie	16–26 ¹⁵	Do tří let věku dítěte
Velká Británie	39	13

(Zpracováno podle: Jurviste et al., 2014; Ministry of family, labour and social policy, 2019a; MPSVR SR, 2020; Personalista.com, 2015).

V kontextu Evropské legislativy je Česká republika v oblasti délky poskytování rodičovské dovolené velmi štedrá.

Ve většině zemí Evropy nemají rodiče právo na rodičovskou dovolenou či na rodičovské dávky, pokud je dítě starší dvou let. Mezi výjimky patří kromě České republiky dále Slovensko, Rakousko a Francie (Jurviste et al., 2014). V Česku a na Slovensku, ve dvou postkomunistických zemích je kombinována dlouhá rodičovská dovolená s malým podílem dětí, o které pečuje jiná než rodičovská osoba či instituce (Bühlmann et al., 2009;

⁹ 6-8 týdnů před porodem, 20-22 týdnů po porodu; pokud se ženě narodí dvě a více dětí, náleží jí mateřská dovolená po dobu 37 týdnů.

¹⁰ „...37 týdnů pro svobodnou matku nebo matku, již se narodily dvě a více dětí“ (Personalista.com, 2015).

¹¹ Minimálně 14 týdnů pro matku, zbytek může vybrat otec; pokud se ženě narodí více dětí, náleží jí mateřská dovolená nejdéle až po dobu 37 týdnů.

¹² omezena příjmem rodiny

¹³ včetně šesti týdnů před narozením dítěte

¹⁴ minimálně dva měsíce musí převzít druhý rodič

¹⁵ 26 týdnů u třetího dítěte

MPSVR SR, 2020). Pravděpodobně se také jedná o důsledek plošného rušení jeslí a dalších obdobných zásahů v 90. letech.

Další sousedící a okolní státy ČR mají jiný systém rodinné politiky. Například v Polsku je mateřská dovolená v poměru s jinými zeměmi kratší, dávky na rodičovské dovolené jsou odstupňovány podle příjmu rodičů (Ministry of family, labour and social policy, 2019a). V Německu je rodinná politika obdobná jako v Polsku. Maďarsko je jednou z mála zemí, kde je rodičovský příspěvek založen na zásadě náhrady příjmu rodičů (Ministry of family, labour and social policy, 2019b; Saxonberg & Sirovátka, 2006).

5 Odchod na RD

Rodič, který odchází z práce na rodičovskou dovolenou, tráví s dítětem více času než ten, který s ním na rodičovské dovolené není. Míra stráveného času rodiče s dítětem se jistě odráží do vztahu dítěte s rodičem. Tento fakt by měl (či mohl) být pro každého rodiče (bez ohledu na pohlaví) pozitivním důvodem pro odchod na rodičovskou dovolenou. Ne každý rodič však chce trávit čas s dítětem touto formou.

Podle skandinávského sociologa Holtera (2003) lze způsoby využívání rodičovské dovolené rozdělit na tři typy – modely:

- *Model úplné rovnosti* je pro partnery „nejspravedlivější“. Každý se věnuje svým zájmům, práci, a péči o dítě svěří placené třetí osobě. V tomto modelu přichází rodiče o státní podporu. Rodičům nezbývá příliš času, ve kterém se mohou věnovat svému dítěti, sobě navzájem a pečovat o domácnost.
- *Model jednoho plného a jednoho částečného úvazku* umožňuje do určité míry oběma partnerům zůstat alespoň částečně pracovně aktivní. Nejčastěji to bývá žena, která přijme práci na poloviční úvazek, zatímco muž pracuje na plný. Rozhodujícím faktorem, který v tomto typu rozdělení pracovních a domácích povinností figuruje, je zpravidla výše platu. Stejně jako v předchozím modelu rodina pravděpodobně přijde o státní příspěvky a platí externí pomoc na hlídání a péči o dítě.
- *Chlebovárcovský model* je zejména v naší zemi nejčastější variantou. Jedná se o model, kdy jeden z rodičů zajišťuje rodinu finančně, druhý rodič zůstává doma s dítětem. Podle skandinávských výzkumů vyplývá, že plat muže roste, pokud má ženu a děti. Naopak příjem ženy klesá, pokud se jí narodí dítě. Ženatí muži s dětmi se pro zaměstnavatele jeví jako pravděpodobně stabilnější pracovní síla (Holter, 2003).

5.1 Odchod otců na RD

Otcem člověk není ihned. Otcem se muž stává postupným uvědomováním, svou účastí a péčí. Pro matku, pro kterou je potomek v prenatálním období součástí jejího těla, je přechod k rodičovství v tomto směru zjednodušen. Matka na svém těle pozoruje určité biologické markery, které ji o mateřství utvrzují. Otec však biologické markery pro přechod k rodičovství postrádá. Je tak odkázán na svou partnerku, která mu skrze své tělo postupné uvědomování

si otcovství umožňuje, zprostředkovává. Otcové jsou v průběhu prenatalního období s dítětem spojeni skrze péči o matku. Podle studií často otcové užívají výrazu „naše těhotenství“ a hovoří o tom, jak se na příchod potomka připravují jako pár. Draper přirovnává těhotenství ženy a jejího uvědomění mateřství ke „kotvě“, která vrůstá do reality den ode dne víc a víc (Draper, 2003). Vazba matky s dítětem po narození je pak ztělesněním zážitků a prožitků z těhotenství, samotným porodem a zážitkem z kojení (Doucet, 2009). Pro otce je „vstup“ do otcovství vzhledem k absenci významnějších tělesných prožitků obtížnější, přestože u některých budoucích otců se určité tělesné projevy mohou také projevovat. Více se této problematice věnujeme v kapitole 2.2.2.

Nedostatek spánku a neustávající potřeby novorozence jsou zpočátku jistě vyčerpávající. Křik novorozence může v nezkušených otcích vzbuzovat úzkost a snižovat důvěru ve vlastní otcovské a mateřské schopnosti. V závislosti na velké rodinné změně po narození dítěte, možných negativních emocích spojených s velkou zodpovědností a závislostí, se proměňuje i partnerský vztah. Rodiče řeší nejen péči o dítě a o sebe, praktické záležitosti, ale také působení psychosociálních změn, které narození dítěte přináší (Singley & Edwards, 2015).

Ani muž, který se pro otcovství svobodně rozhodl, není oproštěn od určitých rozporů. Pro muže rodičovství do jisté míry znamená popření tradiční genderové tendence k moci a kontrole. Muž se snaží udržet si vůči ženě své imponující postavení, avšak do určité míry i převzít některé rysy a formy chování ve společnosti připisované spíše ženám (Homfray, 2020).

Nový otec se může ocitnout i v rolovém gender konfliktu. Tito muži jsou pak obezřetní a spíše se vyhýbají činnostem tradičně přisuzovaných ženám např. vaření, mazlení se s dítětem, hra s novorozencem atd. Přirozeným „akceptovatelným“ projevem nelibosti muže je vztek. Muži zakoušející při přechodu k otcovství stres, mohou být frustrováni, což může negativně působit na tvořící se vztah s dítětem i na jejich vnímání osobní účinnosti (self-efficacy) v péči o dítě (Levant, 1992).

Oba rodiče jsou svým sociálním okolím často kontrolováni a sledováni, zda péči o potomka zvládají, jakým způsobem povinnosti okolo dítěte zastávají. Vzhledem k malým osobním zkušenostem (v případě rodičů s prvním dítětem), mohou pociťovat nedostatek rodičovských přesvědčení o osobní účinnosti (self-efficacy). Pociťovaná nedůvěra ze stran okolí projevovaná kontrolou a mnohými udílenými radami self-efficacy rodičů nepodporuje.

Podle výzkumů se jasně prokazuje působení self-efficacy na úspěšnost jedince v určité oblasti (Benson, 1989; Hoskovcová, 2006; Skaalvik & Rankin, 1992). Můžeme tedy říci, že také působení okolí tak svým způsobem ovlivňuje nejen self-efficacy rodičů, ale také jejich úspěšné zvládání daných úkolů spojených s péčí o potomka.

Podle konceptu Bandury (1997) se self-efficacy každého jedince rozvíjí na základě působení několika faktorů:

1. Zkušenosti se zvládáním (mastery experience). Jedná se o nejsilnější faktor, který na vnímání vlastní účinnosti působí. Patří sem přímá zkušenost s úspěchem v konkrétní oblasti, ale také zkušenost praktická – například zkušenost z nácviku v kurzu atp. Ideální situace pro posílení self-efficacy zkušeností je taková, která je pro jedince mírně nad úrovní běžného zvládání, avšak ne příliš obtížná, aby nedošlo k selhání. Pro posílení pozitivního zážitku je vhodné úspěšné zvládnutí několikrát zopakovat.
2. Přenesené zkušenosti (vicarious experience). Jedinec svůj výkon dohaduje dle výkonů ostatních. Abychom self-efficacy posílili, mělo by se jednat o zkušenost s osobou, se kterou se dokáže jedinec identifikovat a která je jedinci pozitivním modelem.
3. Verbální přesvědčování (verbal persuasion). Jedná se o slovní podporu blízkých osob jedince, vyjadřování jejich důvěry ve schopnosti jedince v daném úkolu či oblasti.
4. Emoční a fyziologické stavy (physiological and affective states). Prožitek nepříjemné stresové reakce působí na jedince zpravidla negativně. Naopak pravidelná tělesná aktivita může být zdrojem sycení self-efficacy jedince (Bandura, 1997).

Podle sociální kognitivní teorie Bandury je self-efficacy pro určité chování (zde např. pro péči o novorozence) jedním z nejsilnějších faktorů, které rozhodují o tom, zda se osoba o chování znovu pokusí (Bandura, 1986). Výzkumy také ukazují vazbu, při které více stresu a manželská nespokojenost negativně působí na rodičovskou sebedůvěru spojenou s péčí o dítě (Murdock, 2013). Naopak partnerská opora a důvěra v partnerovy schopnosti působí pozitivně a vnímané self-efficacy čerstvého rodiče vzrůstá (Aycan & Eskin, 2005).

Zejména pro rodiče, které mají první novorozené dítě, je velmi důležitá podpora sociálního okolí. Muži jsou častěji méně angažovaní v péči o dítě a sociální kontakty

vyhledávají méně často než jejich partnerky (Patulny, 2011). Emoční sociální opora je však samozřejmě stejně tak důležitá i pro muže. Úbytek v této oblasti může působit na vzrůstající stres z izolace, zhoršení partnerského vztahu, postupné snižování motivace k péči o dítě a s tím opět spojené snižování již zmíněného self-efficacy (Paquette, 2004).

Sociální podpora, povzbuzení ze stran matky, se ukazuje jako velmi významné i podle výsledků jiné studie. Yablonsky ve své knize (1995, s. 24) popisuje závěry z výzkumu s novorozenci, kde bylo sledováno chování obou rodičů. Výsledky autor shrnuje do následujících bodů:

1. Otcové se o dítě velmi zajímají, a jestliže mají možnost, značně se angažují.
2. Otcové projevují stejné pečovatelské schopnosti jako matky.
3. Péči o dítě věnují v průměru méně času než matky.
4. Když je jim nabídnuta příležitost, vyrovnají se matkám ve všech činnostech spojených s péčí o dítě (Yablonsky, 1995).

Otec je tedy schopen dítě zaopatřit, postarat se o jeho pohodlí, pokud je mu dán prostor a důvěra matky.

Podle výzkumu u mladých rodičů působí také vzpomínky na vlastního otce a matku. Muž, který si rodiče pamatuje jako pečovatelské osoby, má tendence být v péči o dítě více aktivní a zapojený, než je tomu v případech opačných. Stejně tak větší zapojení muže při porodu působí na větší míru následné péče o dítě (Fein, 1978).

Novák (2013, s. 35) popisuje 4 modely naplnění otcovské role. Muži se liší způsoby, kterými k otcovství přistupují.

1) Rovnoprávný – kooperativní styl

Novák tento model nazývá také „čtyřkatiérový“. Matka i otec se věnují jak zaměstnání, tak rodině. Otec se dítěti do určité míry věnuje již od narození. V otázce rodičovské dovolené se partneři řídí kritériem výhodnosti – která z variant bude pro přínos rodině nejprospěšnější. Vyskytují se zde také případy, kdy o potomka pečuje prarodič, rodiče přebírají péči po návratu ze zaměstnání (v těchto případech častěji matka). Žena tak může pociťovat kromě fyzického vyčerpání i pocity viny, že potomkovi nevěnuje dostatek času a péče.

2) Tradiční, lehce inovativní styl

Muž se podle tohoto modelu snaží co nejvíce naplnit svou roli živitele rodiny. Své roli podřizuje nejen pracovní, ale i volný čas. Pokud je potřeba, pracuje i přesčas. Muž si je často vědom, že „žena to nemá lehké“, nicméně i sám žije v přesvědčení, že i on „dělá, co může“.

3) Pomáhající styl

Základní rozdělení povinností v rodině odpovídá převážně modelu „muž živitel, žena pečovatelka“. Muž chodí do zaměstnání, avšak snaží se ženě s domácími povinnostmi pomáhat. Ve svém volném čase se podle možností věnuje dětem, vymýšlí pro děti atraktivní programy. Před dětmi vystupuje v roli „patriarchy“, ale i v roli „kamaráda“.

4) Dominantní (mentorský) styl

Muži upřednostňující tento styl vystupování, se snaží svým partnerkám vyrovnat, až „předejnat“. Jejich vystupování je charakteristické podáváním rad ohledně péče o dítě, v krajních případech až ponižováním partnerky – např.: „Vezmi si příklad z naší mámy!“ atd (Novák, 2013).

5.1.1 Muži na rodičovské dovolené – „jako jehly v kupce sena“

V posledních letech vzrůstá popularita tzv. rovnocenného rodičovství. Tento koncept je charakteristický tím, že o dítě v rodině se starají oba rodiče rovnocenně, o jeho péči se dělí. Ještě stále však ve většině společnosti přetrvává vnímání otce jako asistenta či pomocníka partnerky (Thorová, 2015). Podle Thorové (2015) mají změny ve vnímání role otce ve společnosti pomalý charakter.

Jaký je dnes počet mužů na RD? Přestože počet mužů, kteří na RD odchází, kolísavě přibývá, stále jsou v ČR raritní skupinou. V následující tabulce (**Tabulka 5**) uvádím pro představu průměrný měsíční počet příjemců rodičovského příspěvku v ČR za příslušný sledovaný rok.

Tabulka 5: Průměrný měsíční počet příjemců rodičovského příspěvku v ČR podle pohlaví za sledovaný rok¹⁶

Rok	ženy	Muži	celkem
2001	263,6	2,1	265,7
2002	254,7	2,3	257,0
2003	259,1	2,4	261,5
2004	276,3	3,4	279,6
2005	289,4	4,1	293,6
2006	304,0	4,2	308,2
2007	337,7	4,9	342,6
2008	353,6	6,3	359,9
2009	356,5	6,0	362,5
2010	331,5	5,4	336,9
2011	317,5	5,8	323,3
2012	301,4	5,3	306,7
2013	287,6	5,2	292,8
2014	273,4	5,1	278,5

¹⁶ Uvedené hodnoty jsou v tis.

2015	271,7	5,1	276,8
2016	269,3	5,2	274,5
2017	273,5	5,1	278,6
2018	276,6	5,1	281,7

(MPSV, 2019).

Podle výsledků MPSV byl průměrný měsíční počet příjemců rodičovského příspěvku v ČR nejvyšší v roce 2008, kdy počet mužů dosahoval více než 6 tis. Od tohoto roku také počet mužů pobírajících rodičovský příspěvek začal postupně kolísavě klesat, od roku 2009 můžeme sledovat celkový pokles příjemců (mužů i žen), v roce 2017 a 2018 však opět tendenci vzrůstající (MPSV, 2019).

V následující tabulce (**Tabulka 6**) je uveden počet příjemců rodičovského příspěvku v ČR za rok 2018, dělený podle jednotlivých krajů ČR.

Tabulka 6: Počet příjemců rodičovského příspěvku v ČR podle územních jednotek, za rok 2018.

ČR, kraje (trvalé bydliště žadatele)	Průměrný měsíční počet příjemců rodičovského příspěvku podle pohlaví a věku							
	ženy				muži			
	celkem	podle věkových skupin			celkem	podle věkových skupin		
		do 24 let	25-34 let	35 a více let		do 24 let	25-34 let	35 a více let
absolutně								
Česká republika	276 664	25 615	160 905	90 144	5 112	273	1 972	2 867
Hl. m. Praha	33 584	1 359	17 487	14 738	976	22	366	588
Středočeský	37 392	3 010	21 137	13 245	589	33	193	363
Jihočeský	16 574	1 551	9 860	5 163	271	11	97	163
Plzeňský	14 417	1 350	8 650	4 417	212	9	92	111
Karlovarský	6 804	1 046	3 835	1 923	155	7	57	91
Ústecký	20 772	3 596	11 573	5 603	435	34	168	233
Liberecký	11 708	1 297	6 752	3 659	166	7	74	85
Královéhradecký	13 920	1 356	8 152	4 412	215	11	87	117
Pardubický	13 436	1 229	8 089	4 118	185	10	67	108
Vysočina	12 964	1 126	8 135	3 703	166	10	60	96
Jihomoravský	31 921	2 284	18 963	10 674	462	25	157	280
Olomoucký	16 039	1 511	9 540	4 988	251	14	96	141
Zlínský	14 517	1 041	8 785	4 691	179	9	65	105
Moravskoslezský	29 747	3 533	18 127	8 087	492	40	184	268
Ostatní	2 869	326	1 820	723	358	31	209	118

% podíl pohlaví v dané věkové skupině								
Česká republika	98,2	98,9	98,8	96,9	1,8	1,1	1,2	3,1
Hl. m. Praha	97,2	98,4	97,9	96,2	2,8	1,6	2,1	3,8
Středočeský	98,4	98,9	99,1	97,3	1,6	1,1	0,9	2,7
Jihočeský	98,4	99,3	99,0	96,9	1,6	0,7	1,0	3,1
Plzeňský	98,6	99,3	98,9	97,5	1,4	0,7	1,1	2,5
Karlovarský	97,8	99,3	98,5	95,5	2,2	0,7	1,5	4,5
Ústecký	97,9	99,1	98,6	96,0	2,1	0,9	1,4	4,0
Liberecký	98,6	99,5	98,9	97,7	1,4	0,5	1,1	2,3
Královéhradecký	98,5	99,2	98,9	97,4	1,5	0,8	1,1	2,6
Pardubický	98,6	99,2	99,2	97,4	1,4	0,8	0,8	2,6
Vysočina	98,7	99,1	99,3	97,5	1,3	0,9	0,7	2,5
Jihomoravský	98,6	98,9	99,2	97,4	1,4	1,1	0,8	2,6
Olomoucký	98,5	99,1	99,0	97,3	1,5	0,9	1,0	2,7
Zlínský	98,8	99,1	99,3	97,8	1,2	0,9	0,7	2,2
Moravskoslezský	98,4	98,9	99,0	96,8	1,6	1,1	1,0	3,2
Ostatní	88,9	91,3	89,7	86,0	11,1	8,7	10,3	14,0

(ČSÚ, 2019).

Největší koncentrace mužů pobírajících rodičovské příspěvky byla v roce 2018 dosažena v hlavním městě ČR, kraji Hlavní město Praha: 976 příjemců, z což odpovídá 2,8 % mužů na 97,2 % žen z celkového počtu příjemců v Hlavním městě Praha. Dle charakteristiky věku mezi muži pobírající rodičovský příspěvek silně převažují muži nad 35 let (588 příjemců). Po kraji Hlavní město Praha následuje kraj Středočeský, kde rodičovský příspěvek přijímalo 589 mužů, což odpovídá 1,6 % z celkového počtu příjemců ve Středočeském kraji. Naopak celkově nejmenší koncentrace mužů pobírající rodičovský příspěvek je pozorovatelná ve Zlínském kraji, kde jej pobíralo pouze 1,2 % mužů z celkového počtu příjemců. Při srovnání mužů dle věkových kategorií převažují ve všech krajích ČR příjemci nad 35 let (ČSÚ, 2019).

Jinou zajímavou statistikou ČSÚ je zaměstnanost v úplných rodinách dle věku nejmladšího dítěte, která mapovala rodiny mezi lety 2006–2010. Ze zmíněné statistiky vyplývá, že u nejmladších dětí ve věku od 0 do 2 let převažuje tradiční model, kdy matka pečuje o dítě a domácnost, otec je v práci. Dle statistických údajů u nejmladšího dítěte v rodině ve věku od 3 do 5 let se podíl pečujících mužů zvyšuje. Přibližně v 55 % případů pracují oba rodiče, pouze otec pracuje přibližně ve 40 % mapovaných rodinách. V rodinách s nemladším dítětem ve věku 6 až 14 let jsou ve většině případů zaměstnáni oba rodiče (83 %) (ČSÚ, 2011).

5.1.2 Přínosy pro pečující otce

Matějček si ve své knize (1986) pokládá otázku: **Co vede lidi k zájmu o děti?** Uvažuje, že péče o děti přináší lidem něco, co potřebují, co je nenahraditelné, co jim přináší radost. Proč by jinak byli lidé motivováni děti mít? Matějček popisuje přínos dětí pro rodiče, kteří ve výchově, péči a samotném přenosu genů atp. nachází uspokojení svých potřeb. Podle Matějčka se jedná o motivaci pramenící z několika potřeb:

1. **Potřeba stimulace**, strach z prázdnoty a nudy. Dítě přináší svým rodičům dostatek podnětů, starostí i radostí, které rodiče zaměstnávají a jejich zvládání je obohacuje.

2. **Potřeba učit se**. V rámci výchovy svých dětí se rodiče učí mnoho nového a stávají se zkušenějšími a moudřejšími.

3. **Potřeba bezpečí a jistoty**. Tato potřeba je uspokojována zejména prostřednictvím uspokojivých citových vazeb. Rodina, ve které se cítíme potřební, v bezpečí, kde nacházíme milující partnery a děti, je zdrojem pocitu bezpečí. Pro děti jsou jistotou jejich rodiče, pro rodiče

kromě jiných osob i jejich vlastní děti. Děti od svých rodičů lásku přijímají, ale také ji opětují. Rodiče ve svých dětech mohou pocítovat jistotu a oddanost do budoucího života.

4. Potřeba společenského uznání, společenské hodnoty a potřebu vědomí vlastní ceny. Potomek je pro své rodiče zhodnocením jejich vlastní ceny. S rodičovstvím jsou rodiče obohaceni o řadu nových rolí, zkušeností a zážitků úspěchu.

5. Potřeba otevřené budoucnosti. Děti jsou pro rodiče pokračováním života, oporou a nadějí ve starším věku (Matějček, 1986).

Vedle Matějčka se tématu věnovali i další autoři. Zde uvádím důvody, které zvyšují motivaci mít a vychovávat děti podle Nováka (2013), který rozmanité důvody zařadil oproti Matějčkovi do většího počtu kategorií:

1. Dítě je potvrzením vlastní důležitosti – „je tu někdo, kdo mě potřebuje“
2. Dítě naplňuje potřebu otevřené budoucnosti
3. Otevírá další možnosti předávání zkušeností
4. Vzájemná propojenost učení a výchovy. Nejen rodič působí na dítě, ale i dítě formuje rodiče.
5. Upevňuje status dospělosti a sociální identity
6. Děti svým rodičům dávají pocit morálnosti ve smyslu absence egoismu
7. Děti s sebou přinášejí nové podněty, stimulace
8. Přinášejí pocit normálnosti, naplnění běžného modelu rodiny

(Novák, 2013).

Jak je však vidět, oba autoři, Matějček i Novák, se ve velké míře shodují.

Podle výzkumů se potvrzuje, že větší míra péče otce o potomka a zapojení otce do výchovy jsou spojovány s přínosy nejen pro dítě. Pečující otcové popisují působení dětí ve svém životě zpravidla kladně. Popisují vliv dítěte v pohledu na sebe samotné, na svět, na význam životních hodnot, ale také působení ve zkvalitnění vztahu s partnerkou a bližší vztah k dětem, se kterými trávili více času (Daly et al., 2009; Yablonsky, 2015). Autor Palkovitz ve své knize uvádí u těchto mužů vyšší míru sebedůvěry, nižší úroveň prožívaného distresu – víra ve své schopnosti při zvládání kladených nároků, méně prožívané úzkosti a beznaděje, a celkově větší míru vnímané životní spokojenosti (Palkovitz, 2014).

Podle jiného výzkumu muži vnímají působení dětí na své otcovské chování, které se postupně formovalo. Vedle chování popisují také působení dětí na svou **otcovskou identitu**. Děti učí své rodiče řešit neobvyklé situace, dávají podněty k nejrůznějším pravidlům, poskytují pečujícím podněty k jednání. Děti také dávají rodičům impulzy k ujasnění, kým v roli rodiče jsou, co taková role obnáší atp. (Daly et al., 2009; Yablonsky, 2015). S příchodem potomka přichází také nová odpovědnost. Jeden otec, respondent z popisovaného výzkumu (Daly et al., 2009), uvádí, že s narozením potomka vstoupil do nového, jiného života. Zážitky týkající se své otcovské důležitosti pro dítě, jeho závislosti na dospělém, dodávají mužům sebestotu. V případě otců, kteří se svým dítětem tráví více času, se jedná až o prožitky expertů přes své děti, kteří jako jedni z mála svému dítěti rozumí a jsou citliví na jeho projevy (Daly et al., 2009).

Péče o malé dítě, podle výzkumů a vědeckých prací, působí i na větší míru **chápání svých emocí**. Dítě nastoluje rozmanité situace, na které partneři nebyli dříve zvyklí, ve kterých mohou prožívat intenzivní pozitivní i negativní emoce. S dítětem se také zvyšuje míra exprese emocí (Daly et al., 2009; World health organization, 2007). Většina rodičů popisuje, že se s příchodem potomka museli postupně učit větší trpělivosti a toleranci. Vysoký počet dotazovaných otců také hovoří o změně priorit při uspokojování svých potřeb vedle potřeb dítěte (Daly et al., 2009).

S příchodem dítěte a jeho postupným začleňováním do společnosti, se rodičům naskýtá mnoho příležitostí, k nimž by se bez potomka nedostali, zkoušejí si nové činnosti a zakouší nové situace. Kvůli (a díky) svým dětem se stávají dobrovolníky ve školách i na volnočasových aktivitách svých potomků. Dítě tak může přispět k reorientaci **hodnot** svých rodičů. Pečujícím rodičům přináší prožitek užitečnosti a důležitosti. Skrze zaměření se na to, co je pro dítě důležité, se sami stávají více vědomi vlastních hodnot a priorit, více se zamýšlí nad svým chováním, které může dítě ovlivnit. Jeden z otců z výzkumu z roku 2009 popisuje reorganizaci svých hodnot tak, že díky péči o dítě si uvědomuje důležitost trávení času s potomkem, které upřednostňuje před hodnotou peněz. Jiní otcové popisují, že díky dětem si uvědomili, co je v dlouhodobé životní perspektivě důležité, a s příchodem dítěte kladou větší důraz na vztahy a rodinu (Daly et al., 2009).

Jednou z hlavních oblastí, ve které se projevují pozitivní změny v blízkých vztazích, je mj. partnerský vztah. Působení dětí v rodině signifikantně zvyšuje čas věnovaný vyjednávání a společné domluvě partnerů (Daly et al., 2009). Péče o dítě s sebou pro partnerský vztah však

nese i svá některá negativa. Jedná se zejména o omezení volného času určeného pouze pro samotný pár. Zároveň však pokud otcové stráví s dítětem na RD nějaký čas, partneři si umí lépe představit, co péče o potomka přináší. Světy otce a matky tak zůstávají blízké, což může podpořit vzájemné chápání. Zažít a pochopit obtíže, které s sebou obě role nesou, může umožnit vyhnout se některým konfliktům (Daly et al., 2009; Homfray, 2020).

Dítě mění životy svých rodičů. Ztrátou určité míry svobody, změnou životního stylu a v případě malého dítěte i stálou zaneprázdněností péčí a omezeným spánkem. Skrze nadšení dětí pro poznávání světa, jejich hravost a veselost, se mohou rodiče vracet ke vzpomínkám svého dětství. Objevování nových aktivit a her vede zainteresované rodiče k hravosti a radosti z maličkostí (Daly et al., 2009; Maříková, 2007).

Další oblastí působení dětí na rodiče je **časové plynutí a jeho organizace**. Rodiče popisují větší míru plánování a detailnější organizování činností každodenního rodinného i pracovního života. Snaží se o maximalizaci užitku redukovaného volného času a maximalizaci efektivity práce (Daly et al., 2009).

5.1.3 Převažující charakteristiky otců na RD

Na skupinu mužů pečujících o malé děti můžeme nahlížet z různých zorných úhlů. Mezi nejdůležitější hlediska bychom mohli zařadit:

- míra intervence vnějších okolností a vnitřního rozhodnutí
- podíl na péči o dítě
- podíl na domácích pracích
- možnost přístupu na trh práce (MPSV, 2004).

Dobrovolně pečujícími otci jsou podle Maříkové a Radimské (2003) převážně muži, kteří vykonávají feminizovaná povolání, „nemužské“ profese (učitelé, umělci atd.). Z hlediska vzdělání jsou to převážně muži s vyšším vzděláním a vzděláním netechnického směru. Někteří muži se identifikují s tím, že jsou oproti ostatním mužům „jiní“. Muži, kterým je přenechána větší část péče o děti, mívají partnerky více ambiciózní, než jsou oni sami, orientované výrazněji na svou práci a kariéru (zejména manažerky a ženy vykonávající duševní práci) (Maříková & Radimská, 2003).

Podle Šmídové jsou tzv. matkové neboli mateřští otcové rekrutováni ze středních vrstev obyvatelstva. Střední vrstvy nemají tolik konzervativní názory na genderové rozdělení rolí

v rodině, což působí na větší angažovanost otců v péči o děti (Šmídová, 2003). Více autorů se také shoduje, že pečující otcové na RD se rekrutují z mužů, kteří jsou dostatečně sebejistí v otázce maskulinní identity. Takoví si ji nemusí dokazovat, mohou upustit od typicky mužského chování a vykonávat bez zábran i ženské činnosti (Brod & Kaufmann, 1994; Hochschild & Machung, 2012; Šmídová, 2003).

Kubíčková ve svém článku pro Občanskou společnost (2008), popisuje nejčastější charakteristiky mužů na rodičovské dovolené:

- vzdělání spíše vyšší
- mladý věk¹⁷
- pocházejí ze střední či vyšší střední vrstvy a z větších měst
- mají liberální postoje, jsou tolerantní
- často spadají do kategorie tzv. changing men (mají proekologické smýšlení, nejsou orientovaní na výkon a kariéru)
- je pro ně důležité angažovat se plně ve výchově svého dítěte a převzít za ni odpovědnost, ne pouze „pomáhat“ manželce (Kubíčková, 2008).

Podle skandinávské studie (Cools, Fiva, Kirkeboen, 2015) se ukazuje, že v rodinách, kde otcové čerpají rodičovskou dovolenou, jsou oba rodiče zpravidla vyššího věku (v průměru k jiným rodičům), jsou vzdělanější a mají vyšší příjmy než v rodinách, kde s dětmi otcové nepobývají na RD.

Nelze však zkoumat pouze otce, jeho osobnost a podmínky izolované od zbytku rodiny. Rozhodování o RD je záležitostí širšího rodinného kontextu. Otec se tedy rozhoduje i ve vztahu ke své manželce či matce dítěte, ale také v širších rodinných vazbách. Zatímco o tradičním modelu rozložení rolí v rodině – matky pečovatelky – se příliš nediskutuje, obrácený model je častěji výsledkem manželské rodičovské strategie. Stává se vstřícným dialogem, ale také systémem legitimizací proměněných rolích jak pečujícího otce, tak i matky – chlebodářkyne (Kubíčková, 2008).

Podle působení různých druhů vnitřních či vnějších motivů na rozhodování o RD či případné proměně rolí můžeme vydělit podle Maříkové (1999) dva typy otců. Pokud při rozhodování jasně převažují vnější vlivy a tlaky, intervence vnějších faktorů je silná, naopak

¹⁷ Pro mne je však otázkou, jak starý otec je dnes ještě „mladý“, což Kubíčková blíže neupřesňuje.

vnitřní motivy spíše ustupují, může se jednat o rozhodnutí „z donucení“. Naopak silnou vnitřní motivaci pečovat o dítě v domácnosti můžeme považovat za „dobrovolné“ rozhodnutí. Zpravidla se jedná o kombinaci motivů (Maříková, 1999).

Mezi muže, kteří by patřili spíše do kategorie „z donucení“, bychom řadili pravděpodobně spíše muže mladší, méně vzdělané, vykonávající zejména dělnické profese a žijící v regionech s vyšší mírou nezaměstnanosti. Opačným obrazem otce na RD „dobrovolné“ by byl muž starší 30 let, vzdělanější, pracující v oboru týkající se více péče o druhé. Na RD zůstávají také spíše muži uměleckých profesí (Maříková, 1999). Podle uvedených charakteristik v přechozích odstavcích a kapitolách se také jedná častěji o muže s nepravidelnými nižšími příjmy.

Největší skupinu by však jistě tvořili otcové, kde vnější vlivy i vnitřní intence a motivy mají obdobnou váhu a důležitost. V tomto případně je následně těžké odlišit a určit, co je důležitější, zásadnější, co je skutečně hlavní (Maříková, 1999).

Podle výsledků longitudinálního výzkumu z roku 2004, který byl proveden v rámci Sociologického ústavu AV ČR – Gender & sociologie ve spolupráci s Centrem pro výzkum veřejného mínění, jsou otcové na rodičovské dovolené děleni do čtyř pomyslných kategorií zastupujících určité faktory motivace (vnitřní i vnější):

1) Tradiční otcové

Jedná se o skupinu otců, kteří o děti pečují, ale byli k tomu okolními podmínkami spíše donuceni. Kdyby měli možnost svobodně se rozhodnout, pravděpodobně by roli pečujícího otce v domácnosti nepřijali. Předpokládá se, že takové muže v domácnostech bychom nejspíše hledali v regionech s vysokou mírou nezaměstnanosti, pokud je pracovní pozice muže horší než pozice jejich ženy, případně je-li muž dlouhodobě nezaměstnaným. Do této skupiny bychom však neřadili pouze muže se špatnou pozicí na trhu práce – muže s nízkou kvalifikací, nižším vzděláním atd., ale i muže, které v životě potkaly nepříznivé životní situace, jako je ovdovění atp., kdy otec zůstává na péči o děti sám.

2) Otcové naplno, partneři „napůl“

U této skupiny otců je pozice partnerky na trhu práce zpravidla lepší než ta jejich, což sehrává v rozhodování podstatnou roli. Mezi vnitřní faktory bychom mohli zařadit chuť, zvědavost atp. Zde muži svou novou roli zvládají obvykle dobře, cítí se v ní dobře. Práci

nepřikládají větší význam, kladou menší důraz na kariéru. Nejčastěji zastávají intelektuální profese nebo profese tvořivé, umělecké. Naopak ženy takových mužů bývají ambicióznější – ochotné přenechat část péče o dítě a domácnost muži, na kterého nekladou příliš velké nároky a jsou k naplňování jeho role tolerantní.

Do kategorie *Otcové naplno, partneři „napůl“* řadíme muže, kteří o děti nepečují celý den a nevykonávají většinu domácích prací. V takových rodinách můžeme předpokládat, že po návratu mužů zpět do zaměstnání, bude dělba práce a rolí v rodině opět v tradičnější poloze.

3) Muži jako otcové i jako partneři

Takovou skupinu otců lze považovat za ideál, u některých rodin jde o reálné fungování. Do této skupiny patří otcové, kteří mají k dětem blízký vztah, pocítují potřebu o dítě pečovat, věnovat mu čas. Realizují se v rámci RD (či „pouze“ snížením své pracovní aktivity), ale i ve svém dalším životě. Muži se stávají rovnocennými partnery svých žen, starají se stejně jako ony. Uplatňují rovnost nejen v péči o dítě a domácnost, ale i v možnosti pracovat. Rodinu i své zaměstnání mají obvykle hodnotově na jedné úrovni.

4) Muži jako matky (máma-táta)

Do poslední kategorie bychom zařadili muže, kteří dobrovolně převzali veškerou péči o dítě i domácnost za matku. Takoví muži nepracují, roli živitele rodiny zastává jejich partnerka. Případy plně angažovaných mužů v péči o děti a domácnost se však vyskytují velmi ojediněle. Zda takový model přetrvává i po návratu muže na trh práce, není možné s určitostí odhadnout (MPSV, 2004).

5.2 RD pro dítě

Přestože je téma otcovství ve společnosti velmi diskutované, povedlo se nám v dostupných zdrojích dohledat jen malé množství odborné literatury a studií, které se přímo věnují dopadu otcovské dovolené na dítě. Veškeré stati se věnují dopadu otcovské dovolené na rodinné fungování, na sociální reformy a proměny politik jednotlivých zemí. Práce se zaměřují spíše na společnost než dopad na prožívání a chování jednotlivců.

Kromě studií zabývajících se otcem na rodičovské dovolené a jeho pozitivním působením na kvalitu vztahu s dítětem (popsáno v předchozích kapitolách), a kromě studií,

kteře se zabývají aktivním otcovstvím v obecnější rovině (popsáno v kapitole 3.2 *Nejen výchovný podíl a význam otce*), jsme dohledali pouze dva výzkumy, které se zabývají právě působením otce na RD na děti.

V jedné skandinávské studii zaměřené na působení norské reformy RD zavedením otcovské dovolené, sledovali děti, které prošly péčí otce na RD, v souvislosti se školním výkonem. Podle výzkumu jsou výsledky zkoušek na konci povinné školní docházky uspokojivější v rodinách, ve kterých je otec na RD v případě, že má vyšší vzdělání než matka (Cools et al., 2015).

Dalším příspěvkem k tématu působení otců na RD na děti je jiná skandinávská studie. Autoři se zaměřují na možná rizika, která s sebou otcovská RD může nést, zda RD v rukou otců může být považována za rizikovější faktor zranění dětí než v případě péče matek. Zaměřují se však zejména na fyzické zdraví dítěte, psychické zdraví dítěte není ve výzkumu pozorováno (Laflamme et al., 2012).

Autoři studie vychází z teoretických východisek, zejména z těchto dvou tvrzení: 1) Rozdílná socializace mužů a žen připravuje osoby mužského pohlaví na roli živitele více než na roli pečovatele, což může působit jako rizikový faktor z nedostatku dovedností.

2) Muži mají tendence riskovat více než ženy, což může být ohrožující pro bezpečnost svěřeného dítěte. Podle výsledků studie není dítě v péči otců vystaveno většímu riziku než v péči matek. Při srovnávání jednotlivých věkových kategorií dětí (0-4 roky) nebyly zaznamenány žádné významné rozdíly v riziku poranění (Laflamme et al., 2012).

K tématu prožívání RD dítětem nacházíme málo zdrojů. Určitý pohled však popisuje také psychologka Trapková, která se tématy rodiny ve své odborné praxi zabývá.

Být rodičem na RD není pouze o „korektním“ naplňování mužské či ženské rodičovské role. Musíme si uvědomit, že se v případě RD nejedná pouze o rodiče, na které má jejich rozhodnutí určité dopady. Důležité je také pohlížet na situaci ze strany dítěte. Pokud roli matky v raném dětství dítěte zastává otec, nejedná se pro dítě o zcela jednoduchou situaci. Aby bylo dítě záhy odděleno od matky, není přirozené. Dítě vyrůstá v těle matky, po 9 měsíců je její součástí, tvoří jednotu. Otec s dítětem jeho prenatální život natolik intenzivně prožívat a pociťovat nemůže, jelikož dítě ve svém těle nenosí (Trapková, 2016, 19. října).

Podle Trapkové je situace, kdy jde na rodičovskou dovolenou místo matky otec, možná vyhovující variantou pro rodiče, ne však pro dítě. Na dítě jsou tak kladeny vyšší nároky, se kterými se některé děti vypořádají „dobře“, pro jiné jde o obtížnější podmínky pro vývoj. Dítě není přirozeně bio-psycho-sociálně připravené, aby bylo v tak brzkém věku většinu času dne s otcem. Dítě je v raném věku ve své přirozenosti více navázáno na matku, kterou potřebuje mít stále na blízku. Matka nejprve nosí dítě v břiše – dítě je součástí matky. Po narození matka v přirozenosti dítě kojí, má jej u prsu. Se zvyšujícím se věkem se dítě oddaluje, pohybuje se matce u nohou, postupně je dítě od matky stále dál. K otci má však dítě jiné pohyby. Jde „naopak“. K otci se dítě postupně přibližuje, jedná se tedy o jiný pohyb než ve vztahu k matce. V případě, kdy jde na RD otec, některé důležité fáze ve vztahu matky a dítěte – některé důležité pohyby se vynechají, přeskočí, což ve vývoji dítěte není přirozené a vhodné (Trapková, 2016, 19. října).

V případě otců na RD se ani pro všechny rodiče nemusí jednat o ideální rozdělení rolí, přestože se původně oba partneři na primární péči otce shodli. Trapková jako příklad popisuje případy ze své praxe, kdy rodiče oba souhlasili s nestandardním, netradičním rozdělením rolí, souhlasili, aby se otec stal primárním pečovatelem na RD. Matka zastávala roli živitelky, tzv. chlebodárcce, otec pečoval o děti. Zpočátku považovali rozdělení rolí za vhodné a vyhovující. Otec byl „materštější“ typ, s dětmi trávil čas rád. Žena vykonávala uspokojivou práci, byla ráda, že se jí nemusela pro dítě vzdát. Po určité době však začali oba rodiče strádat. Začali si uvědomovat, že jim tato situace „naruby“ nevyhovuje. Matce se v práci po dětech stýskalo, otec se cítil v oblasti svého povolání neuspokojen. Své role si tedy po určité době vyměnili. Matka pečovala o děti a otec se mohl ve svém zaměstnání seberealizovat (Trapková, 2016, 19. října).

5.3 Motivy rodičů pro volbu otce zůstat na RD: faktory, které působí při rozhodování

V této kapitole bychom rádi uvedli motivy, které při volbě rodičů, zda na RD půjde muž či žena, sehrávají podle dostupných výzkumů svou roli. Faktory, které působí při rozhodování, jsou však často velice propletené a působí v nejrůznějších kombinacích podle specifických situací a individuálních vlastností partnerů. Ve stručnosti se pokusíme o přehled vybraných, těch dle dostupných výzkumů nejvýraznějších a nejčastěji se vyskytujících.

Jedním z důležitých faktorů působících při rozhodování, který z rodičů půjde na RD, je faktor **postavení mužů a žen ve společnosti a role jim přisuzované**. V historii rodiny se muž objevuje v roli živitele, matka zastává roli hlavního pečovatele. V dnešní společnosti existují zakořeněné představy o tom, jaké činnosti, funkce a povinnosti mají muži a jaké ženy. Přesto se však objevují snahy o zrovnoprávnění žen a mužů právě i na poli rodičovské dovolené.

5.3.1 Působení genderových stereotypů

Jedním z důležitých hledisek, které je s aktivním otcovstvím spojováno, je hledisko genderových stereotypů, výchovy k mužství či ženství a jejich význam pro roli otce a matky v rodině. Nejen v našich nejbližších zemích, ale také v mezinárodním kontextu je zapojení mužů do agendy rovných příležitostí žen i mužů aktuálním tématem.

Komise OSN v roce 2004 přijala závěry nazvané *„Role mužů a chlapců v dosahování genderové rovnosti“*. Muže tím vyzývá k aktivitám, které mohou eliminovat genderové stereotypy a podporovat genderovou rovnost (Commission of the status of women, UN, 2004, 12. března).

V březnu 2010 vydala Evropská komise analýzu *„Muži a genderová rovnost, boj proti genderové segregaci rodinných rolí a povolání v sociální péči“*. Zabývá se zde rozdělením rolí mužů a žen v oblasti domácích prací, zdůrazňuje význam politik států v oblasti pracovního a rodinného života, věnuje se postavení mužů zaměstnaných v sociálních službách a rozebírá bariéry bránící vyrovnání rozdílů (Fagan & Norman, 2013). V prosinci 2012 byla Evropskou komisí vydána studie s názvem *„Role mužů v rámci genderové rovnosti – evropské strategie a přehled“*, která popisuje dostupné informace o roli mužů v tématu genderové rovnosti, zmiňuje výhody vyrovnané společnosti (Smith, 2012). Ke zmíněnému tématu se také vyjadřuje dokument Evropské komise *„Strategie pro rovnost žen a mužů 2010-2015“*, kde se mj. popisuje, že striktní genderové role mohou omezovat možnost volby jednotlivce, popř. brzdit potenciál mužů i žen (European commission, 2011). Dalšími významnými dokumenty Evropské unie jsou např. Pakt pro rovnost žen a mužů (2011-2020) (The Council of the European Union, 2011) a dokument Strategii k rovnosti mužů a žen (2020-2024) (European commission, 2020).

Většina sociologů zabývajících se genderovou problematikou vidí v otcích na RD velký potenciál v ohledu genderové rovnosti. Muži svým odchodem na dovolenou umožňují ženě zabývat se svým kariérním růstem. Domnívají se také, že genderová rovnost v péči o dítě

v prvním roce po jeho narození, by tak mohla být cestou k celkové gender rovnosti v zaměstnání i doma (Doucet, 2009).

Již před dosažením prvního roku věku dítěte se utvářejí předpoklady pro pozdější identifikaci se svou pohlavní rolí. Jedná se o jeden z přirozených důsledků odlišného chování otců a matek ke svým dcerám a synům.

Dítě se rodí jako muž či žena. Výchova a společnost dítě jen podporuje a utužuje v jeho vědomí o mužské či ženské roli, jak říkají někteří autoři. Tak jsou nám genderové role vštěpovány v průběhu celého života (Věšínová-Kalivodová & Maříková, 1999). Jiní sociologové však zastávají opačný názor, říkají, že mužské a ženské tendence chování nejsou vrozené, avšak zcela ovlivněné vštěpováním rolí již od raného dětství. Podle tohoto názoru je tedy prostředí zcela určující pro naši roli, kterou v životě zastáváme (Křížková & Pavlica, 2004).

V dnešní době se také nepochybuje o nesporném vlivu médií, jeho působení na utváření a upevňování postojů a přesvědčení. Děti a mladiství představují skupinu, kterou média ovlivňují ve větší míře oproti jiným skupinám. Na základě obsahů, které média nabízejí, si postupně utváříme jasnější představu o genderovém rozdělení rolí ve společnosti, jak se muž a žena mají chovat, jaké mají mít mezi sebou vztahy, ukazují nám konkrétní genderové identity, ke kterým má muž i žena v průběhu života aspirovat (Karsten, 2006).

Spor o to, co určuje rozvoj charakteru a sociální vlastnosti člověka, zdali větší díl připadá výchově či biologickému genetickému základu, spor mezi filozofy i vědci, je veden již po dlouhá století. Výzkum rozporu „nature vs. nurture“ avšak přetrvává dodnes a různí autoři se přiklání k různému poměru faktorů (Coleman & Hong, 2008). Ve své práci se nechci předem přiklánět k žádnému z extrémních názorů. Domnívám se, že na danou problematiku je třeba pohlížet z nejrůznějších hledisek. Nelze tak opomenout hledisko biologické, psychologické, ani sociologické.

Gender jako jeden z aspektů sociální struktury popisuje pravidla a praktiky, které se vážou na mužské a ženské role. Genderové struktury tak jistě podmiňují lidské vědomí a chování, čímž limitují volby mužů a žen (Young, 2010). Faktor gender je významným a ve velkém množství rodin dokonce určujícím pro rozdělení rolí v rodině (Craig, 2006). Výzkumy ukazují vysoký význam postoje k rozdělení genderových rolí v původní rodině,

které zásadně ovlivňují rozhodování, který z rodičů na RD nastoupí (Haas, 1992; Hyde et al., 1993).

Jako jeden z nejvýznamnějších determinantů času stráveného péčí o domácnost a děti tak zůstává na předních příčkách stále gender. Výkon většiny domácích prací v českých rodinách leží nadále na ženách, stejně jako tomu bylo i v dřívějších dobách. Jsou-li v rodině děti, zapojení žen do domácích prací se zvyšuje. Rozdělení časových investic do domácnosti ovlivňují dále samozřejmě i další faktory, jako například časové možnosti partnerů, jejich pracovní příležitosti, ale i interakce představ rodinného a pracovního uspořádání (Chaloupková, 2005).

V případě výměny genderových rolí je u žen popisována až ztráta pocitu ontologického bezpečí (Giddens, 1998; Janoušková & Sedláček, 2005). Jako příklad bychom mohli uvést výpověď matky ve výzkumu Janouškové a Sedláčka. Matka popisuje nepříjemnou situaci, kdy si na pískovišti nebyla jista, které z hraček patří jejímu dítěti (Janoušková & Sedláček, 2005).

Proti proměně rolí mužů a žen se staví např. také psychoanalytik Corneau. Popisuje, že rozdíl mezi matkou a otcem, kteří se přirozeně liší ve stylu, jakým jednají, jsou neopominutelné a přirozené. Dítě s matkou a otcem zažívá rozličné prožitky, podle chování a jednání rodičů formuje svou sexuální identitu. Proměna rolí otce a matky tak může mít podle autora dopad na pozdější přijetí genderové role dítěte i náročnější uchopení mužského a ženského světa (Corneau, 2013).

5.3.2 Od stereotypů a konzervativního rozdělení rolí k dalším faktorům

Ženské a mužské role nejsou statické, avšak procházejí dynamickým procesem. Ženy se čím dál častěji podílejí na finančním zabezpečení rodiny a více pracují mimo domov. Péči o děti více sdílí se svými partnery (Haas & Hwang, 2008). Hlavními faktory, které hrají roli při rozhodování, který z rodičů zůstane s dítětem na RD, jsou pracovní podmínky, rodinné zdroje a postoje jedinců (Romero-Balsas et al., 2013).

Odchod mužů na RD má jisté logické dopady nejen na ně samotné, ale také na ženy. V rodinách, kde pečují o malé děti otcové, se naskytá větší prostor a možnost dřívějšího návratu do zaměstnání (Haas & Hwang, 2008). Kromě žen se situace odchodu mužů na RD dotýká i zaměstnavatelů. **Zaměstnavatel** je povinen povolit odchod na placenou rodičovskou

dovolenou jak mužům, tak ženám. Zvyšování počtu odchodů otců na RD by teoreticky mohlo působit na diskriminaci žen v zaměstnání kvůli jejich mateřskému statusu (Haas & Hwang, 2008).

V postindustriálních společnostech muž tradičně **konstruuje svou otcovskou identitu skrze zajištění rodiny po hmotné stránce** (Townsend, 2002). „Dobry otec“ je tak nepřímě definován jako úspěšný žitel, který podporuje svou manželku v péči o dítě a příležitostně jí vypomáhá. Autoři Lupton a Barclay podle výsledků svého výzkumu popisují působení přijetí nové role otce. Jakmile se muž stává otcem, má tendenci přistupovat ke své profesionální dráze a žitelské roli odlišným způsobem a odlišně ji chápat. Muži – otcové se cítí více zodpovědní za materiální podporu svých potomků (Lupton & Barclay, 1997). Na jednu stranu je dominance muže v rodině s péčí o dítě zeslabována. Muž si však utvoří s dítětem bližší a důvěrnější vztah. Ve vztahu s partnerkou se však jeho dominance nutně zeslabovat nemusí, pokud je muž stále tím, kdo má možnost realizovat své představy a plány, komu zůstává prostor pro volbu (Maříková, 2007).

Důležitým rozhodujícím faktorem pro rozhodnutí rozvržení rolí podle běžného modelu „pečující matka a otec zajišťující finance“ je pro některé partnery **zhodnocení rozdílu v příjmech obou partnerů**. Podle českých médií jsou např. muži v průměru méně vzdělání než ženy, avšak platově jsou hodnoceni lépe. Mezi mladou skupinou českých žen je 38 % vysokoškolaček, u mužů ve stejné věkové kategorii pouhých 24 %. Před důchodem mírně převažují mezi vysokoškoláky muži, avšak žen s maturitou je ve stejném věku o 10 % více než mužů. Mezi platy žen a mužů je však vedle Estonska druhý největší rozdíl mezi státy Evropské unie (Šrajbrová & Skoupá, 2017, 10. února).

Stejně tak velký rozdíl v otázce finančního odměňování žen a mužů vyplývá i podle dat Českého statistického úřadu. Měsíčně se u průměrného výdělku jedná o rozdíl více než 6 400 korun (ČSÚ, 2016; Habáň, 2016, 8. března). V roce 2014 činil rozdíl v odměňování v ČR 22,1 %. V Evropě se jedná o průměr 16,1 %. Ve srovnání s ostatními evropskými státy je na tom v pohledu rovnocennosti ohodnocení hůře pouze Rakousko (22,9 %) a nejhůře Estonsko (28,3 %) (Habáň, 2016, 8. března). V důvodu častějšího odchodu žen na RD (v 98 procentech), hraje také svou roli volba oboru. Přestože lze pozorovat slábnutí „tradičního“ rozdělení profesí, počet žen pracujících v hůře placených oborech v ČR stále převažuje (Šrajbrová & Skoupá, 2017, 10. února). Vzhledem k průměrně nižšímu příjmu žen se tedy jedná o faktor podporující tradiční rozdělení rolí v rodině.

Ve výzkumu Fárové (2015) je zmíněna **mužská skromnost** jako jeden z dalších faktorů působících při rozhodování. Skromnější muži se ve výzkumu prezentují jako ti, kteří neusilují o dosažení obrazu muže živitele – a s tím spojených vyšších příjmů (Fárová, 2015). Podle těchto výsledků bychom mohli předpokládat, že určitá míra skromnosti, nejen muže, ale i partnerky, může být jedním z činitelů pro rozhodování, kdo z rodičů zůstane s dítětem na RD.

Podle longitudinální studie s 66 páry s dětmi 3-8 měsíců po narození vyplývá, že důležitým faktorem pro rozhodování je také **délka pracovní doby matky**. V longitudinální studii byly páry hodnoceny podle vyplněného dotazníku v posledním trimestru těhotenství a po 3-8 měsících po narození dítěte. Kromě délky pracovní doby obou rodičů bylo sledováno např. pohlaví a věk dítěte, povaha dítěte, vyváženost vzdělanosti partnerů atd. Tyto faktory jsou podle výsledků výzkumu statisticky méně významné. Naopak **platová nevyváženost** mezi partnery a představy týkající se gender – a podle toho příslušné rozdělení rolí v rodině – se jeví jako další podstatné proměnné (Deutsch et al., 1993). Důležitou roli však také hraje podpora zaměstnavatelů: volná pracovní místa, služby poskytované zaměstnancům, ale i jejich emocionální podpora (Kimmel, 1987).

Podle výsledků dalších studií můžeme také říci, že se vzrůstající **délkou pracovní doby otce** klesá čas aktivně strávený s dítětem (Moss & Deven, 2006; Tanaka & Waldfogel, 2007).

Ve studii Douceta (2009) je také zmíněno **morální dilema**. V případě plně pečujících otců jde nejen o zvládání pečovatelské role, ale také o jakési morální dilema. Podle zmíněné studie Douceta plně pečující otcové na RD referují v určitém smyslu o pocíťované morální odpovědnosti za obživu rodiny. Zvažují, zda je správné (případně do jaké míry) přenechat část či většinu finančního zajištění rodiny na partnerce (Doucet, 2009).

Aby byl muž v dřívějších dobách reprodukčně úspěšným, musel být dobrým lovcem, ochráncem, válečníkem, zemědělcem, obchodníkem atd. Aby byla žena úspěšnou matkou, prvním jejím úkolem bylo nalézt vhodného silného jedince, otce svých budoucích dětí. Přírodní výběr tak u žen posiloval **sociální inteligenci**, která je také důležitou součástí péče o dítě a která byla u žen přirozeně ve všech dobách rozvíjena větší měrou než u mužů (Bakalář, 2002). Ukazuje se však, že vnímání schopností partnera pečovat o dítě související s vlastnostmi, které se vážou k naplňování rodičovství, odvozují partneři častěji na základě reálné praxe než na základě genderových stereotypů (Maříková, 2007).

Věk a pohlaví dítěte: Davies et al. (2011) ve své práci uvádí, že svou roli při péči o potomka může sehrát i pohlaví dítěte, zejména pak v určitých vývojových stádiích, kdy se vztah mezi partnery i vztah s dítětem dynamicky proměňuje. Podle jiných zdrojů jsou otcové častěji aktivněji zapojeni, pokud se jedná o syna – spíše než o dceru. Tento rozdíl vzrůstá dále s přibývajícím věkem dítěte. Jako důvod autoři uvádí, že péče otců o syny je více ovlivněna vnějšími okolnostmi, kontextuálními vlivy, jako například vztahem s matkou dítěte (Bernier et al., 2014).

Ukazuje se, že zapojení otců do péče o dítě (u obou pohlaví) vzrůstá mezi 6 a 15 měsíci věku dítěte (Appelbaum et al., 2000). Laflamme, Pomerleau a Malcuit však znamenali rozdíly času stráveného s dítětem v souvislosti s pohlavím dítěte, bez ohledu na to, zda se jedná o čas strávený s matkou či otcem. Ke snížení času stráveného s dítětem dochází podle autorů u obou rodičů mezi 9 a 15 měsícem v případě, že se jedná o dceru. Zároveň také však zjistili, že pokud se jedná o syna ve věku 9 až 15 měsíců, čas rodičů věnovaný kontaktu s dítětem vzrůstá (Laflamme et al., 2002).

Podle španělského výzkumu z roku 2015 také samotná otcovská dovolená povzbuzuje muže k většímu zapojení do péče o dítě, zejména pak v případě, že je muž na RD s prvorozeným dítětem (Romero-Balsas, 2015).

V jedné zahraniční studii s 422 páry s dětmi ve věku 0 až 6 let, analyzovali autoři Ishii-Kuntz, Makino, Kato a Tsuchiya vztahy otce a matky s dítětem. Vedle jiných faktorů (věk dítěte, zaměstnání ženy atd.) se ve výzkumu jeví významný i faktor **počtu dětí**. Se vzrůstajícím počtem dětí v rodině roste míra otcovy angažovanosti a času věnovaného péči o děti (Ishii-Kuntz et al., 2004).

Účast otce u porodu: Podle některých výzkumů **účast a zapojení muže při a po porodu** zvyšuje pravděpodobnost větší angažovanosti otce v následné péči o potomka (Blackshaw, 2009; Fein, 1978; Friedleanderová, 2010; Mlynářová & Tošner, 1995). Vložení novorozeněte do náruče otce je také spojováno s utvářením pevné vazby otce s dítětem (Mlynářová & Tošner, 1995). Muži, kteří se porodu svého potomka účastnili, jeví následně větší zájem, větší ochotou a lepší schopnosti o dítě pečovat (Blackshaw, 2009; Greenberg & Morris, 1974; Mlynářová & Tošner, 1995). Podle jiné studie se také ukazuje, že muži, kteří si po narození potomka brali pracovní dovolenou, se později signifikantně více zapojili v péči o dítě ve věku 8-12 měsíců (Tanaka & Waldfogel, 2007).

V tradičním uvažování se muž nepovažuje za možného hlavního pečovatele (v případě úplných rodin), za toho, kdo tráví s dítětem většinu času, a za toho, kdo má s dítětem nejužší vztah (Brandth & Kvande, 1998). Stejně tak žena se nepovažuje za hlavního živitele rodiny. Podle extrémních názorů podporujících tradiční rozdělení rolí v rodině by naopak společnost vinila matku, která upřednostňuje kariéru před dítětem. Pravděpodobně by jí přisuzovala vlastnosti jako je sobeckost, bezohlednost a kariérismus (Janoušková & Sedláček, 2005).

V některých zahraničních studiích dochází výzkumníci k výsledku vysoké míry působení rigidních a konzervativních postojů k naplňování rodičovské role jako hlavní překážky v realizaci rovného rozdělení domácích povinností, rovného sdílení rodičovských rolí a celkovému rozdělení rolí muže a ženy v soukromé sféře (Eerola, 2014; MPSV, 2004). Podle českého výzkumu, který byl proveden na základě zahraničních výsledků na vzorku 1 067 respondentů (521 mužů, 526 žen), se potvrzuje, že je matce stále připisována role pečovatelky (o dítě má pečovat pouze žena), muži role živitele. Ženy se podle výsledků jeví v postojích jako konzervativnější než muži, jedná-li se o jejich úlohu ve výchově a po rozvodu. Považují se ve srovnání s muži za důležitějšího činitele ve výchově dítěte. Podle výzkumu také ženy více lpí na své roli (na podobě stávajícího výkonu role), než jim „přiznávají“ muži. Ženy kladou na muže nové požadavky v roli otce, zejména jedná-li se o čas strávený s rodinou. Na druhou stranu jim však dostatečně nepřiznávají jejich rodičovské kompetence. Podle názoru většiny mužů je otec schopen se o malé dítě postarat stejně dobře jako matka (MPSV, 2004). Eerola také popisuje, že ačkoli rodičovskou dovolenou může využít jak žena, tak muž, stále ve většině rodin přetrvává matky výsada v rozhodování v otázkách dětí (Eerola, 2014).

Podle longitudinální studie z Massachusetts (USA) s 65 páry vzrůstá pravděpodobnost většího zapojení otců do péče o dítě, když otec **uznává netradiční rozdělení genderových rolí v rodině**. Ženské a mužské představy týkající se gender působí i na celkové rozdělení domácích prací (Deutsch et al., 1993, s. 1155).

Ke stejnému závěru došli Volling a Belsky (1991) při testování determinant zapojení otců do péče o dítě ve věku od 3 do 9 měsíců. Testovali data získaná od 119 rodin, které měly prvorozené dítě (od 3 do 9 měsíců). Volling a Belsky analyzovali běžné interakce otce s dítětem, jako je např. přebalování, krmení a koupání, a dále míru odpovědnosti za péči o dítě, kterou otec přebíral. Výzkum poukazuje na význam **liberálního postoje mužů k rolím v rodině**. Otcové zastávající spíše netradiční rozdělení genderových rolí v rodině, přebírali za děti více odpovědnosti, více se o dítě zajímali a více o něj pečovali. Mezi dalšími zjištěními

faktory uvádí autoři jako podstatnou i kvalitu manželského vztahu. Otcové, kteří hodnotili manželství spíše jako nešťastné či špatné, byli s menší pravděpodobností zapojeni do péče o dítě (Volling & Belsky, 1991).

Spokojenost v manželství: Podle poznatků, které o rodinách s pečujícími otci máme k dispozici, hraje svou roli i kvalita manželského svazku rodičů dítěte. Konzervativní rozdělení rolí v rodinném životě působí na vzájemně prožívanou spokojenost manželů. Ve výzkumu Kimmela a Hochschildové působí míra uznání tradičních rolí na spokojenost v manželství. Nejšťastnější manželství jsou podle výsledků taková, kde partneři nekladou velký důraz na přidělování role hospodyňky a pečující matky ženě, kde roli pečujícího v domácnosti nepovažují za méněcennou. V dnešní době je však společností práce v domácnosti spíš znehodnocována, což má své důsledky i na vnímání ženy v rodině, protože tuto práci častěji, než muž přebírá (Hochschild & Machung, 2012).

Jedna z teorií na základě těchto poznatků předpokládá, že otcové, kteří nejsou spokojeni v manželství, se méně zapojují do péče o potomka, častěji nechávají péči o dítě na ženě (Tanaka & Waldfogel, 2007; Volling & Belsky, 1991). Výsledky některých studií popisují důležitost kvality a spokojenosti v manželství zejména ve spojitosti s kvalitou vztahu otce a syna, zatímco vztah otce a dcery se jeví jako více nezávislý na otcově subjektivním hodnocení manželství. Ukazuje se také, že otcové, kteří jsou méně vybaveni a méně motivováni k rodičovství vlivem nespokojeného manželství, hůře zvládají „zlobivé děti“. Naopak muži ve spokojeném manželství, kteří mají v péči batole – chlapce s negativními emocionálními projevy, situaci lépe zvládají (Bernier, et al., 2014). Můžeme tedy předpokládat, že muži ve spokojeném manželství jsou častěji více motivováni k péči o dítě a budou ochotnější trávit čas s dítětem na rodičovské dovolené.

S kvalitou manželského vztahu také souvisí vzájemná **podpora a partnerská důvěra** ve spojitosti s vnímanou **náročností úkolu** (Kimmel, 1987; Nešporová, 2006). Rozhodnutí, zda půjde na rodičovskou dovolenou muž, může souviset s ochotou ženy přenechat otci celodenní péči o dítě, ale také ochota muže úkol přijmout (Nešporová, 2006). Muž s větší pravděpodobností s větší četností a intenzitou pečuje o dítě v případě, že sám vnímá péči jako zvládnutelnou (Maříková, 2007). Podle longitudinální studie s 9 páry, které byly sledovány před porodem a po něm, jak popisuje Reiber, muž s větší ochotou a četností pečoval o dítě v případě, kdy mu to partnerka dovolila a dítě „bez problémů“ svěřila (Reiber, 1976). Role

podporující partnerky, matky dítěte, se pro zapojení otců do péče podle výzkumů ukazuje jako významná (Daly et al., 2009; Pleck, 1998; Yablonsky 1995).

Stereotypní obrazy, mýty a pověry o přiléhavých rolích muže a ženy, ženské přirozené schopnosti mateřského chování, zřetelně působí na mužskou ochotu přebírat za matky primární odpovědnost za péči o děti a ovlivňují ji. Podle názoru Segala přijmou muži primární odpovědnost za péči o děti a o domácnost s vyšší pravděpodobností, budou-li věkově starší a bude-li na ně kladeno méně úkolů (Segal, 1990).

K zajímavým výsledkům došla v rozsáhlém výzkumu Hochschild (Hochschild & Machung, 2012). V prostředí USA mnoho párů věří, že sdílí rodinné povinnosti. Ve skutečnosti je však v této fázi vývoje jen málo párů. Podle výzkumu se také ukazuje, že muži často čekají, než je ženy s prosbou o pomoc osloví. Zároveň také doufají, že požádání nebudou či si hrají na „hlupáky“ (úkol pokazí, zapomenou atd.), čímž zvyšují pravděpodobnost, že znovu o pomoc požádání nebudou. Muži podle výzkumu také místo pomoci poskytují „substitutivní nabídky“ jako např. kutilství, zahradničení, opravy věcí, ale i emocionální podporu a omezení svých potřeb (nepotřebují jíst 3x denně teplé jídlo atd.). Často ženy chválí a obdivují za to všechno, co zvládají, co jsou schopny zorganizovat a naplánovat (Hochschild & Machung, 2012).

Rozhodnutí k odchodu otce na rodičovskou dovolenou může být také podpořeno přítomností **další podpůrné osoby** či osob, jako jsou aktivní prarodiče dítěte či další příbuzní a přátelé partnerů, kteří jsou ochotni s péčí o dítě rodičům pomoci. Švab a Humer ve své práci zmiňují důležitost rodinných vztahů jako jeden z významných faktorů, který při rozhodování hraje roli (Švab & Humer, 2013).

Otázka, zda žena dítě muži svěří do péče na rodičovské dovolené, však také souvisí se subjektivně **vnímanou mateřskou rolí ženy, reakcemi okolí** a ztotožněním se s méně častou rolí – rolí živitelky (Janoušková & Sedláček, 2005). Pokud matka opakovaně zažívá pocity nejistoty s nesplněním své mateřské role, nekonvenční model otce na RD pravděpodobně není ideální volbou takových partnerů. Stejně tak může i muž pociťovat jakousi „zradu“ své maskulinity a za své „mateřské chování“ se stydět (Fárová, 2015). Zde se odkazují zpět na přecházející kapitolu týkající se genderových stereotypů, která úzce souvisí s probíraným problémem.

Dalším neméně důležitým faktorem je jistě také možný vnější **tlak, působení a reakce sociálního okolí** partnerů, které může podporovat nekonvenční rozdělení rolí v rodině, ale stejně tak i demotivovat a odrazovat. Zajímavým fenoménem je při odchodu otce na rodičovskou dovolenou (v případě netradičního rozdělení rolí v domácnosti) zkušenost žen, týkající se situací, kdy sociální okolí rodiny pohlíží na jejich muže s obdivem, že zvládne péči o dítě. V době, kdy však byla doma s dítětem žena, obdiv ze stran okolí v takové míře nepociťovaly. Muž se tak dostává do pozice „hrdiny“, neboť ob stojí v roli, která jeho genderu není vlastní (Janoušková & Sedláček, 2005). Pečující otec však není oceňován jen v prostředí domova, setkává se s uznáním i mimo jeho rámec. V určitých situacích může být vnímán jako „hvězda“ (např. mezi jinými matkami na pískovišti), jako „borec“ (např. mezi přáteli) či jako „sexy“ (mezi známými i neznámými ženami) (Maříková, 2007). Mezi faktory sociálního působení je také nutné zmínit i související **kulturní a politické vlivy** (rodinná politika státu), prostředí, ve kterém partneri svou rodinu zakládají (Sjöberg, 2004).

Pokud bych měla vytvořit **souhrn faktorů**, které v rodinách působí jako důležité pro rozhodování o míře péče o dítě, kdo z rodičů půjde na RD, jako jeden z významných faktorů bych uvedla rozdíl v příjmech mezi partnery. Dalším faktorem může být přístup zaměstnavatele k rodinným záležitostem, ale také délka pracovní doby muže i ženy. Rozdělení časových investic do rodiny ovlivňují velkou měrou představy o genderových rolích a faktor, zda jedinci uznávají tradiční či netradiční rozdělení rolí v rodině a zda mají tendence jednat nekonvenčně. S tím také souvisí faktor působení sociálního okolí partnerů a přítomnost ochotných prarodičů dítěte a dalších příbuzných či přátel, kteří s péčí o dítě partnerům vypomohou. Svou úlohu hraje také žebříček hodnot obou partnerů. Pro odchod muže na RD se jeví jako podporující výše postavená hodnota orientace na rodinu než na kariéru a finance (opačně tak u žen). Podle výzkumů jsou muži ochotnější věnovat více času svým dětem v případě, že mají spokojené manželství a cítí od svých žen podporu a důvěru. Muži jsou častěji více aktivně zapojeni v péči o syny než o dcery a zapojení otců do péče o dítě (u obou pohlaví) vzrůstá s věkem dítěte. Angažovanost otců v péči o děti vzrůstá i s počtem dětí v rodině a zkušenost účasti na porodu svého potomka.

Na závěr také nesmíme opomenout zmínit významné rozličné individuální charakteristiky partnerů a jedinečné individuální předpoklady k péči o dítě.

I. EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE

1 Úvod k výzkumné části

V první empirické části této práce se v návaznosti na teoretickou část práce zaměřuji na problematiku rodičovské dovolené v kontextu postoje mužů k rodičovským rolím. Výsledky některých zahraničních výzkumů ukazují, že vysoká míra konzervatismu a tradiční postoje k naplňování rodičovské role jsou jedním z podstatných faktorů působících při rozhodování, kdo z partnerů půjde na RD. Příliš konzervativní až rigidní postoje jsou podle některých výzkumů dokonce hlavními překážkami pro rovné sdílení rodičovských rolí v soukromé sféře (Deutsch et al., 1993; Haas a Hwang, 2008; Maříková a Radimská, 2003 a další). Problematiku odchodu na rodičovskou dovolenou je tedy nutné řešit v kontextu postojů populace k naplňování rodičovské role – postojů k prozatím méně tradičním formám péče.

V této výzkumné části práce mapujeme postoje českých mužů (potencionálních otců na RD) k naplňování rodičovské role v rodině v souvislosti s faktorem Otevřenost vůči zkušenosti (jeden z faktorů NEO Big Five), zabýváme se možnými prediktory odchodu mužů na RD.

Shrnutí tří vybraných stěžejních prací, které se staly inspirací pro výzkum

Ve svém výzkumu vycházím z výsledků několika studií a poznatků, které jsou více popsány v teoretické části práce. Na tomto místě bych však ráda shrnula stěžejní práce vybraných autorů.

V jisté longitudinální studii s 65 páry, došli autoři k závěru, že netradiční rozdělení genderových rolí v rodině predikuje vyšší pravděpodobnost zapojení otců do výchovy a péče o děti (Deutsch et al., 1993). K obdobným výsledkům došli i autoři Volling a Belsky při testování determinant zapojení otců do péče o dítě ve věku od 3 do 9 měsíců. Kromě jiných faktorů se opět ukazuje významný liberální postoj mužů k rolím v rodině. Otcové zastávající méně tradiční ideje přebírali za děti více odpovědnosti (Volling & Belsky, 1991).

Důležitým podkladem pro výzkum se také stala studie Maříkové a Radimské „Podpora využívání rodičovské dovolené muži“ (2003). V jedné z částí výzkumu sledovaly postoje populace k výkonu rodičovské role na základě pohlaví, věku, dosaženého vzdělání a velikosti místa bydliště. V roce 2003 jsou postoje u zkoumané populace velmi konzervativní, pokud se

jedná o rozdělení rolí matky a otce. Matce je převážně připisována role pečovatelky, otci role živitele.

2 Cíle výzkumu: Výzkumné otázky a výzkumné předpoklady

Hlavním cílem výzkumu bylo ověřit předpokládaný vztah osobnostní dimenze Otevřenost vůči zkušenosti (NEO Big Five) s postojem k naplňování rodičovské role v rodině. Ve výzkumu také mapujeme další možné proměnné, které s liberálními postoji k rodině souvisí. Vzhledem k nízkému počtu českých psychologických výzkumů zaměřených na problematiku otců na rodičovské dovolené, nás také zajímá, jakým způsobem budou výsledky našeho výzkumu korespondovat s výsledky českých (sociologických) studií.

Výzkumné otázky

Na základě cílů výzkumu byly formulovány tyto **výzkumné otázky**:

1. Jsou postoje muže k naplňování rodičovství závislé na osobnostním faktoru otevřenost vůči zkušenosti?
2. Souvisí postoje muže k naplňování rodičovství s představami o potencionálním odchodu na RD?
3. Působí zkušenost s jiným párem, kde je otec s dítětem na RD, na postoje muže k naplňování rodičovství?
4. Působí zkušenost s jiným párem, kde je otec s dítětem na RD, na představy muže o potencionálním odchodu na RD?

Na základě dostupných teoretických podkladů zpracovaných v teoretické části práce jsme stanovili následující **výzkumné předpoklady**:

1. Předpokládáme, že muži, kteří dosahují vyšší hodnotu faktoru otevřenost vůči zkušenosti, budou liberálnější ve svých postojích k naplňování rodičovství.

Stěžejní otázkou, kterou se ve výzkumu zabýváme, je předpoklad souvislosti faktoru otevřenosti vůči zkušenosti s postojem k naplňování rodičovských rolí. Osobnostní faktor otevřenost vůči zkušenosti je definován mj. jako upřednostňování rozmanitostí, nezávislý úsudek. Postihuje míru zaujetí pro nové zkušenosti, prožitky, dojmy a zájmy. Osoby, které ve škále otevřenost vůči zkušenosti vysoce skórují, „...berou v úvahu nové myšlenky a nekonvenční hodnoty, jsou ochotni experimentovat... jsou připraveni kriticky přeformulovat platné normy a převzít nové sociální, etické a politické hodnoty. Často se chovají nekonvenčně, zkoušejí nové způsoby jednání a dávají přednost změně...“ (Hřebíčková & Urbánek, 2001, s. 44). Lidé s vysokým skórem jsou zvědaví, mají všestranné zájmy, jsou originální,

imaginativní, tvořiví a pokrokový. Naopak osoby dosahující nízkého skóru, mají častěji sklon zastávat konzervativní postoje a chovat se konvenčně. Dávají přednost známému a osvědčenému. Lidé s nízkým skórem mívají úzké zájmy a jsou častěji přízemní (Hřebíčková & Urbánek, 2001). Na tomto základě formulujeme náš předpoklad o souvislosti otevřenosti vůči zkušenosti s méně konzervativním postojem k naplňování rodičovských rolí v rodině.

2. Předpokládáme, že respondenti, kteří budou podle výsledků vykazovat nižší míru konzervativních postojů, budou častěji volit variantu, „*spíše si umím představit, že bych někdy na RD šel*“ či „*určitě si umím představit, že bych někdy na RD šel*“ – oproti konzervativnějším jedincům.

Vycházíme z předpokladu, že otec na RD je v dnešní době stále raritní variantou rozdělení rolí v rodině, což je zjevné dle dostupných statistických údajů o nízkém počtu otců, kteří pobírají rodičovský příspěvek (více popsáno v teoretické části práce v kapitole 5.1.1 *Muži na RD – „jako jehly v kupce sena“*). V nejrůznějších výzkumech je také popsáno působení rigidních a konzervativních postojů k naplňování rodičovské role jako zjevných překážek k rovnému sdílení rodičovských rolí (Deutsch et al., 1993; MPSV, 2004). Otcové zastávající netradiční rozdělení genderových rolí v rodině přebírají za děti více zodpovědnosti, více se o ně zajímají a více o ně pečují (Volling & Belsky, 1991).

3. Předpokládáme, že muži, kteří znají nějakou rodinu, kde je otec s dítětem na RD, budou v případě pozitivní zkušenosti s jinou rodinou v postoji k naplňování rodičovství liberálnější oproti mužům se zkušeností negativní.

Jak bylo již popsáno v teoretické části práce, sociální okolí působí na utváření postoje k naplňování rodičovství. Role otce na RD se může stát zdrojem pro naplnění a uspokojení potřeby společenského uznání (Matějček, 1986). V případě, že je otec s dítětem obdivován, oceňován, vnímán jako hrdina atd., role se stává tím lákavější a lukrativnější (Janoušková & Sedláček, 2005). Mezi faktory sociálního působení tak patří mj. i prostředí, ve kterém partneři svou rodinu zakládají (Sjöberg, 2004).

4. Předpokládáme, že muži, kteří znají nějakou rodinu, kde je otec s dítětem na RD, budou v případě pozitivní zkušenosti s jinou rodinou častěji volit variantu odpovědi „*spíše si umím představit, že bych někdy na RD šel*“ či „*určitě si umím představit, že bych někdy na RD šel*“ oproti ostatním možnostem.

Vycházíme z poznatků popsaných u výzkumné otázky č. 3.

Dle poznatků Kubičkové (2008) jsme do třetí části dotazníku také zařadili některé další charakteristiky, které mohou být ve spojitosti s představami o RD a liberálními postoji k naplňování rodičovství významné. Kubičková popisuje charakteristiky mužů na RD, mezi které patří věk respondenta, vzdělání, místo bydliště, postoje a další.

3 Popis výzkumného souboru

3.1 Kritéria výběru

Pro výběr respondentů byla zvolena metoda snow-ball sampling (metodu sněhové koule). Tato metoda spočívá v navázání kontaktu s některými jedinci, kteří splňují kritéria pro zařazení do výzkumu. Ti výzkum rozšíří mezi další potenciální respondenty.

Metoda snow-ball umožňuje postupné „nabalování“ většího počtu respondentů, ke kterým by sám výzkumník přístup neměl. Pomocí této metody tak můžeme snadněji získat větší výběrový soubor (Miovský, 2003). Uvědomujeme si však i problémy a nevýhody, které s sebou tato metoda nese. Mezi hlavní problém uvedené metody patří, že se nejedná se o náhodný výběr respondentů. Toto hledisko je nutné uvažovat zejména při interpretaci získaných dat, aby nedocházelo ke zkreslení výsledků vztahovaných k základnímu souboru.

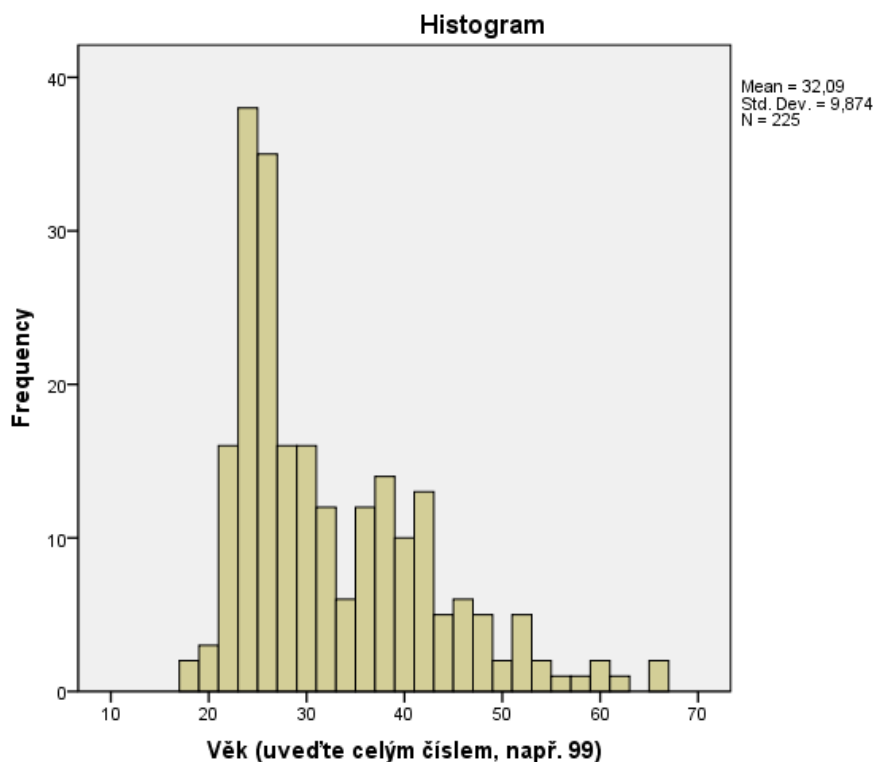
Nejprve byl dotazník rozeslán známým, kteří splňovali požadavky cílové populace pro výzkum. Mnou oslovení respondenti byli dále pobízeni k dalšímu šíření dotazníku mužům, kteří splňují požadavky pro účast ve výzkumu (věk, jazykové schopnosti). Dotazník byl také uveřejněn na facebookovém profilu Liga otevřených mužů.

Respondenti byli v úvodu krátce seznámeni s výzkumem, informováni a o plánovaném využití nasbíraných dat i o jejich anonymizaci. Všichni zájemci, kteří do dotazníku uvedli svůj e-mailový kontakt, obdrželi zprávu o výsledku výzkumu. Podle Standardů pro pedagogické a psychologické testování (2001) má každý účastník nárok na informace o výsledku psychologického testování, podané přijatelnou formou. Příslib dostupnosti závěrů však také sloužil jako motivační faktor k účasti na projektu.

3.2 Vybraný výzkumný soubor

Zkoumanou populací byli chlapci a muži ve věku od 18 do 66 let ($SD = 9,87$, průměr = 32; medián = 29); pocházející a žijící v ČR (dobře ovládají češtinu). Výzkumu se účastnilo celkem 225 respondentů, jejichž odpovědi byly dále analyzovány. Pouze 3 osoby ve výzkumném vzorku dosahovaly věkové hranice pod 20 let (více popsáno v kapitole 6 *Diskuse*).

V níže uvedeném grafu (**Graf 1**) můžeme vidět zobrazení věkového rozložení respondentů.

Graf 1: Popis zkoumaného vzorku z hlediska věku

V našem výzkumném souboru tvoří převládající většinu respondentů vysokoškolsky vzdělání (63,3 %). Další, méně zastoupenou skupinou jsou muži se vzděláním středoškolským (32 %). Ostatní možnosti jsou zastoupeny jen velmi málo.

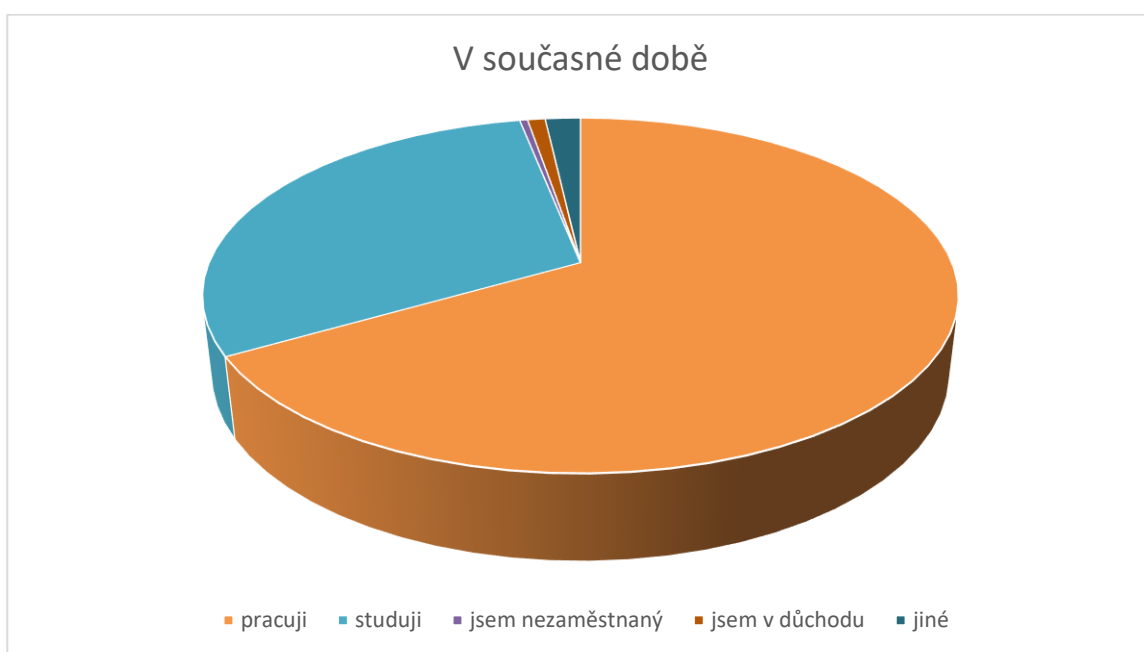
Na grafu 2 (**Graf 2**) můžeme vidět rozložení vzorku z hlediska situace na trhu práce. Největší podíl tvoří respondenti pracující (66,7 %), následují respondenti studující (30,2 %). Většina osob zapojených do výzkumu pochází z velkoměsta (60,9 %). Velké město je zastoupeno 16,4 %; menší město 11,6 %; vesnice 11,1 % (více **Graf 3**). 74,2 % mužů uvádí, že mají partnerku, z toho 57,8 % s partnerkou žije v jedné domácnosti. 25,8 % mužů uvádí, že partnerku nemají (**Graf 4**). Z hlediska stavu týkajícího se dětí (**Graf 5**) má 45,8 % mužů alespoň jedno dítě. 47 % respondentů uvádí, že děti nemá, avšak do budoucnosti o nich uvažuje. Zbylých 6,6 % mužů dětí nemá, do budoucna o nic spíše neuvažuje či budoucnost neřeší.

Další položky dotazníku se týkaly RD. 72,9 % mužů si dovede představit, že by sami na RD s dítětem šli (určitě či spíše ano). Pouze 8,5 % respondentů odpovědělo, že si svůj odchod na RD spíše či určitě představit nedovede (**Graf 6**).

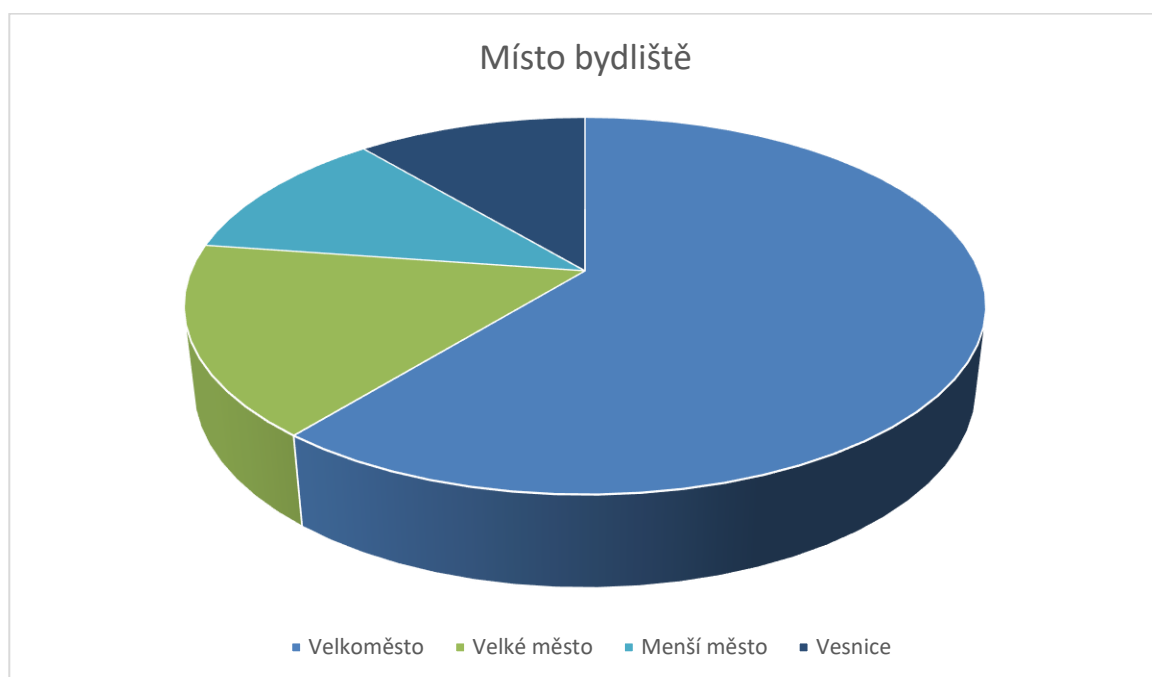
Dalším zkoumaným hlediskem bylo, **zda respondent zná nějaký pár**, kde je otec s dítětem na RD. 32 % respondentů zná 1 pár s otcem na RD, 20,9 % respondentů zná více párů s otcem na RD. Téměř polovina respondentů (47,1 %) nezná žádný takový pár.

Pokud respondenti nějaký pár, ve kterém je otec s dítětem na RD, znali, na následujících řádcích jej měli charakterizovat (dobře fungující atd.). Pokud žádný pár neznali, či pokud nebylo jasné, zda respondent popisuje pozitivní či negativní zkušenost, odpověď byla hodnocena jako „neurčitá“ zkušenost. Pozitivní ohodnocení páru s otcem na RD tak uvedlo 29,3 % respondentů, zkušenost negativní pouhých 2,7 % respondentů. Ostatní respondenti odpovídali neurčitě či žádný pár s otcem na RD neznali.

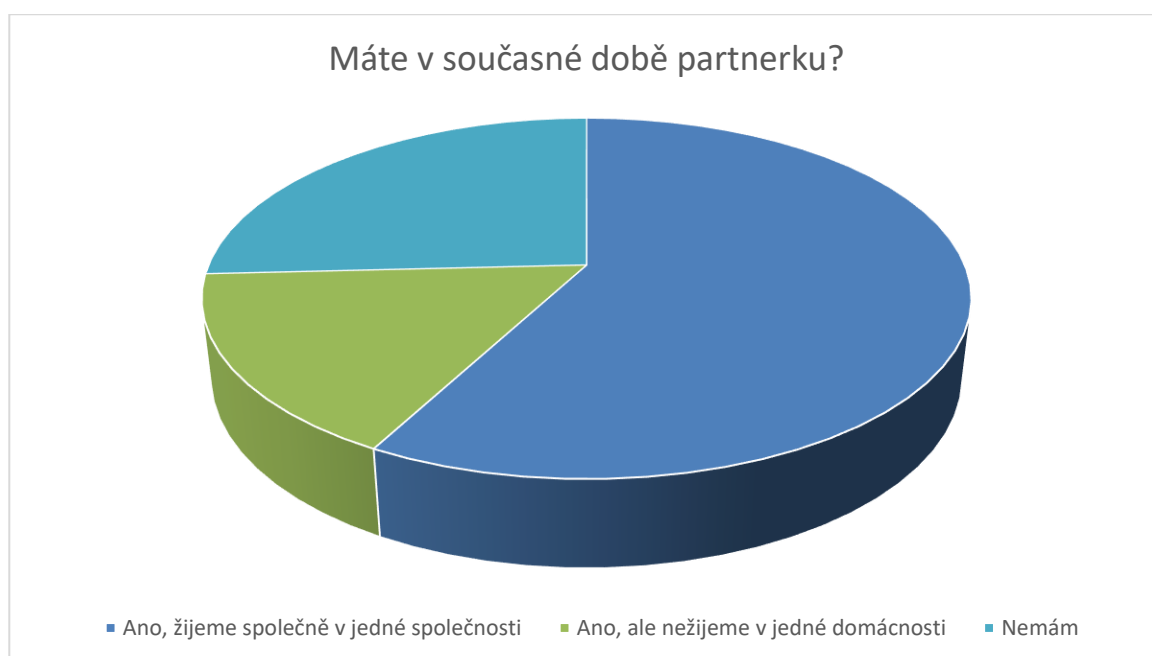
3.2.1 Grafy: popis výzkumného vzorku

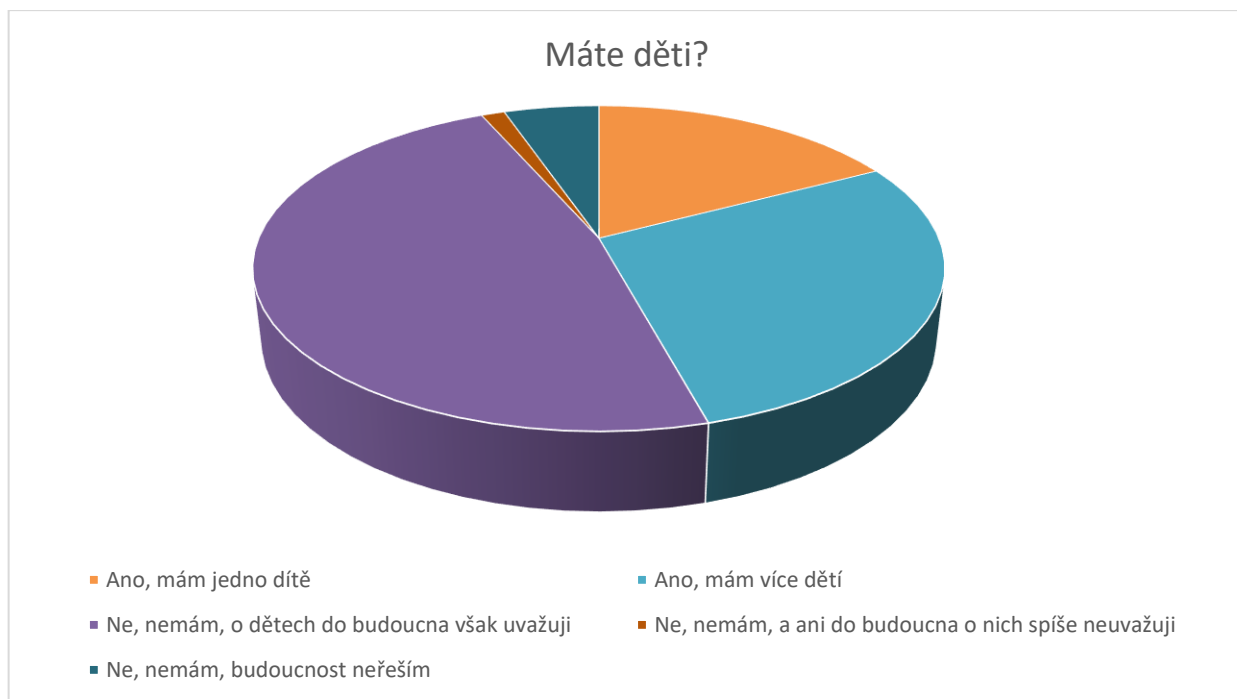
Graf 2: Popis zkoumaného vzorku z hlediska situace na trhu práce

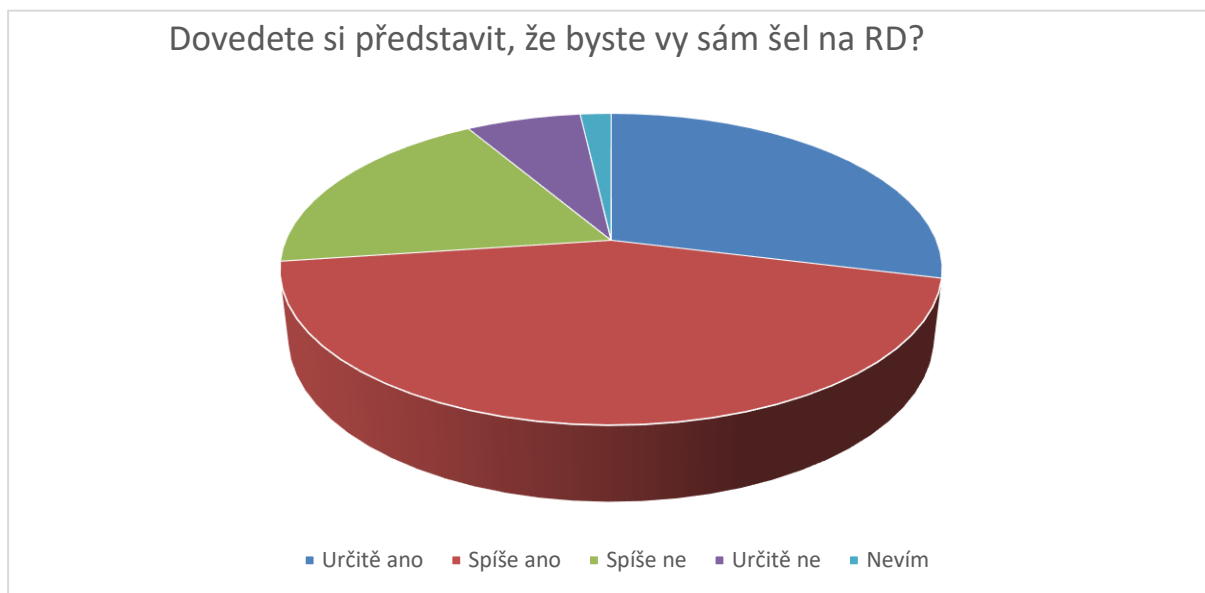
Graf 3: Popis zkoumaného vzorku z hlediska místa bydliště

Graf 4: Popis zkoumaného vzorku z hlediska partnerského stavu

Graf 5: Popis zkoumaného vzorku z hlediska stavu ve vztahu k dětem

Graf 6: Popis zkoumaného vzorku z hlediska představ o RD

Celkem 6 mužů v našem výzkumu přiznalo, že jsou sami otcové na RD. Explicitně jsme se respondentů netázali, proto můžeme považovat údaj pouze za orientační informaci.

V následující tabulce (**Tabulka 7**) uvádím nejčastější odpovědi na jednotlivé otázky ze třetí části dotazníku. Jedná se tedy o většinového zástupce výzkumného souboru¹⁸.

***Tabulka 7:** Většinový zástupce výzkumného souboru¹⁹*

Měřené charakteristiky	Nejčastější odpovědi respondentů
Věk	25
Vzdělání	Vysokoškolské
V současné době	Pracující
Bydliště	Velkoměsto
Partnerka	Ano, žijí ve společné domácnosti
Děti	Nemá, do budoucna uvažuje
Sám RD	Dovede si představit
Zkušenosti	Nezná žádný pár s otcem na RD

¹⁸ Vzhledem k tomu, že respondenti výzkumu nebyli vybráni náhodným výběrem, informace v tabulce jsou jen orientační, není možné je více zobecňovat, vztahují se pouze k našemu výběrovému souboru.

¹⁹ Výsledky jsou výstupem z mého výzkumu 2017

4 Výzkumné metody

Pro získávání dat k první empirické části této práce jsem zvolila metodu dotazníkového šetření. Metoda byla zvolena pro svou nízkou časovou a finanční náročnost. Rozesláním elektronických dotazníků bylo umožněno získat větší počet odpovědí, více pohledů a názorů respondentů. Mezi další výhody patří vzhledem ke zkoumanému tématu také relativně vysoká míra anonymity odpovědí a časová nenáročnost účasti na výzkumu. Další výhody a nevýhody dotazníkové metody jsou uvedeny v kapitole 6 *Diskuse*.

Data byla získávána z dotazníku rozesílaného mužům od 18 let, kteří dobře ovládají češtinu. Dotazník je rozdělen na tři celky. V první části respondenti hodnotí výroky měřící faktor Otevřenost vůči zkušenosti. Ve druhé části vyjadřují svůj postoj k naplňování rodičovské role. V poslední části dotazníku se nachází položky s demografickými údaji a doplňujícími informacemi o respondentovi.

4.1 Užití diagnostické nástroje

Ve svém výzkumu využívám části dotazníku NEO Big Five – otázek směřujících k určení míry osobnostního faktoru Otevřenost vůči zkušenosti. Pro určení míry konzervativnosti či liberálnosti v naplňování rodičovské role užívám postojových výroků, vycházejících z výzkumu Maříkové a Radimské (2003), upravených, nahrazených a doplněných o vlastní výroky, které byly podrobeny diskusi v ohniskových skupinách. Způsob výběru výroků podrobněji popisuji dále. V poslední části testové baterie jsou zahrnuty otázky týkající se demografických údajů. Třetí část také obsahuje doplňující otázky a výroky pro konkrétnější a podrobnější popsání testovaného vzorku.

Celá testová baterie užitá v našem výzkumu je uvedena v Příloze 2.

Dotazníky byly rozesílány elektronicky, formou osobního či zprostředkovaného kontaktu. Sběr dat probíhal od poloviny března do začátku května roku 2017.

Samotnému sběru dat pro účely práce, předcházel **předvýzkum** zaměřený na ověření srozumitelnosti, jazykové korektnosti, pro identifikaci případných slabých míst. Předvýzkumu se účastnilo 10 mužů. Proběhl formou samostatného vyplnění dotazníku, následovaného ústním zhodnocením. Na základě kritického zhodnocení bylo provedeno několik drobných úprav, zejména v úvodní informační části baterie (např. délka trvání testování apod.).

4.1.1 Dotazník NEO Big Five

Pětifaktorový osobnostní inventář NEO Big Five se v praxi využívá v projektech zaměřených na zjištění míry individuálních odlišností. Poskytuje informace o úrovni pěti obecných dimenzí osobnosti. Pro potřeby našeho výzkumu, byla využita pouze jedna dimenze – Otevřenost vůči zkušenosti.

Osobnostní faktor **otevřenost vůči zkušenosti** je autory definován mj. jako upřednostňování rozmanitostí. Postihuje míru zaujetí pro nové zkušenosti, prožitky, dojmy a zájmy. Osoby, které ve škále otevřenost vůči zkušenosti dosahují vysokého skóru, přijímají nekonvenční hodnoty, jsou ochotni chovat se méně konzervativně, originálně a pokrokově. Osoby s nízkou měrou faktoru otevřenosti častěji zastávají konzervativní postoje a mají tendenci chovat se konvenčně (Hřebíčková & Urbánek, 2001).

Podle norem pro výsledky dotazníku NEO Big Five jsou statisticky významné vztahy mezi pohlavím a jednotlivými škálami dotazníku. Ženy se hodnotí ve všech škálách výše než muži. Jelikož mou testovanou skupinou však byli pouze muži, hledisko pohlaví pro účely mého výzkumu není relevantní. Podle manuálu jsou také významné rozdíly mezi věkovými skupinami 15–21 let a 22 - 75 let. Statisticky významné rozdíly se však ukazují pouze ve škálách Svědomitosti a Přívětivosti. „...U ostatních škál jsou výsledky nejednoznačné...“ (Hřebíčková & Urbánek, 2001, s. 36). Výsledky jsme tedy pro testovanou škálu Otevřenost vůči zkušenosti na skupiny dle věku nedělili, přestože věkové rozdělení našeho souboru odpovídá oběma věkovým skupinám.

4.1.2 Dotazník Postoje populace k naplňování rodičovské role

Druhá část testové baterie, která se zaměřuje na měření liberálních postojů, byla inspirována výzkumem z roku 2003 (Maříková & Radimská). Ovšem, jak jsem již popsala výše, v našem výzkumu využíváme beze změn jen malou část výroků. Další výroky byly upraveny a doplněny.

Vývoj dotazníku

Při tvorbě položek týkajících se postojů mužů k rodičovským rolím v rodině jsme se inspirovali se zejména dotazníkem zadávaným při sociologickém výzkumu Maříkové a Radimské (2003). Vzhledem k potřebám výzkumu však bylo nutno některé položky upravit, vynechat a doplnit jinými, relevantními pro náš výzkum. V uvedeném sociologickém

výzkumu, ze kterého jsme čerpali, respondenti hodnotili, stejně tak, jako v našem případě, 10 výroků týkajících se konzervativních a liberálních postojů vykonávání rodičovské role.

Konzervativní postoje jsou v našem výzkumu sledovány ve smyslu tradičního rozdělení rolí otce a matky v rodině, zejména vztahu k dětem, k finančnímu zabezpečení rodiny a významu působení otce a matky na děti. Výroky jsou zaměřeny na společensky většinově uznávané způsoby jednání, většinově převládající rozdělení rolí v rodině. **Liberální postoje** jsou ve výzkumu uváděny jako alternativa postojů konzervativních, ve smyslu netradičního rozdělení rolí otce a matky v rodině, společensky nekonvenčního, raritního chování se zaměřením na rodinu. Výroky se týkají postoje k výkonu RD muži, finančnímu zabezpečení rodiny a celkové péče o malé děti v rodině. Při vymezení konzervativních a liberálních postojů vycházím z několika výzkumů, které se tématem rozdělení rolí v rodině zabývaly. Jedná se zejména o autory: Haas a Hwang (2008), Maříková a Radimská (2003), Fein (1978), Tanaka a Waldfogel (2007), Nešporová (2006), Švab a Humer (2013), Volling a Belsky (1991) a další.

Pro výběr nejvhodnějších deseti otázek (5 týkajících se konzervativních postojů, 5 týkajících se liberálních postojů) pro účely našeho výzkumu byla zvolena metoda Focus group (Ohniskové skupiny).

Metoda Focus group, kvalitativní metoda sběru dat, probíhá formou řízeného skupinového rozhovoru. Metoda se mj. využívá při zkoumání názorů, postojů, při testování nových myšlenek a nápadů, a také pro poznávání dotazníkových položek (Hendl, 2005; Wildemuth, 2009). Výhodou této metody je cílené získávání konkrétních informací. Srovnávání názorů jednotlivých účastníků může přinést podstatné podněty ke zkoumanému problému. Mezi nevýhody však může patřit například ovlivňování skupinové interakce moderátorem i samotnou skupinou. Někteří z účastníků mohou mít obavy ze sdělení svých názorů a postojů, někteří se naopak mohou vyjadřovat extrémněji, než by tak tomu bylo při individuálním rozhovoru (Morgan, 2001). Z těchto důvodů je důležité nastolení příjemné atmosféry ve skupině, naladění se na téma diskuse a korigování míry zapojení jednotlivých členů moderátorem.

Jelikož se od účastníků skupiny nepředpokládá hlubší znalost probírané problematiky, znalost pobíraného tématu nebyla pro tuto formu diskuse podstatná. Jako kritérium pro výběr osob do fokusové skupiny bylo zvoleno, zda se chtěly zapojit a zda je téma zaujalo. Tímto způsobem vznikla první skupina čítající 6 členů i druhá skupina čítající 7 členů. Mezi účastníky skupin bylo celkem 5 žen a 8 mužů ve věku od 20 do 27 let.

Celý průběh sezení byl audiovizuálně zaznamenán.

Průběh a výsledky fokusových skupin

Skupina se sešla v klidné místnosti a usadila se kolem oválného stolu. Po uvítání účastníků a nastínění sledované problematiky, byla zmíněna základní pravidla diskuse podle Morgana: hovoří vždy pouze jedna osoba, nesmí probíhat žádné vedlejší rozhovory se sousedy, všichni se budou účastnit (Morgan, 2001).

V úvodu bylo každé skupině předloženo řešené téma. Skupina hovořila o možných rolích otce a matky v rodině. V průběhu úvodní diskuse bylo dbáno, aby každý z účastníků vyřkl svůj názor, vyslovil svou „zahajovací větu“. Kromě „prolomení ledů“ se také jednalo o záměr snížení pravděpodobnosti výskytu „skupinového myšlení“, neboli tendenci „*potlačit svůj nesouhlas v zájmu konsenzu ve skupině*“ (Morgan, 2001, s. 67).

První skupina se jasně usnesla na významu konsenzu mezi partnery jako stěžejním faktoru pro zvládání i spokojenost v rozdělení jednotlivých rolí. Obě fokusové skupiny se také shodují v pohledu na konzervativní rozdělení rolí mezi partnery. Uvádí, že se od ženy očekává větší aktivita v péči o domácnost i o děti, od muže naopak zajištění rodiny po finanční stránce. Obě skupiny uvádí, že tradiční rozdělení v rodině je „přirozené“. Muž častěji disponuje stabilnější prací i větším výdělkem oproti ženám, a proto méně často odchází na rodičovskou dovolenou otec. Obě skupiny uvádí a debatují nad zastupitelností rolí matky a otce. Shodují se, že role matky je pro malé dítě stěžejní, otec některé aspekty ženské mateřské role zastat nemůže. Jako příklad uvádí emocionální pouto malého dítěte s matkou, jejich vzájemnou komunikaci atp. V jedné skupině se také členové shodují, že „...otec má dítě po narození rád, ale ne tolik, co matka. Vztah dítěte s otcem musí postupně dozrávat... Otec také více pracuje s rizikem a matka s jistotou. Malé dítě po narození nejprve potřebuje hlavně jistotu...“.

Při debatě v jedné ze skupin zazněl také názor, že pokud otec pečuje o domácnost a děti více než žena, indikuje to nižší stupeň jeho maskulinity – větší míru feminity než u muže, který více usiluje o kariérní postup a úspěch mimo rodinu. Jedna z účastnic takové situace shrnula: „*Muži to ubírá na jeho mužnosti*“.

V další fázi diskuse byli účastníci vyzváni, aby na velký arch papíru zapisovali své asociace k charakteristikám chování konzervativního a liberálního jedince se zaměřením na rodinu, výchovu a rozdělení rolí v rodině. Asociace pokrývaly řešené výše zmíněné charakteristiky z úvodní debaty, které dále doplnili o spojení: důraz na tradici ve výchově,

péči i rozdělení rolí v rodině; empatická žena a zručný muž; muž je přísnější, hlavou rodiny; žena uklízí a vaří, muž opravuje atd. Ve sloupci určeném pro charakteristiky liberálních jedinců se objevovala také spojení např. žena-kariéristka, otec-pečovatel; nezáměr rodičů; „nevýchova“; život na hromádce; malý počet dětí atp. O zapsaných asociacích ve skupině krátce debatovali a na výše zmíněných spojeních a charakteristikách liberálního a konzervativního jedince se shodovali.

V následující fázi bylo skupině předloženo 26 připravených výroků týkajících se konzervativního a liberálního postoje k naplňování rodičovské role. Podle charakteristik, které byly v předchozí fázi zaneseny na velký arch papíru, a skupinovém úsudku, byly výroky rozřazeny formou diskuse na výroky směřující k liberálním či konzervativním charakteristikám jedince a seřazeny dle intenzity „konzervativnosti“ či „liberalnosti“.

V závěru byla skupina vyzvána, aby z každé skupiny výroků vybrala právě 10 takových, které nejlépe vystihují diskutovaného liberálního (5 výroků) a konzervativního (5 výroků) jedince a zároveň obsahují co nejvíce jeho rozličných aspektů zmíněných v předchozích diskusích.

Výběr položek pro výzkum – dotazník postojů

Z celkového počtu 26 výroků²⁰, které byly skupinami diskutovány, seřazeny dle intenzity „liberalnosti“ a „konzervativnosti“, bylo vybráno 10 takových, které nejlépe vystihují dané jedince a celkově nejlépe postihují rozličné aspekty chování a prožívání příslušných jedinců. Následně byly zhodnoceny výběry obou skupin a vybrány položky pro sestavení konečného dotazníku.

Obě skupiny se shodují na výběru těchto položek:

Konzervativní

- a) Péče o dítě spadá mezi přirozeně „ženské práce“
- b) Hlavním úkolem otce je co nejlépe finančně zabezpečit svoji rodinu
- c) Rozvedou-li se manželé, je správné svěřit dítě do výchovy vždy matce, pokud není alkoholička nebo ve vězení apod.
- d) Pro výchovu je důležitější matka než otec

²⁰ V Příloze 1 *Výroky předkládané fokusovým skupinám pro diskusi, řazení a výběr* uvádím všech 26 výroků, nad kterými skupiny debatovaly, ze kterých měly možnost vybírat.

Liberální

- e) Je v pořádku, když na rodičovskou dovolenou odchází muž
- f) Je v pořádku, když se žena z větší části podílí na finančním zabezpečení rodiny
- g) Muž dokáže malé dítě uklidnit stejně dobře jako matka

Pro účely sestavení dotazníku bylo zapotřebí doplnit výroky do celkového počtu 10 položek. Při doplňování vhodných výroků byly opět využity výsledky z fokusových skupin – řazení a diskuse nad výroky směřujícími k liberálním či konzervativním charakteristikám jedince a seřazení dle intenzity „konzervativnosti“ či „liberalnosti“ a vlastní úsudek pro obsahové postižení co největšího počtu rozličných aspektů charakteristik konzervativního pohledu na chování otce a matky.

První skupina oproti skupině druhé vybrala do kategorie „konzervativní jedinec“ položku *„Mužům není vlastní, aby dávali přednost rodině před prací“*. Ve druhé skupině byl vybrán výrok *„Během nemoci dítěte by měla o dítě pečovat matka“*.

Po zhodnocení výroků vzhledem k ostatním položkám, byl výrok *„Během nemoci dítěte by měla o dítě pečovat matka“* zhodnocen na základě vlastního úsudku jako přínosnější vzhledem k postižení co nejvíce aspektů charakteristik konzervativního pohledu na chování otce a matky. Výrok *„Mužům není vlastní, aby dávali přednost rodině před prací“* je svým obsahem hodnocen jako podobný výroku *„Hlavním úkolem otce je co nejlépe finančně zabezpečit svoji rodinu“*, který byl do výzkumu již zařazen na základě předchozího kroku. Výrok týkající se péče o dítě v případě nemoci byl druhou skupinou, která výrok nezvolila do svých 5, hodnocen v ohledu vypovídající intenzity konzervativnosti mezi prvními – „nejlépe vystihujícími“, což také podpořilo rozhodnutí o volbě výroku *„Během nemoci dítěte by měla o dítě pečovat matka“* jako vhodného pro zařazení do dotazníku.

V kategorii liberálních postojů byly první skupinou vybrány kromě výše zmíněných položek, které se shodovaly s výběrem druhé skupiny, výroky: *„Jakým způsobem si partneři rozdělí péči o dítě, záleží na nich, muž i žena se dokážou dobře postarat“*; *„Od každého rodiče se dítě učí specifické věci, oba jsou pro vývoj dítěte stejně významný.“* Ve druhé skupině volily výroky: *„Matka, která nechává dítě na rodičovské dovolené s jinou osobou, „neselhala“ ve své roli matky“*, dále pak výrok *„Otec se dokáže o malé dítě stejně dobře postarat jako matka“*. Zvýrazněné výroky byly po uvážení vybrány pro zařazení do dotazníku na základě

vlastního úsudku jakožto přínosnější vzhledem k postižení co nejvíce aspektů charakteristik liberálního pohledu na chování otce a matky i vzhledem k již zařazeným výroky z kategorie konzervativních tvrzení. Výrok „*Od každého rodiče se dítě učí specifické věci, oba jsou pro vývoj dítěte stejně významný*“ je hodnocen svým obsahem jako velmi podobný opačnému konzervativnímu výroku „*Pro výchovu je důležitější matka než otec*“, a svým obsahem podobný i výroku z liberální skupiny „*Muž dokáže malé dítě uklidnit stejně dobře jako matka*“. Kromě obsahového hodnocení byl také výrok druhou skupinou, která výrok nezvolila do svých pěti, hodnocen v ohledu vypovídající intenzity konzervativnosti ve druhé polovině – „méně vystihujícími“, což také podpořilo rozhodnutí o zamítnutí daného výroku a volbě výroku „*Jakým způsobem si partneři rozdělí péči o dítě, záleží na nich, muž i žena se dokážou dobře postarat*“, který byl i druhou skupinou, která ve svém úzkém výběru výrok neměla, hodnocen mezi nejlépe vystihujícími liberální jedince.

Na stejném principu s obdobnými důvody byl zvolen i výrok „*Matka, která nechává dítě na rodičovské dovolené s jinou osobou, „neselhala“ ve své roli matky*“. Tvrzení bylo vybráno na základě úsudku o jeho malé podobnosti s ostatními zařazenými výroky a na základě kladným hodnocením druhou skupinou, která výrok nezařadila do výběru pěti nejvýstižnějších. Tvrzení však při diskusi o jeho intenzitě míry liberálnosti zařadila do první poloviny tvrzení „nejlépe vystihujících“.

Další podrobnější záznamy, data z výzkumu fokusových skupin jsou na vyžádání u autorky práce.

Sestavení konečného dotazníku postojů populace k naplňování rodičovské role

Na základě výsledků z fokusových skupin a vlastního úsudku byly do dotazníku vybrány výroky:

Konzervativní

- a) Péče o dítě spadá mezi přirozeně „ženské práce“
- b) Hlavním úkolem otce je co nejlépe finančně zabezpečit svoji rodinu
- c) Rozvedou-li se manželé, je správné svěřit dítě do výchovy vždy matce, pokud není alkoholička nebo ve vězení apod.
- d) Pro výchovu je důležitější matka než otec
- e) Během nemoci dítěte by měla o dítě pečovat matka

Liberální

- f) Je v pořádku, když na rodičovskou dovolenou odchází muž
- g) Je v pořádku, když se žena z větší části podílí na finančním zabezpečení rodiny
- h) Muž dokáže malé dítě uklidnit stejně dobře jako matka
- i) Jakým způsobem si partneři rozdělí péči o dítě, záleží na nich, muž i žena se dokážou dobře postarat
- j) Matka, která nechává dítě na rodičovské dovolené s jinou osobou, „neselhala“ ve své roli matky

Výroky b), c) a d) jsou převzaty z výzkumu Maříkové a Radimské (2003). Ostatní výroky byly formulovány na základě poznatků z přečtené odborné literatury a prostudování příslušných českých i zahraničních výzkumů (Lamb et al., 2004; Lundahl et al., 2008; Maříková, 2009; McBride et al., 2008; Raus, 2004; Rohner & Veneziano, 2001 a další). Výroky byly také hodnoceny třemi nezávislými osobami a na základě kvalitativní položkové analýzy přeformulovány a upraveny pro lepší srozumitelnost, syntaktickou správnost a jazykovou korektnost. Hodnocena byla také přiměřenost obsahu a formátu položky pro účelu testu.

Pro výběr vhodných položek do dotazníku postojů k naplňování rodičovské role byla zvažována vedle metody ohniskových skupin také kvantitativní metoda položkové analýzy. Jelikož se však jedná o výroky postojové, u kterých již z podstaty vyplývá, zda jsou spíše konzervativní či liberální, a vzhledem k celkové povaze konstruovaného dotazníku, po zvážení všech pro a proti, byla upřednostněna metoda ohniskových skupin.

Dotazník užitý pro účely tohoto výzkumu uvádím v kompletní podobě v příloze 2.

5 Výsledky analýzy dat (a jejich interpretace)

Výsledky testování byly zpracovány a analyzovány využitím programu SPSS.

V první fázi zpracování bylo nutné připravit data k analýze. Jednalo se např. o úpravu hodnot z první a druhé části dotazníku. Kladné zodpovězení některých položek vyjadřovalo vysokou míru otevřenosti vůči zkušenosti (či míru liberálních postojů, v případě druhé části dotazníku), kladné hodnocení jiných položek naopak míru nízkou. Odpovědi na otázky byly sjednoceny – čím vyšší počet bodů respondent přiřadil dané položce, tím vyšší míru otevřenosti vůči zkušenosti či liberálních postojů vykazoval. Jako příklad uvádím položky dotazníku Otevřenost vůči zkušenosti.

„Neměním vyzkoušené způsoby, jak něčeho dosáhnout.“ Čím vyšší počet bodů (vyšší míru souhlasu) respondent položce přiřadil, tím spíše dosahoval celkově nižší hodnoty faktoru Otevřenost vůči zkušenosti. Hodnoty odpovědí byly v případě takových položek „převráceny“.

„Často si rád pohrávám s teoriemi nebo abstraktními myšlenkami.“ Přiřazené hodnoty (odpovědi) respondentů na takové otázky nemusely být „převráceny“, neboť vyšší míra přiřazených bodů odpovídá vyšší míře sledovaného faktoru.

5.1 Vzájemný vztah míry liberálních postojů s dalšími měřenými proměnnými

5.1.1 Korelace dosažené úrovně liberálních postojů s měřeným faktorem otevřenost vůči zkušenosti

Jedním z cílů práce bylo ověřit souvislost faktoru otevřenost vůči zkušenosti (Big Five) s liberálními postoji muže k naplňování rodičovské role. Ověřovali jsme předpoklad, že muži, kteří dosahují vyšší hodnoty faktoru otevřenost vůči zkušenosti, budou více liberální ve svých postojích k naplňování rodičovství.

Výsledky analýzy dat (korelace hrubých skóre) odpovídají našim předpokladům. Muži, kteří vykazují vyšší míru otevřenosti vůči zkušenosti, dosahují statisticky významně vyšší míry liberálnosti v oblasti postojů k naplňování rodičovské role: $N = 225$; $r_s = 0,275$; $p < 0,001$. Faktor otevřenost vůči zkušenosti je charakterizován mj. jako upřednostňování rozmanitostí, zaujetí pro nové zkušenosti, ochotou experimentovat a zkoušet nové způsoby jednání (Hřebíčková & Urbánek, 2001). Podle našich výsledků je možné faktor otevřenost vůči zkušenosti vztahovat i do souvislosti s rodinnými tématy.

5.1.2 Vzájemný vztah dosažené úrovně liberálních postojů s představami o možnosti RD

Dalším ověřovaným předpokladem, na který jsme se zaměřovaly, byl předpoklad, zda respondenti, kteří budou podle výsledků vykazovat nižší míru konzervativních postojů, budou častěji volit variantu, „*spíše si umím představit, že bych někdy na RD šel*“ či „*určitě si umím představit, že bych někdy na RD šel*“ – oproti konzervativnějším jedincům.

Podle výsledků analýzy dat můžeme říci, že výsledky odpovídají našim předpokladům. Představy o možnosti odchodu na RD jsou statisticky významně závislé na míře liberálních postojů k naplňování rodičovských rolí. Muži, kteří si umí představit, že by na RD šli, jsou liberálnější než ti, kteří si sami sebe na RD představit nedokážou. Muži, kteří v dotazníku zaměřeného na postoje dosahují vyšší míru měřených liberálních postojů, odpovídali na otázku týkající se představ o své roli na RD častěji kladně (= umí si představit, že by někdy na RD šli). $N = 221$; $r_s = 0,499$; $p < 0,001$. Výsledek statisticky signifikantní. K obdobnému závěru jsme došli při provedení analýzy rozptylu (popisují v následujících odstavcích).

5.1.3 Míra liberálních postojů a odpovědi ve třetí části dotazníku: ANOVA

Odpovědi na položky třetí části dotazníku jsme sledovaly ve vztahu k míře liberálních postojů (druhá část dotazníku). Zajímali jsme se o ověření předpokladu závislosti míry liberálních postojů k naplňování rolí v rodině ve spojitosti se zkušenostmi respondenta s jinými otci na RD, sledovali jsme míru liberálních postojů ve spojitosti místem bydliště respondenta, jeho partnerským soužitím, situací na trhu práce a plánovanými dětmi.

Kvalitativní položky byly nejprve zakódovány pomocí DUMMY kódování, a následně byla provedena regresní analýza (výsledky uvádím v příloze 3). Vzhledem k tomu, že se jedná jen o velmi malé množství položek, které vychází statisticky významně, pro přehlednost a ověření jsme se rozhodli kromě regresní analýzy položky testovat pomocí metody analýza rozptylu (ANOVA). Na tomto místě uvádíme výsledky jednofaktorové analýzy rozptylu:

Mezi statisticky významné činitele ve vztahu k míře liberálních postojů k naplňování rodičovských rolí podle výsledků analýzy řadíme **představy o RD** (položka „*Dovedete si představit, že byste Vy sám šel na rodičovskou dovolenou?*“). V případě čtyřstupňové škály: $F(df\ 3) = 28,463$; $p < 0,001$. Rozdíly mezi průměry jednotlivých odpovědí jsou statisticky

signifikantní. V případně dvoustupňové škály (sloučení variant): $F(df\ 1) = 47,011$; $p < 0,001$. Muži, kteří si dokáží představit, že by sami na RD šli, dosahují statisticky vyšší míry liberálních postojů.

Další statisticky významný činitel vzhledem k míře liberálních postojů k naplňování rodičovských rolí je podle výsledků analýzy dat **znalost jiného páru s otcem na RD** (položka „Znáte nějaký pár, ve kterém byl nebo je muž na rodičovské dovolené, případně o této variantě uvažují?“). $F(df\ 1) = 4,485$; $p = 0,035$ na hladině významnosti $\alpha = 0,05$. Respondenti, kteří znají nějaký pár s otcem na RD, dosahují statisticky významně vyšších hodnot v míře liberálních postojů.

Při další analýze, položky, kde jsme zjišťovali, zda hraje roli zkušenost s jiným párem, byla také hodnocena **valence zkušenosti** (pozitivní či negativní zkušenost).

V případě, že muž v dotazníku vypovídá, že zná nějaký pár s mužem na RD, byl také brán ohled na ladění jeho zkušenosti: zda se jedná o zkušenost pozitivní, negativní či neurčitou. Jako pozitivní (= ne negativní) byly hodnoceny výpovědi např.: Dobře fungující; Fungující; Velmi dobře fungující; Bez problémů; V pohodě fungující; Zdá se, že fungují/fungovali; Skvěle fungující; Úplně dobré; Přijdou mi v pohodě; Nadstandardně fungující rodina; Normálně fungující, není na něm nic zvláštního; V pohodě...

Výpovědi, které byly hodnoceny jako negativní zkušenost s otcem na RD: Odstrašující; Jeden se rozvedl, druhý nedokážu posoudit, ale usoudil, že to není nejlepší nápad, protože mu víc může dát matka; Materialistický vztah k matce, láska matky se projevuje dáváním hmotného; Emočně nefungující; Byl jsem na RD sám, a i když to byl skvělý zážitek, stálo mě to víceméně manželství...

V případě nejasného vyjádření pozitivních či negativních zkušeností či nevyplnění příslušného pole, byly výpovědi hodnoceny jako „ani pozitivní, ani negativní“ či „pozitivní i negativní“ zkušenosti. Zde uvádím příklady takto zařazených výpovědí: Neznám je blíže; Metrosexuálové; Nevím; Jedna ano, druhá už ne.; Uvidíme časem; Alternativní rodina; neznám je natolik, abych to mohl posoudit; tak jak se dohodli, tak to mají; Jak který pár; Jejich model není pro každého...

Naším výzkumným záměrem bylo ověřit předpoklad souvislosti pozitivní zkušenosti s jiným párem, kde je otec na RD, spolu s mírou liberálních postojů k naplňování rodičovských rolí. Rozdíl mezi skupinou osob se zkušeností pozitivní, oproti těm se zkušeností negativní,

je statisticky signifikantní: $F(df\ 1) = 11,123$; $p = 0,001$. **Výsledky analýzy odpovídají našim předpokladům.** Zjišťované postoje osob jsou liberálnější v případě pozitivní zkušenosti s jiným párem, ve kterém zastává muž roli rodiče na RD.

Ostatní prediktory jsou ve vztahu k liberálním postojům statisticky nevýznamné. V případě dosaženého vzdělání se jedná o hodnoty: $F(df\ 4) = 1,334$; $p = 0,258$. Dalším hodnoceným prediktorem byla **situace na trhu práce** (zda respondent studuje, pracuje etc.): $F(df\ 4) = 0,703$; $p = 0,591$. Zanedbatelné jsou také rozdílné hodnoty v případě různých **míst bydliště**: $F(df\ 3) = 3,225$; $p = 0,976$. Dalším testovaným prediktorem, který podle analýzy vychází jako nesignifikantní, byla otázka **partnerského soužití** (Máte v současné době partnerku?): $F(df\ 2) = 0,286$; $p = 0,751$. Poslední hodnocené hledisko se týkalo **vlastních či plánovaných dětí**, které vychází opět jako statisticky nevýznamné: $F(df\ 3) = 0,118$; $p = 0,949$.

5.1.4 Míra liberálních postojů ve spojitosti s věkem respondenta

Vedle jiných faktorů jsme také sledovali závislost míry liberálních postojů a věku respondenta. Podle analýzy dat se vzrůstajícím věkem respondenta klesá míra liberality, vzrůstá míra konzervativních postojů. Korelace míry liberálních postojů s věkem dosahuje hodnot $r_s = 0,358$; $p = -0,062$; $N = 225$. Výsledek není statisticky významný, v našem výzkumném souboru tedy není významná závislost mezi mírou liberálních postojů k naplňování rodičovských rolí ve spojitosti s věkem.

5.2 Vztah proměnných ze třetí části dotazníku s představami o RD

Závislost jednotlivých proměnných (položek) ze třetí části dotazníku s odpovědí, zda si respondent umí představit, že by sám šel na RD, byla testována pomocí chí-kvadrát testu nezávislosti.

Signifikantní vztah mezi tím, zda si respondent umí představit, že by sám na RD šel, existuje pouze v případě **zkušeností s jiným párem, kde je otec na RD** (Znáte nějaký pár, ve kterém byl nebo je muž na rodičovské dovolené, případně o této variantě uvažují?): $\chi^2(2) = 11,058$; $p = 0,004$ a v případě **pozitivních či negativních zkušeností s jiným otcem na RD** (Pokud nějaký pár, kde je muž na RD znáte, jak byste rodinu charakterizoval?): $\chi^2(2) = 10,291$; $p = 0,008$. Mezi typem zkušenosti a představou o RD existuje signifikantní vztah.

Na základě výsledků analýzy dat můžeme říci, že **platí ověřovaný předpoklad**, že muži, kteří znají nějakou rodinu, kde je otec s dítětem na RD, budou v případě pozitivní zkušenosti s jinou rodinou častěji volit variantu odpovědi „spíše si umím představit, že bych někdy na RD šel“ či „určitě si umím představit, že bych někdy na RD šel“ oproti ostatním možnostem.

Další proměnné jsou uvedeny v následující tabulce (**Tabulka 8**). Jak můžeme vidět, s ostatními proměnnými však představy o RD významně nesouvisí.

Tabulka 8: *Závislost jednotlivých faktorů s představami o RD (Dovedete si představit, že byste vy sám na RD šel?)*

	χ^2	<i>df</i>	<i>Sig.</i>
Vzdělání	5,404	3	0,144
Situace na trhu práce (studuje / pracuje...)	1,537	1	0,215
Bydliště	0,575	3	0,902
Má či plánuje děti	2,086	3	0,555
Partnerské soužití	2,459	3	0,292

Přestože Kubíčková (2008) uvádí vyšší vzdělání a místo bydliště ve větším městě jako příznačné pro otce na RD, v našem výzkumu se vztah představ o RD s vyjmenovanými charakteristikami u potencionálních otců na RD nepotvrdil.

5.3 Doplnující poznámky od respondentů

Respondenti měli v závěru dotazníku možnost uvést své poznámky, které by rádi doplnili. Na následujících řádcích uvádím vybrané, které směřují k řešenému tématu otců na RD. Názory jednotlivých respondentů jsem rozdělila do několika kategorií.

Tři respondenti se spontánně vyjadřují k **rozdělení rolí otce a matky**, které považují za nezastupitelné.

M01: *mužská a ženská "role" nejsou pro dítě ve všech směrech "bezeztrátově" rovnocenné ani zcela zastupitelné.*

M02: *dítě potřebuje mámu, ne tátu na RD*

M03: *Myslím, že matky mají s dětmi, a naopak intimnější vztah, zvláště v nižším věku. Věřím na mateřské pouto. Když dítě brečí (třeba po pádu) a je po ruce matka i otec, běží se utiřit k mamince, když není mamka po ruce, vybere si tatku. Když prť brečí a sotva mluví, volá mami, mami, ne tati tati. To je alespoň moje zkušenost. Prostě mám s dětmi jiný vztah, než má moje žena.*

Další skupina respondentů se vyjadřovala k nutnosti **individuálního posuzování** konkrétní rodiny a nemožnosti generalizovat:

M04: *Otcovská dovolená je dobrý model pro specifické případy (kombinace osobností manželů, podmínek rodiny). Zásadně jsem ale proti povinné otcovské dovolené. Svou ženu bych nikdy neoznačil za "partnerku". Trochu mě to uráží.*

M05: *Odpovědi jsou hodně individuální, obecně jsem pro základní uchování tradičních rolí, ale nemám nic proti jejich modifikacím dle dohody partnerů apod.*

M06: *Vše je na dohodě partnerů. Vždy jde i o to, jaké mají partneři povolání a jaký mají příjem.*

M07: *Myslím si, že veškeré výše uvedené věci (pozn. obsažené v dotazníku) závisí především na konkrétní situaci rodiny a nemyslím, že by bylo možno je takto generalizovat, jako to dělá tento dotazník. Zároveň jsem zcela proti jakémukoliv vměšování ze strany státu (či jiných autorit) do toho, jak si daná rodina péči o dítě zařídí.*

M08: *Všechno nejde zaškatulkovat a všechno se musí vždy posuzovat individuálně.*

Dva respondenti uvádí, že rozhodnutí o odchodu otce na RD je z velké části závislé na **příjmu partnerů**.

M09: *Co tak kolem sebe vidím, tak de na RD partner s menším platem...*

M10: *Motivace byla v obou případech (pozn. u rodin s otcem na RD, které respondent zná) lepší finanční, popř. kariérní situace, když bude na RD muž.*

Další názory respondentů, které v dotazníku uvádí, poukazující na další možné překážky a specifika konkrétní situace:

M11: ...odpovědi by se různily **podle věku dítěte** (chápu snad správně, že jde o rodičovskou, nikoliv mateřskou, tedy od 0,5 roku dítěte. V prvním půlroce je samozřejmě role matky i fyziologicky podmíněná...

M12: vyjadřuje obavy z nezvládnutí role: *Nedovedu si sám sebe představit na RD, jak vařím 5x denně nějaké pokrmy atd.*

M13: *RD u muže není jen o jeho postoji, ale obtížněji se vyjednává i s jeho zaměstnavatelem*

5.4 Shrnutí výsledků a odpovědí na výzkumné otázky

Výsledkům výzkumného šetření byla věnována celá předchozí kapitola. Na tomto místě bych však ráda zodpověděla výzkumné otázky, které byly pro účely výzkumu formulovány.

1. Jsou postoje muže k naplňování rodičovství závislé na osobnostním faktoru otevřenost vůči zkušenosti?

Předpokládali jsme, že muži, kteří dosahují vyšší hodnoty faktoru otevřenost vůči zkušenosti, muži, kteří v životě častěji upřednostňují rozmanité prostředí, častěji zkouší nové způsoby jednání a jsou ochotni experimentovat, budou liberálnější ve svých postojích k naplňování rodičovství.

Výsledky analýzy dat odpovídají formulovaným výzkumným předpokladům. Muži, kteří ve zkrácené verzi dotazníku NEO Big Five dosahují vyšší míry otevřenosti vůči zkušenosti, současně v našem postojovém dotazníku dosahují statisticky významně vyšší míry liberálnosti v oblasti postojů k naplňování rodičovské role ($N = 225$; $r_s = 0,275$; $p < 0,001$). Podle našich výsledků můžeme tedy usuzovat, že faktor otevřenost vůči zkušenosti hraje významnou roli při rozhodování týkajícím se rodinné problematiky, rozdělení rolí otce a matky.

2. Souvisí postoje muže k naplňování rodičovství s představami o potencionálním odchodu na RD?

Předpokládali jsme, že respondenti dosahující dle našeho dotazníku nižší míry konzervativních postojů, budou častěji volit variantu, „spíše si umím představit, že bych někdy

na RD šel“ či „určitě si umím představit, že bych někdy na RD šel“ – oproti konzervativnějším jedincům.

Výsledky nám potvrzují naše předpoklady. Představy mužů o možnosti odchodu na RD jsou statisticky významně závislé na míře liberálních postojů k naplňování rodičovských rolí. Muži, kteří v našem dotazníku postojů odpovídají častěji liberálněji, současně odpovídají na otázku týkající se představ o své roli na RD častěji kladně (= umí si představit, že by někdy na RD šli). $N = 221$; $r_s = 0,499$; $p < 0,001$.

3. Působí zkušenost s jiným párem, kde je otec s dítětem na RD, na postoje muže k naplňování rodičovství?

Předpokládali jsme, že respondenti, kteří znají pár mající pozitivní zk s otcem na RD, budou při vyjadřování postojů k naplňování rodičovství více liberální oproti mužům se zkušeností negativní.

Podle výsledků analýzy dat můžeme říci, že znalost jiného páru s otcem na RD je statisticky významným činitelem v míře liberálních postojů k naplňování rodičovských rolí ($F(df\ 1) = 4,485$; $p = 0,035$ na hladině významnosti $\alpha = 0,05$), ať už se jedná o zkušenost pozitivní či negativní. Respondenti, kteří znají nějaký pár s otcem na RD, dosahují statisticky významně vyšších hodnot v míře liberálních postojů.

Dle formulované výzkumné otázky jsme také sledovali valenci zkušenosti (pozitivní a negativní) s jiným párem a její působení na postoje respondenta. Rozdíl mezi skupinou osob se zkušeností pozitivní oproti těm se zkušeností negativní, je opět statisticky signifikantní ($F(df\ 1) = 11,123$; $p = 0,001$). Výsledky analýzy odpovídají našim předpokladům. Zjišťované postoje osob jsou liberálnější v případě pozitivní zkušenosti s jiným párem, ve kterém zastává muž roli rodiče na RD.

4. Působí zkušenost s jiným párem, kde je otec s dítětem na RD, na představy muže o potencionálním odchodu na RD?

Předpokládali jsme, že muži, kteří znají nějakou rodinu, kde je otec s dítětem na RD, budou v případě pozitivní zkušenosti s jinou rodinou častěji volit variantu odpovědi *„spíše si umím představit, že bych někdy na RD šel“* či *„určitě si umím představit, že bych někdy na RD šel“* oproti ostatním možnostem.

Respondenti, kteří znají rodinu s otcem na RD (*Znáte nějaký pár, ve kterém byl nebo je muž na rodičovské dovolené, případně o této variantě uvažují?*), signifikantně častěji odpovídají, že si umí sami sebe představit v roli otce na RD ($\chi^2(2) = 11,058$; $p = 0,004$). Podle výsledků se také ukazuje signifikantní vztah mezi typem zkušenosti (valence zkušenosti: pozitivní, negativní) s jiným párem a zmiňovanou představou o vlastní roli otce ($\chi^2(2) = 10,291$; $p = 0,008$).

Na základě výsledků analýzy dat můžeme říci, že **platí ověřovaný předpoklad**. Muži, kteří znají nějakou rodinu, kde je otec s dítětem na RD, budou v případě pozitivní zkušenosti s jinou rodinou častěji volit variantu odpovědi „*spíše si umím představit, že bych někdy na RD šel*“ či „*určitě si umím představit, že bych někdy na RD šel*“ oproti ostatním možnostem.

6 Diskuse k první empirické části

6.1 Srovnání výsledků s jinými výzkumy

Cílem uvedeného výzkumu bylo ověřit předpokládaný vztah osobnostní dimenze Otevřenost vůči zkušenosti (NEO Big Five) s postojem k naplňování rodičovské role v rodině a zmapovat další možné proměnné, které s liberálními postoji k rodině souvisí. Všechny výše zmíněné výsledky je třeba interpretovat a uvažovat jen jako příspěvek k dané problematice. Vzhledem k nízké reprezentativnosti výzkumného vzorku a úzkého zaměření výzkumných otázek, není možné výsledky příliš zobecňovat.

Podle našich předpokladů muži dosahující vyšších hodnot faktoru otevřenosti vůči zkušenosti dosahují zároveň i vyšších hodnot v měřených liberálních postojích v rodině (vyšší míru liberality). Vyšší míra upřednostňování rozmanitostí, zaujetí pro nové zkušenosti, ochoty experimentovat a zkoušet nové způsoby jednání se v našem výzkumu projevuje i v souvislosti s tématy rozdělení rolí v rodině a v otázkách péče a výchově dětí.

Působení genderových stereotypů je s tématem otců na rodičovské dovolené úzce spojeno. Podle nejrozličnějších českých i zahraničních studií, které jsou blíže popsány v kapitole 5.3 *Motivy rodičů pro volbu otce zůstat na RD* (Doucet, 2009; Haas, 1992; Hyde et al., 1993; Janoušková & Sedláček, 2005; Karsten, 2006; Townsend, 2002), se jedná o jeden ze stěžejních činitelů, které při rozhodování o volbě rodiče na RD působí. Jak popisuje ve své práci Craig (2006), ve většině rodin se jedná o určující faktor pro rozdělení rolí v rodině.

Podle výsledků našeho výzkumu můžeme říct, že určitá distance od tradičního rozdělení rolí a distance od tradičního chování rodičů, se pojí s vyšší mírou obecného osobnostního faktoru otevřenost vůči zkušenosti. Vyšší míru zmíněného osobnostního faktoru můžeme ve spojitosti s dalšími situačními vlivy považovat za jeden z možných prediktorů odchodu otce na rodičovskou dovolenou. Mezi muži, kteří zastávají roli otce na RD, je pravděpodobně více takových, kteří dosahují vyšší míry osobnostního faktoru otevřenost vůči zkušenosti a dokážou vystoupit z tradičního uvažování, jak jej popisují např. Haas a Hwang (2008) a autoři Brandth a Kvande (1998), z tradičního rozdělení rolí, ve kterém je žena považována za hlavního pečovatele a muž za klíčového živitele rodiny.

Dosažená míra liberálních postojů k naplňování rodičovské role také podle výsledků našeho výzkumu souvisí s představami mužů o svém případném odchodu na RD (položka

„Dovedete si představit, že byste Vy sám šel na rodičovskou dovolenou?“). Muži, kteří zastávají méně konzervativní postoje, dokážou oproti jiným vzdorovat genderovým stereotypům a proměňovat tak rodičovské role v rodině. Ve srovnání s longitudinální studií z Massachusetts (Deutsch et al., 1993) naše výsledky podporují výstupy, ke kterým výzkumníci došli. Představy otců o svém zapojení se do péče o dítě stejně jako ve zmíněné studii souvisí s úrovní liberálních postojů neboli s uznáváním netradičního rozdělení genderových rolí v rodině. Podle jiné studie, otcové, kteří zastávali méně tradiční ideje, přebírali za děti více odpovědnosti (Volling & Belsky, 1991).

Liberální postoje jsme také sledovali ve spojitosti s několika proměnnými, jako jsou zkušenosti respondenta s jinými otci na RD, místo bydliště respondenta, jeho partnerské soužití, situace na trhu práce a plánované děti.

Statisticky významný vztah s měřenými liberálními postoji nacházíme ve spojitosti s proměnnou znalost jiného páru s otcem na RD (položka „Znáte nějaký pár, ve kterém byl nebo je muž na rodičovské dovolené, případně o této variantě uvažují?“). Respondenti, kteří nějaký pár s otcem na RD znají, (ať už se jedná o zkušenost pozitivní či negativní) dosahují v míře liberálních postojů statisticky významně vyšších hodnot oproti respondentům bez osobní zkušenosti. Předpokládáme, že se jedná o působení vzorového chování a snižování vnímané jedinečnosti netradičního rozdělení rolí v rodině. Působení sociálního prostředí partnerů na uspořádání rolí v rodině ve své studii zdůrazňují také např. autoři Švab a Humer (2013), Feldman, Sussman a Zigler (2004), Sjöberg (2004), Lamb, Frodi, Frodj, a Hwang (1982). Janoušková a Sedláček (2005) dále poukazují mj. na významnou proměnnou reakce okolí na (netradiční) rozdělení rolí v rodině. Všechny zmíněné výzkumy se shodují s výsledky našeho výzkumu, pokud se jedná o pozitivní zkušenost s jiným párem a podporu okolí. V případě negativní zkušenosti s jiným párem, kde je otec na RD, byly výsledky vzhledem k teorii sociálního učení překvapivé. Domníváme se však, že jakýkoli výskyt otců na RD v blízkém okolí jedince, působí na jeho vnímání snižovat jedinečnost takového rozdělení. Můžeme se tak dále jen domnívat, že větší počet otců na RD v sociálním okolí jedince by tím více normalizoval roli otce jako hlavního pečovatele.

V případě, že jsme však zkušenosti jednotlivých respondentů rozdělili dle pozitivních a negativních zkušeností, opět ve spojitosti s postoji k naplňování rodičovství nacházíme statisticky významný rozdíl. Zjišťované postoje osob jsou liberálnější v případě pozitivní zkušenosti s jiným párem, ve kterém zastává muž roli rodiče na RD. Stejně tak muži s pozitivní

zkušeností – vzorem otce na RD, statisticky signifikantně častěji odpovídají, že si umí představit, že by sami na RD šli. Domníváme se, že pozitivní zkušenost působí jako vzorové chování a může být povzbuzující okolností při rozhodování, zda na RD půjde otec. V žádném z prostudovaných materiálů, které se týkaly rozdělení rolí matky a otce v rodině, nebyla pozitivní zkušenost s jinou rodinou uvažována jako možný faktor odchodu otců na RD.

Podle výzkumu autorů Leerkes a Burney (2007) zástupná zkušenost nebo pozorování ostatních, kteří úspěšně plní obdobný (rodičovský) úkol, zvyšuje vnímanou sebeúčinnost, přestože nedosahuje takové míry působení, jako úspěch vlastního výkonu. Podobně je tomu se slovním přesvědčováním či povzbuzováním, které může vnímanou účinnost (popř. v našem případě zvažování, zda sám situaci s dítětem zvládnu) ovlivnit. Výsledek zmíněného výzkumu také potvrzuje teorii self-efficacy autora Bandury, který za nejvýznamnější faktor považuje vlastní zkušenost se zvládáním.

V popisovaném výzkumu autoři Leerkes a Burney (2007) rovněž zmiňují jako významnou zkušenost s vlastními rodiči. Můžeme tak předpokládat, že stanou-li se z chlapců, kteří zažili své vlastní otce v roli otce na RD, budou tomuto rozdělení rolí více nakloněni. Stejně tak, jak popisoval již Bandura, pozitivní interakce s rodiči v dětství působí prostřednictvím zástupných zkušeností na budoucí výkon rodičovské výkonnosti dospělého jedince (Bandura, 1977).

Ostatní zmíněné měřené proměnné nevychází v našem výzkumu statisticky signifikantně a nemůžeme tedy hodnotit, které další prediktory by byly vhodné jako určující netradiční rozdělení rolí v rodině.

6.2 Srovnání jednotlivých výroků s českými výzkumy

V rámci analýzy získaných dat se nabízí možnost analyzovat dále odpovědi na jednotlivé otázky druhé části dotazníku „**Postoje k naplňování rodičovské role**“. Po uvážení jsme se však rozhodli odpovědi na jednotlivé otázky převážně nehodnotit, neboť smyslem (cílem) dotazníku je zejména určení celkové úrovně liberálních (popř. konzervativních) postojů k naplňování rodičovské role respondentů. Přestože ve výzkumu Maříkové a Radimské (2003), jímž jsme se inspirovali při vzniku několika položek, při analýze na jednotlivé hodnocení výroků pohlíží, sledují odpovědi mužů a žen, věkové rozdíly atp., v kapitole, která se věnuje výsledkům popisujícím jen malou část výstupů. Většina výroků z výzkumu Maříkové a Radimské (2003) se neshoduje s našimi výroky,

převážně neoddělují odpovědi žen a mužů atd. Srovnání odpovědí našich respondentů s odpověďmi respondentů ze sociologického výzkumu z roku 2003 jsme tudíž neprováděli.

Dalším důvodem, proč jsme se rozhodli nehodnotit jednotlivé výroky a odpovědi na ně, se stala skutečnost nejasného vymezení, dikce, z jaké pozice má respondent svou odpověď formulovat. Lišit by se tak mohla odpověď respondenta odpovídajícího z pozice typu „jak by to ve své vlastní rodině rád měl či považoval za žádoucí“, oproti výpovědi respondenta z pozice „jakým způsobem určitý výrok považuje společensky „správný“ a celospolečensky žádoucí“. Jednotlivé pohledy na stejný výrok by se tak mohly lišit a výsledky zkreslovat. Předpokládáme však také, že každý vyplňující volí takové varianty, které se nepříčí s jeho přesvědčením o fungování rodiny, ať už se jedná o jakýkoli úhel pohledu, a tudíž celkové hodnocení dotazníku týkajícího se postojů k naplňování rodičovské role má vypovídající hodnotu o liberálním či konzervativním postoji. Srovnání výsledků odpovědí na jednotlivé položky ve výzkumu z roku 2003 s naším výzkumem a samotné odpovědi na jednotlivé položky jsme tudíž zhodnotili jako irelevantní, volby respondenta jsme hodnotili pouze jako celkový skóre liberálního postoje.

Pokud bych měla v souvislosti s naším výzkumem popsat muže, který je dle svých charakteristik a zkušeností nejpravděpodobnějším kandidátem pro roli otce na RD, jednalo by se o muže otevřeného novým zkušenostem, zastávajícího nekonvenční hodnoty, muže liberálního v postojích k rozdělení rodičovských rolí v rodině, ochotného experimentovat. Pozitivně působící proměnnou pro odchod otce na RD je také znalost jiného páru, o to více v případě, že má s nějakou rodinou, kde je otec na RD, pozitivní zkušenosti. Místo bydliště, věk, počet dětí a situace na trhu práce (studující / pracující atd.) hrají méně významnou roli.

Jak jsme uvedli v kapitole 5.1.3 *Převažující charakteristiky otců*, charakteristikami otců na RD se zabývala i Kubíčková. Na tomto místě bych charakteristiky ráda znovu uvedla pro možnost srovnání s našimi výsledky výzkumu.

Kubíčková (2008) uvádí:

- vzdělání spíše vyšší
- mladý věk
- pochází ze střední či vyšší střední vrstvy a z většího města
- má liberální postoje

- je pro něj důležité angažovat se plně ve výchově svého dítěte a převzít za ni odpovědnost, ne pouze „pomáhat“ manželce (Kubíčková, 2008).

Jak můžeme vidět, některé naše výsledky se od výsledků Kubíčkové liší. Může se však jednat např. o zkreslení našich výsledků v důsledku nedostatečně reprezentativního souboru probandů.

Podle výzkumu Maříkové a Radimské (2003) jsou dobrovolně pečujícími otci převážně takoví, kteří mají vyšší vzdělání, častěji netechnického směru, převážně takoví, kteří vykonávají feminizovaná povolání (učitelé, umělci atp.). Stejně tak dle výzkumu Mediaresearch, realizovaného pro MPSV ČR v roce 2010, existuje souvislost mezi vzděláním partnerů a zapojením mužů do péče. S vyšším vzděláním žen vzrůstá míra zapojení mužů do péče o dítě (Friedleanderová, 2010).

Ve studii Maříkové a Radimské (2003) také byli rozlišováni respondenti takoví, kteří žijí se stálým **partnerem** či nikoli. Respondenti ze zmíněného výzkumu, kteří žijí se stálým partnerem, častěji nesouhlasí, že by se měla o dítě starat převážně matka, naopak častěji přisuzují mužům schopnost o dítě se postarat. Podle našich výsledků k otázce, zda o malé dítě má pečovat převážně matka, se však intervence proměnné partnerství ukazuje spíše jako nevýznamná.

Při srovnávání výsledků našeho výzkumu s výsledky jiných předchozích studií však musíme mít na zřeteli i rozdílné období sběru dat a s tím související změny ve společnosti, jako je např. ekonomická krize v roce 2009, vyšší míra nezaměstnanosti atd.

6.3 Limity prvního realizovaného výzkumu

Pro potřeby výzkumu byla zvolena **dotazníková metoda** šetření. Jsem si vědoma, že dotazníkové metody mají své přednosti i nedostatky. Mezi její přednosti patří zejména menší časová náročnost oproti jiným metodám, její nenáročnost na speciální pomůcky či požadavky prostředí. Mezi nedostatky – a tím i možné negativní intervenující proměnné, bych uvedla například omezení odpovídání pouze na položené otázky. Diagnostická hodnota je závislá na úrovni schopnosti introspekce vyšetřované osoby – schopnosti podávat adekvátní sebehodnocení (předpokládá se alespoň průměrný intelekt). Při testování také předpokládáme určitou úroveň schopnosti zkoumané osoby sdělit o sobě informaci v písemné podobě. Očekává se dostatek sebekritiky a nadhledu pro „objektivní“ sebehodnocení. Jako další možný

intervenující negativní vliv může působit nedorozumění, měření pouze „teď a nyní“ – momentální stav. Mezi další nevýhody bych zařadila fakt, že test je schopen postihnout pouze vzorek určitých situací, úloh a problémů, ze kterých vysuzujeme. Podstatnou výhradou vůči dotazníkům můžeme také hledat v možnosti záměrného zkreslení výsledků vyšetřovanou osobou – ve snaze jevit se v domnělém „lepší světlo“ (Svoboda et al., 2015).

Jako výhodu využití dotazníkové metody v elektronické podobě vnímám celkově nízkou časovou náročnost sběru i zpracování dat, možnost vyplňování dotazníku dle časových možností respondenta, snadnější získání respondentů pro výzkum a také eliminaci ostýchavosti ve vyplňování osobních otázek týkající se gender a rodinných záležitostí.

V otázce konstrukce metod můžeme hovořit o možných negativních intervenujících proměnných z hlediska víceznačnosti, nedostatečné srozumitelnosti, nepružnosti a neurčitosti některých otázek. Negativně také může působit schematičnost a kategorizace odpovědí (Souhlasím, Nesouhlasím, Spíše souhlasím...) (Svoboda et al., 2015). Pro omezení těchto nežádoucích proměnných byl dotazník před vlastním sběrem dat pro výzkum, podroben kritickému zhodnocení několika hodnotitelů. Jednalo se o kritické zhodnocení srozumitelnosti tvrzení, logické formulace tvrzení, jazykové korektnosti, a to zejména výroků týkajících se postoje k naplňování rodičovské role, celkové srozumitelnosti a soudržnosti dotazníku jako celku.

Předvýzkumu prvního realizovaného výzkumu se účastnilo 10 osob a na základě jejich poznámek a doporučení byl dotazník poupraven (zejména se jednalo o technické změny). I přes realizaci předvýzkumu a drobné úpravy několik respondentů následného výzkumu vyjádřilo své mínění o obtížném hodnocení určitých položek dotazníku. Poznámky se týkaly formulací výroků i výběru možností při hodnocení tvrzení.

R01: „Škoda, že v té první části formuláře chybí možnost odpovědět "nedovedu posoudit/odhadnout/odpovědět", takhle mě formulář donutil občas něco vyplnit, za čím si vlastně nestojím. Taky formulace "Je v pořádku..." je poněkud nešťastná – znamená to "je v pořádku, když se ta daná věc stane jednou" nebo "je v pořádku, pokud se daná věc bude vyskytovat pravidelně" - to mi bohužel nebylo jasné.“

R02: „Negativní formulování některých výroků, ke kterým se má respondent vyjádřit, je ve vašem dotazníku zbytečně matoucí. U některých otázek taky není jasné, jestli člověk má souhlasit s tím, že je daný případ možný, nebo s tím, že by se stal pravidlem.“

Dle hodnocení některých respondentů by bylo v případě dalšího zkoumání a konstrukce obdobného dotazníku na zvážení přeformulování několika tvrzení. Pro některé respondenty může být střídání negativně a pozitivně formulovaných tvrzení matoucí (jedná se zejména o druhou část dotazníku, týkající se postojů). Negativní formulace tvrzení však byla před samotným sběrem dat konzultována a záměrně ponechána. Jako příklad zde uvádím jeden z problematických výroků: Matka, která nechává dítě na rodičovské dovolené s jinou osobou, „**neselhala**“ ve své roli matky. Výpověď je formulována tak, aby zastupovala liberální výroky týkající se péče matky o dítě.

Sami respondenti se také v několika případech vyjádřili, že by otázky vyžadovali jemnější diferenciaci, neboť jejich odpověď závisí na konkrétních situacích. Do poznámky v dotazníku např. uvádí:

R03: „*V některých odpovědích není zcela možné odpovědět jednoznačně. Když se ptáš na předání dítěte matkou do péče jinému, není zde jasně řečeno, zda je to chůva (neznámý člověk) nebo zda se jedná o dotaz směřující na roli otce jako člověka, který může být na rodičovské. Odpověď bych při znalosti situace otec vs. chůva volil zcela jinak. Otec jasná volba, chůva = moderní přístup jít co nejdříve do práce...*“

R04: „*Otázky nejsou moc dobře specifikované. Co je míněno kupříkladu pod pojmem malé dítě? Asi by bylo vhodné uvést věkové rozpětí. Podobně nemocné dítě je velmi vágní pojem. Anebo skutečně je v otázce míněno dítě 0-18 let? Atd.*“

R05: „*Některé otázky jsou dost nejasné – co to znamená "ženská role"?*“

R06: „*U některých otázek by bylo třeba jemnější diferenciaci, protože odpověď podstatně závisí na dalších okolnostech, které v otázce zmíněné nejsou, ale pro faktické rozhodování jsou zásadní.*“

Dle zmíněných poznámek, jak někteří respondenti uvádějí, by bylo vhodné jednotlivé pojmy užívané v dotazníku podrobněji definovat. Zůstává však otázkou, zda by výsledky výzkumu byly odlišné oproti stávajícím, či by se jednalo o pouhé zpřesnění a snazší uchopení pojmů pro respondenty.

Zařazení respondentů do výzkumu bylo podmíněno věkem a úrovní českého jazyka (na základě sebeposouzení). Jazykové schopnosti jsou považovány za významný faktor správného porozumění jednotlivým položkám a schopností vyjádřit písemně svůj názor.

Určování **věkové hranice** pro výběr respondentů do výzkumu bylo velmi zvažováno. Nelze jednoduše říci, od jakého věku muž zodpovědně a s rozvahou přemýšlí o své budoucnosti, od jakého věku je muž schopen vypovídat, že chce založit svou vlastní rodinu. Velkou měrou zde zasahují interindividuální rozdíly, kromě věku hrají roli i mnohé další faktory. Pro výběr respondentů však bylo žádoucí věkovou hranici určit, a proto byla zvolena hranice zletilosti. V České republice se jedná o věk 18 let, který je z legislativního hlediska v mnohém významný. Plnoletá osoba se stává plně svéprávnou, může sama za sebe realizovat kontrakty, stává se plně zodpovědnou za své chování a jednání. Zákonem je od 18 let umožněno uzavírat manželství, vybírat vládnoucí politiky ve volbách, uzavírat pracovní smlouvy atp. (Občanský zákoník, 2012, 3.února). V České republice může také žena ve věku od 18 let podstupovat interrupci, kdy sama za sebe podepisuje souhlas s umělým ukončením těhotenství (v případě nesplnění věkové hranice plnoletosti podepisují souhlas zákonní zástupci dívky).

Podle některých autorů se také jedná o hranici přechodu k období mladší dospělosti, přestože většina psychologů se přiklání k věkové hranici vyšší, okolo 20 let, kdy se jedinec zpravidla stává dospělým i po psychosociální stránce. Mezi znaky zralosti a dospělosti patří mj. překonání rozporů dětství a dospělosti, nezávislost na rodičích, schopnost trvalého a hlubokého vztahu s partnerem. V období mladší dospělosti jsou podle vývojové psychologie jedinci schopni navazovat hlubší a vážné vztahy, začínají žít ve stabilním partnerství (Machová, 2002; Vágnerová, 2007). Jak jsem již uvedla výše, mezi respondenty našeho výzkumu jsou však pouze tři takoví, jejichž věk nedosahuje 20 let. Může se jednat o nedostatečné rozšíření dotazníku mezi nižší věkovou kategorii, avšak také o nezáměr mladších mužů o rodinnou tematiku výzkumu.

II. EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE

1 Úvod ke druhé výzkumné části

V první empirické části jsme se zabývali postoji mužů k rodičovským rolím. Zkoumali jsme vztah dimenze Otevřenost vůči zkušenosti z pětifaktorového modelu osobnosti NEO Big Five s postojem k naplňování rodičovské role v rodině, postoje mužů, kteří znají jiný pár s otcem na RD. Zkoumali jsme souvislost postojů k naplňování rodičovství s představami o potencionálním odchodu na RD.

V návaznosti na teoretickou a první empirickou část práce, ve druhém výzkumu mapujeme téma otců na rodičovské dovolené z hlediska dalších osobnostních charakteristik. Zaměřujeme se již na užší výběr mužů, a to takových, kteří sami roli otce na rodičovské dovolené zažili. Mapujeme jejich preference, interpersonální postoje, hodnoty a tendence. Vycházíme z výsledků našeho prvního výzkumu, a dále z popsaných škál dotazníku SIPO a ze zjištěných korelací těchto škál.

V rámci této části práce nejprve představuji cíle výzkumu a výzkumné otázky. Popisuji výzkumný soubor, kritéria i způsob jeho výběru. Posléze se věnuji využitým výzkumným metodám a užitým diagnostickým nástrojům. Výsledkům a jejich interpretacím věnuji kapitoly v závěru druhé empirické části. Limity výzkumu popisuji v kapitole Diskuse.

2 Cíle druhého výzkumu: Výzkumné otázky a výzkumné předpoklady

Cílem tohoto výzkumu bylo mapovat interpersonální postoje, hodnoty a tendence mužů, kteří zažili roli otce na rodičovské dovolené, využitím dotazníku interpersonálních hodnot SIPO od prof. Mikšíka (2004).

Výzkumné otázky

Na základě cílů výzkumu byly formulovány tyto **výzkumné otázky**:

1. Projevují muži, kteří zažili roli otce na RD, oproti mužům, kteří takovou situaci nezažili, **nižší** míru faktoru konformity?
2. Projevují muži, kteří zažili roli otce na RD, oproti mužům, kteří takovou situaci nezažili, **vyšší** míru faktoru nezávislosti?
3. Projevují muži, kteří zažili roli otce na RD, oproti mužům, kteří takovou situaci nezažili, **vyšší** míru faktoru dominance?
4. Projevují muži, kteří zažili roli otce na RD, oproti mužům, kteří takovou situaci nezažili, **vyšší** míru faktoru altruismu?

Na základě dostupných teoretických podkladů zpracovaných v předchozích částech práce, a na základě dotazníku interpersonálních hodnot SIPO, jsme stanovili následující **výzkumné předpoklady**:

1. Předpokládáme, že **nižší** míru faktoru konformity budou projevovat muži, kteří zažili roli otce na RD.

V prvním realizovaném výzkumu jsme se zabývali předpokladem, že muži, kteří dosahují vyšší hodnotu faktoru otevřenosti vůči zkušenosti, budou liberálnější ve svých postojích k naplňování rodičovství. Lidé s vysokým skórem otevřenosti vůči zkušenosti jsou zvědaví, originální a nevykazují sklon zastávat se konzervativních postojů a chovat se konvenčně (Hřebíčková & Urbánek, 2001). Výsledky analýzy dat odpovídaly našim předpokladům. Muži vykazující vyšší míru otevřenosti vůči zkušenosti skutečně dosahovali vyšší míry liberálních postojů k naplňování rodičovské role. Podle výsledků realizovaného výzkumu můžeme tedy předpokládat, že otcí, kteří se rozhodli alespoň na nějaký čas roli otce na rodičovské vyzkoušet, budou dosahovat nižší míry faktoru konformity, jak je popsán v dotazníku SIPO (tendence řídit se konvencí, dělat věci zavedeným osvědčeným způsobem atd.).

Vycházíme také z teorie, kterou uvádíme v teoretické části této práce. Situace otců na RD, jak můžeme také vidět v uvedených tabulkách v teoretické části práce v kapitole „Muži na RD – „jako jehly v kupce sena“, je v dnešní době stále ojedinělou variantou rozdělení rolí. Rozhodnutí o odchodu otce na RD je tak nekonvenčním rozhodnutím. Podle některých uvedených výzkumů je také zřejmé, že rigidní a konzervativní postoje jsou častým zdrojem k rozhodnutí pro tradiční rozdělení rodičovských rolí (Deutsch et al., 1993; MPSV, 2004; Thorová, 2015, Volling & Belsky, 1991).

2. Předpokládáme, že **vyšší** míru faktoru nezávislosti budou projevovat muži, kteří zažili roli otce na RD.

Faktor nezávislosti, popsáný a mapovaný dotazníkem SIPO, dle dotazníku záporně koreluje s faktorem konformity. Zde opět také vycházíme ze závěrů prvního výzkumu. Muži, kteří vykazují vyšší míru liberálních postojů, které by mohly být také charakterizovány popsáním faktorem nezávislosti v dotazníku SIPO (tendence nemusit se řídit společenskými zvyklostmi, konvencí a předpisy, tendence nezávislosti na mínění druhých atd.), dle našeho prvního výzkumu častěji volí variantu „*spíše si umím představit, že bych někdy na RD šel*“ či „*určitě si umím představit, že bych někdy na RD šel*“ – oproti konzervativnějším jedincům. Představy o možnosti odchodu na RD jsou dle výsledků zmíněného výzkumu statisticky významně závislé na míře liberálních postojů k naplňování rodičovských rolí.

3. Předpokládáme, že **vyšší** míru faktoru dominance budou projevovat muži, kteří zažili roli otce na RD.

Budeme-li předpokládat, že muži, kteří zažili roli otce na RD jsou ve svých charakteristikách méně konformní, vykazují nižší míru faktoru konvence (konformity), můžeme s odkazem na dotazník SIPO konstatovat předpoklad, že tito lidé také budou projevovat vyšší míru popsání faktoru dominance. Dle testovaných vztahů mezi jednotlivými škálami dotazníku SIPO se ukazuje významný nepřímý vztah mezi tendencí ke konformnímu jednání a chování, a mezi tendencí (resp.) potřebou dominovat, rozhodovat, mít mocenské postavení.

4. Předpokládáme, že **vyšší** míru faktoru altruismu budou projevovat muži, kteří zažili roli otce na RD.

Budeme-li předpokládat, že muži, kteří zažili roli otce na RD jsou ve svých charakteristikách méně konformní, vykazují nižší míru faktoru konvence (konformity),

můžeme s odkazem na dotazník SIPO konstatovat předpoklad, že tito lidé také budou projevovat vyšší míru popsaného faktoru altruismu. Stejně jako u předchozího předpokladu můžeme v dotazníku SIPO vidět, že dle testovaných vztahů mezi jednotlivými škálami se ukazuje významný nepřímý vztah mezi tendencí ke konformnímu jednání a chování, a mezi popsaným faktorem altruismu, charakterizovaným např. ochotou angažovat se pro druhé, i za ceny vlastní ztráty atd.

Ve výzkumu Fárové (2015) byla také popsána charakteristika skromnosti, jako jeden z faktorů, který působí při rozhodování odchodu muže na RD. Ve zmíněném výzkumu je Fárová popisuje jako muže, kteří neusilují o dosažení obrazu muže živitele – a s tím spojených vyšších příjmů. Příjem by mohl být chápán jako výše popsaná „cena vlastní ztráty“.

3 Popis výzkumného souboru

3.1 Kritéria výběru

Pro výběr respondentů byla stanovena kritéria:

- Pro skupinu otců, kteří zažili osobní zkušenost s rolí otce na rodičovské dovolené, se jednalo o kritérium počtu dětí, u kterých muž zastává či někdy v minulosti zastával roli otce na rodičovské dovolené. Jednalo se o počet dětí větší či roven 1. Věková kategorie, místo bydliště ani další sledované proměnné nebyly určující pro účast na výzkumu.
- Pro skupinu otců, kteří nezažili osobní zkušenost s rolí otce na rodičovské dovolené se jednalo pouze o kritérium pohlaví mužské, a dále kritérium mít alespoň jednoho potomka, u kterého muž zastával roli otce. Věk ani další mapované proměnné opět nebyli pro výběr respondentů určující.

K respondentům, které řadíme do kategorie otcové se zkušeností s RD, byly postupem párování vybírání (do kategorie otcové bez zkušenosti s RD) takoví respondenti, kteří se svými uvedenými charakteristikami nejvíce podobali otcům na RD.

Výběr respondentů byl nenáhodný. Byla zvolena kombinace několika metod, a to kombinace kritériálního výběru, samovýběru a metody snow-ball sampling (metodu sněhové koule). Závěry z našeho výzkumu tedy vzhledem ke zvoleným metodám nejsou zobecnitelné pro celou naši populaci.

Metoda sněhové koule je vhodná pro zkoumání populací, ke kterým je obtížné získat přístup (Hartnoll & Miovský, 2003). Jedná se o navázání kontaktu s některými osobami z cílové populace, kteří zprostředkují kontakty na další členy této populace (Ferjenčík, 2000). V dnešní době jsou svým počtem otcové na rodičovské dovolené stále ještě populací, ke které je obtížnější získat přístup. K provedení náhodného výběru by bylo třeba např. seznamu osob, které rodičovský příspěvek ve své historii někdy přijímali. Dle seznamu by bylo posléze možné náhodně takové muže vybírat.

Jelikož zmíněný seznam není dostupný, výběr respondentů probíhal oslovováním, a to zejména formou plakátového sdělení: prostřednictvím osobního kontaktování, prostřednictvím veřejných výzev, a dále také poptáváním se v sociálním okolí autorky. Oslovena byla také, stejně jako u prvního výzkumu, již osvědčená Liga otevřených mužů, která leták sdílela

na svých facebookových stránkách. Někteří respondenti tak byli přímo osloveni autorkou, a to zejména emailovou formou²¹, jiní reagovali na již zmíněný plakát²².

V emailu byli respondenti krátce uvedeni do tématu výzkumu, informování o souhlasu se zpracováním osobních údajů, o anonymizaci dat, a dále pobídnuti k dalšímu šíření letáku. Skrze email se také dostali k webové formě dotazníku, kde byli po krátkém shrnutí informování o možnosti uvedení svého emailového kontaktu pro informace o výsledku psychologického výzkumu. V dotazníku se jednalo o jednu z dobrovolných položek.

3.2 Vybraný výzkumný soubor

Zkoumanou populací byli muži ve věku od 25 do 68 let ($SD = 8,64$; průměr = 38,42; medián = 37); žijící v ČR. Výzkumu se účastnilo celkem 57 respondentů, jejichž odpovědi byly dále analyzovány. Jednalo se o 28 mužů, které dle výše zmíněných určujících kritérií řadíme do kategorie otců, kteří zažili roli otce na rodičovské dovolené, a dále 29 mužů, které jsme dle našich kritérií zařadili do srovnávací skupiny otců, kteří roli otce na RD nezažili.

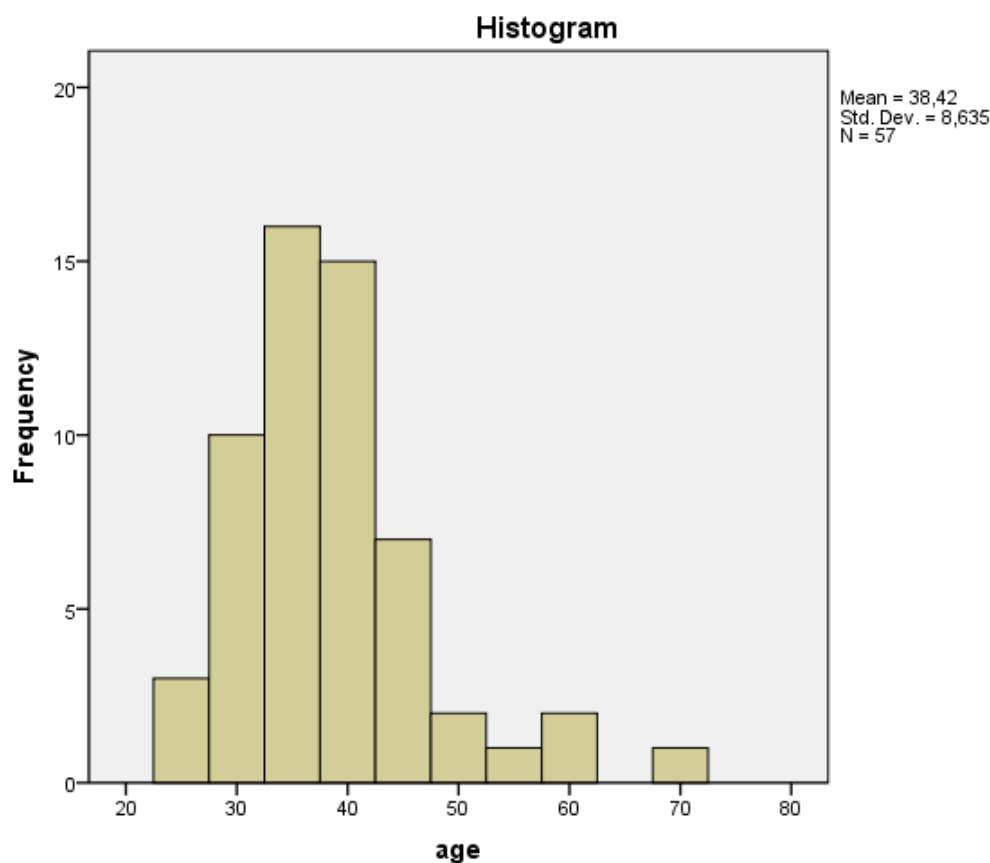
Jak již zmiňuji výše, testovaný vzorek respondentů není zcela reprezentativním.

²¹ Email rozesílaný respondentům je připojený v přílohové části rigorózní práce.

²² Plakát, který sloužil k oslovování respondentů do výzkumu otců na rodičovské dovolené, je připojený v přílohové části práce.

Věk respondentů:

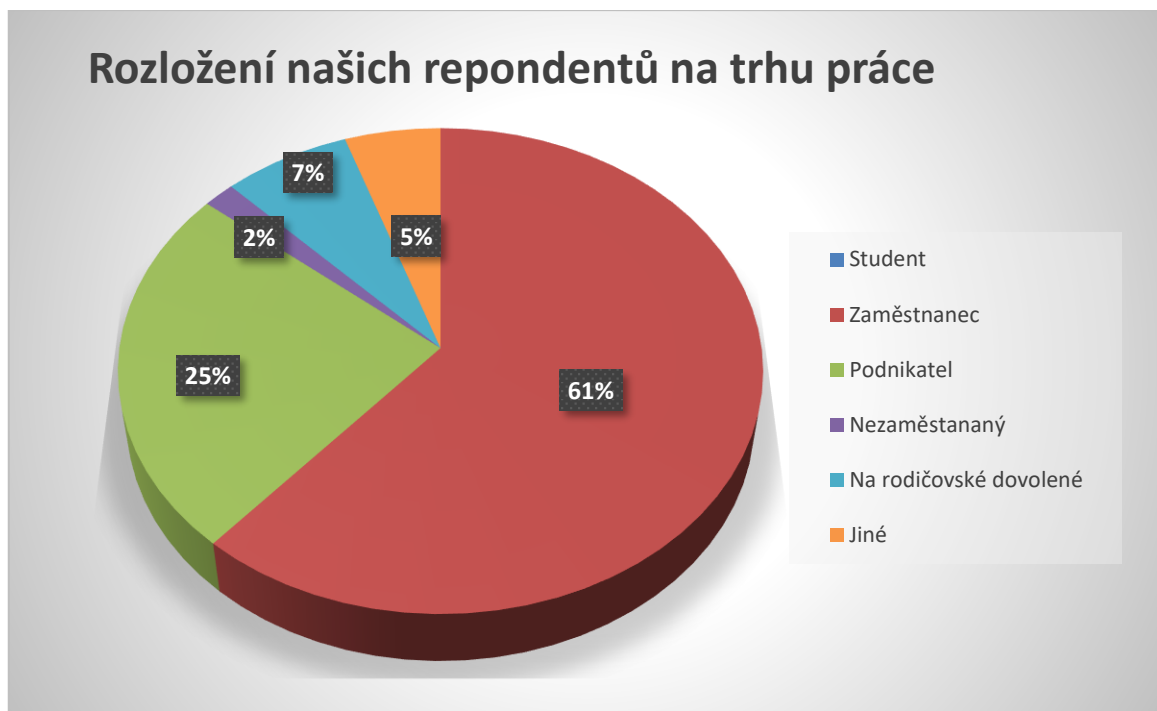
V níže uvedeném grafu (**Graf 7**) můžeme vidět zobrazení věkového rozložení respondentů našeho druhého výzkumu.

Graf 7: Popis zkoumaného vzorku z hlediska věku

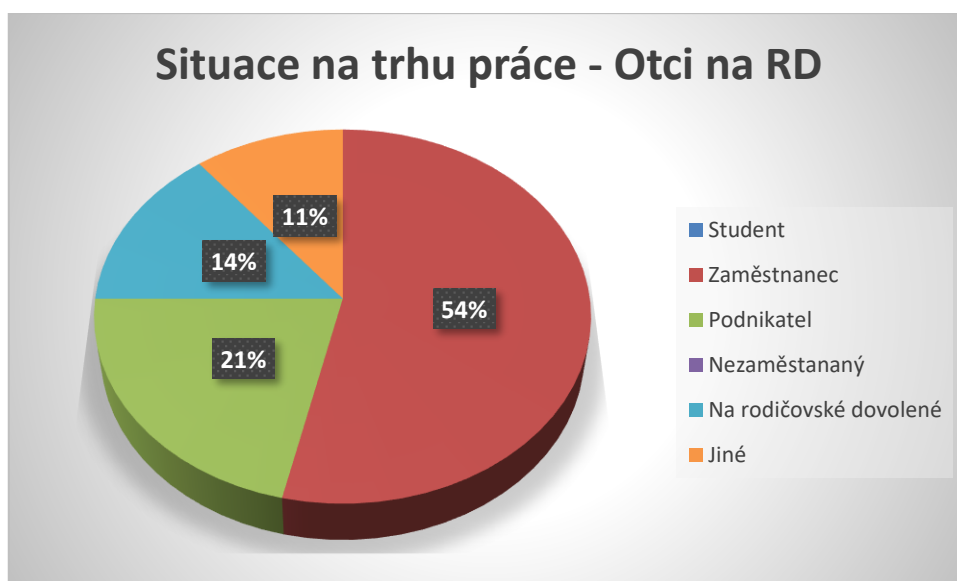
Respondenti z hlediska situace na trhu práce:

Na níže uvedeném grafu (**Graf 8**) můžeme vidět rozložení našeho výzkumného souboru z hlediska situace na trhu práce. Převládající skupinu tvoří muži zaměstnaní (61,4 %). Následují respondenti – podnikatelé či muži, kteří pracují tzv. „na volné noze“ (24,6 %). Pouze 7 % (4 muži) z celkového počtu respondentů odpovědělo, že je v současné době na rodičovské dovolené. Žádný z našich respondentů nevolil variantu „Student“.

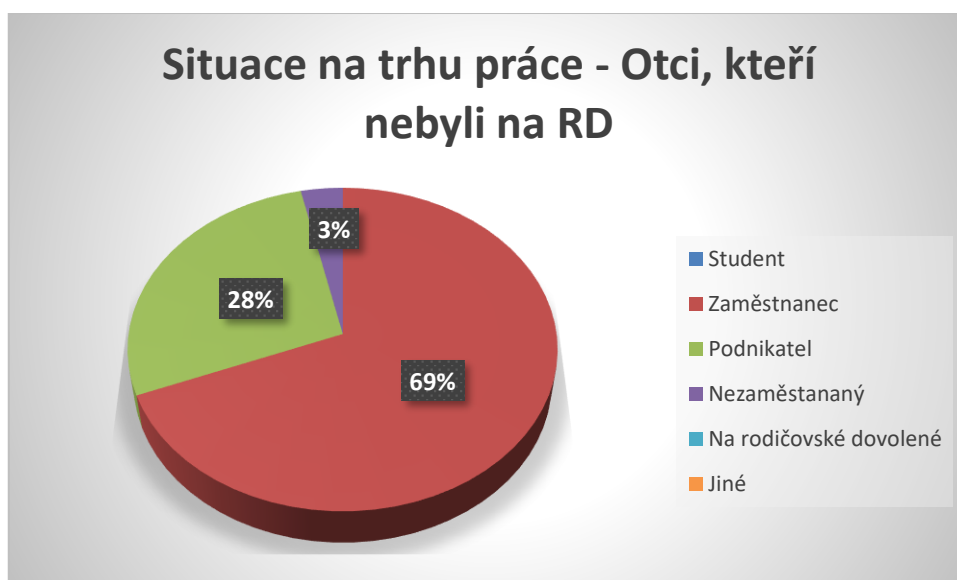

Graf 8: *Popis zkoumaného vzorku z hlediska rozložení našich respondentů na trhu práce*

Pokud bychom se na naše respondenty podívali blíže – při rozdělení skupiny na otce, kteří v životě zažili roli otce na rodičovské dovolené a skupinu otců bez této zkušenosti, můžeme dle grafů 9 a 10 vidět (**Graf 9; Graf 10**), že ve skupině otců na RD se oproti druhé skupině objevuje zastoupení skupiny „Jiné“, a to v 11 %. Oproti tomu u mužů, kteří situaci na RD nezažili, se objevuje jeden muž, který volil kategorii „Nezaměstnaný“ – v grafu (**Graf 10**) tvoří uvedená 3 %.

Graf 9: Popis zkoumaného vzorku z hlediska rozložení na trhu práce – skupina otců, kteří zažili zkušenost s RD

Graf 10: Popis zkoumaného vzorku z hlediska rozložení na trhu práce – skupina otců, kteří nezažili zkušenost s RD

Obory, ve kterých se pohybují naši respondenti:

Pokud se blíže podíváme na obory, ve kterém se naši respondenti pohybují, nejčastěji se objevuje zaměření informatika. Zaměření informatiky popsalo celkem 13 mužů z celkového počtu respondentů – celkem tedy 23 % mužů. Jedná se tak o téměř čtvrtinu všech respondentů. Většina mužů, kteří pracují v oblasti informatiky, se řadí do skupiny otců bez zkušenosti s RD (celkem 9 mužů).

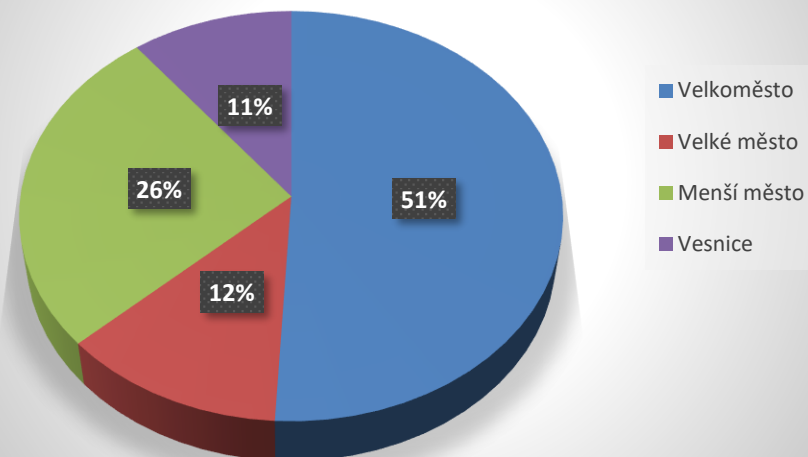
Další nejčastěji zastoupená oblast byla oblast umělecká. Mezi našimi respondenty je celkem 7 mužů, kteří se věnují zaměstnání v oboru hudebním či výtvarném. Většina (6) z těchto mužů patří do skupiny otců, kteří mají vlastní zkušenost s RD. Dalších 6 mužů ze všech našich respondentů se věnuje zaměstnání v oboru pedagogiky či práce s dětmi, z toho 4 muži nemají s RD vlastní zkušenost. Další skupinou, která se mezi respondenty objevuje, je skupina mužů pracujících ve vědecké oblasti. Jedná se celkem o 3 muže.

Mezi další obory, které byly zastoupeny již méně často, můžeme řadit pracovníka v médiích, strojního inženýra, dotačního poradce, pracovníka v obchodě, psychiatra, sadaře, pracovníka ve veřejné správě, hydrometeorologa, pracovníka v ruční výrobě, řidiče, dva architekty a další.

Respondenti z hlediska místa bydliště:

Většina našich respondentů pochází z velkoměsta, a to jak muži, kteří zažili roli otce na RD, tak i muži, kteří na RD nikdy nebyli. Další nejčastěji zastoupenou skupinu tvoří muži, kteří bydlí v menším městě. Grafické znázornění respondentů z hlediska místa bydliště můžeme vidět níže v uvedeném grafu (**Graf 11**Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.).

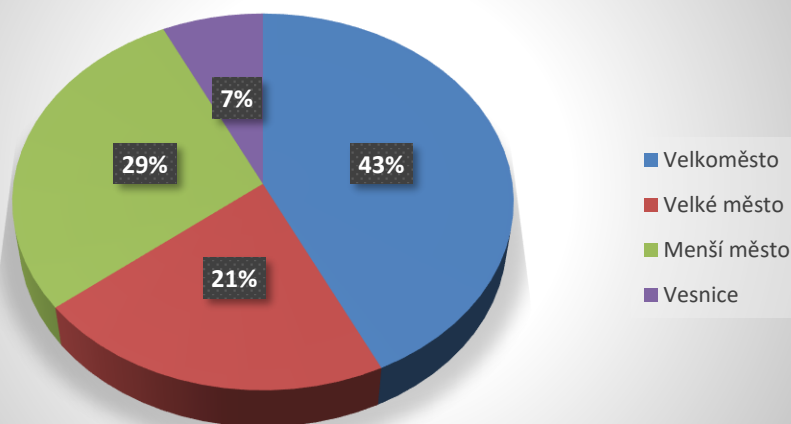
Místo bydliště - všichni respondenti

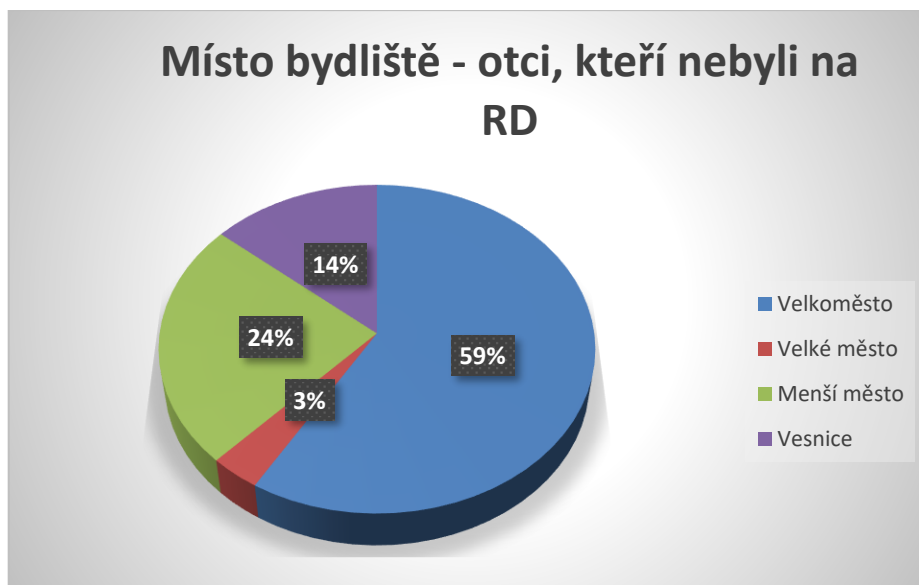
Graf 11: Popis zkoumaného vzorku z hlediska bydliště

Pokud bychom opět měli porovnat skupinu respondentů, kteří zažili situaci na RD (**Graf 12**) oproti skupině druhé (**Graf 13**), můžeme vidět úbytek respondentů, kteří žijí ve velkém městě. Naopak více mužů, kteří roli otce na RD nezažili, častěji volili variantu bydliště ve velkoměstě. O polovinu více mužů bez vlastní zkušenosti s RD také volilo variantu bydliště na vesnici.

Místo bydliště - otci na RD

Graf 12: Popis zkoumaného vzorku z hlediska místa bydliště – skupina otců, kteří zažili zkušenost s RD

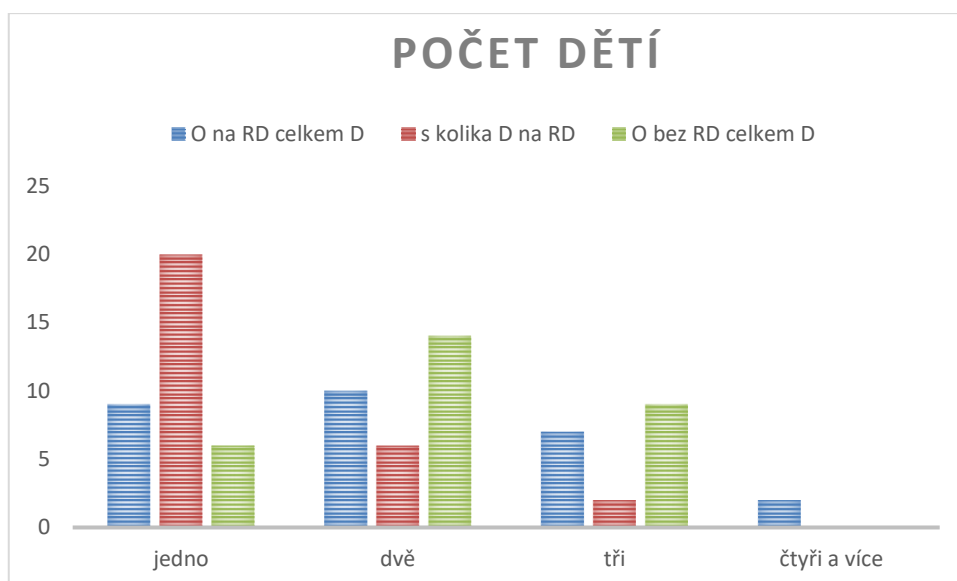

Graf 13: Popis zkoumaného vzorku z hlediska místa bydliště – skupina otců, kteří nezažili zkušenost s RD

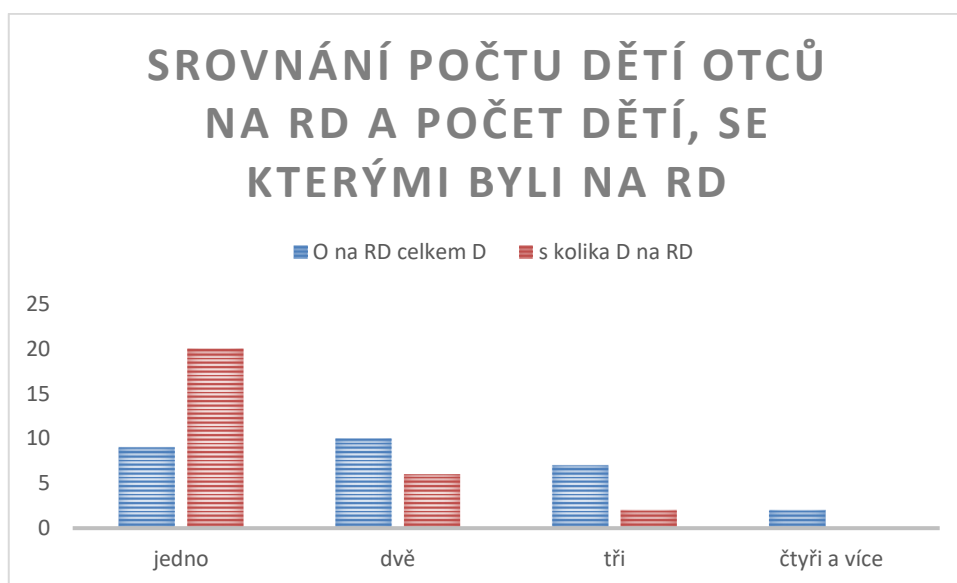
Respondenti z hlediska počtu dětí:

Nyní se podíváme na naše respondenty dle charakteristiky počtu dětí. Celkově ve skupině všech respondentů volilo 42 % mužů variantu počtu dětí dvě. U varianty jedno a varianty tři děti byl počet voleb téměř vyrovnaný. Jednalo se o 26 % mužů, kteří volili variantu jedno dítě a 28 % mužů pro variantu tři děti. Poslední variantu – čtyři a více dětí – volili pouhé 4 % mužů.

V následujícím grafu (**Graf 14**) můžeme vidět rozložení dětí u skupiny otců, kteří zažili roli otce na RD, i u skupiny mužů, kteří roli otce na RD nezažili. Zároveň můžeme také vidět, s kolika dětmi odcházeli muži z první skupiny na rodičovskou dovolenou. Pro přehlednost uvádíme tento údaj odděleně ještě v grafu 15 (**Graf 15**).

Graf 14: Popis zkoumaného vzorku z hlediska počtu dětí.

Graf 15: Popis zkoumaného vzorku z hlediska počtu dětí (D) u otců (O), kteří zažili situaci na RD ve srovnání s počtem dětí, se kterými muži na RD odcházeli.

Jak můžeme vidět, většina našich mužů zažila roli otce na RD pouze s jedním dítětem. Jednalo se o 72 % respondentů (z řad mužů, kteří roli na RD zažili). Se dvěma dětmi trávilo RD doma s dítětem 21 % mužů, a tedy pouhých 7 % mužů odešlo na RD se třemi dětmi.

Dalším zajímavým hlediskem je počet mužů, kteří na RD odešli ve všech možných případech, tzn. se všemi svými dětmi. Jednalo se o 17 mužů z celkového počtu 28, kteří zažili situaci otce na RD, což odpovídá 61 % mužů.

V následující tabulce (**Tabulka 9**) uvádím pro představu nejčastější odpovědi na jednotlivé otázky týkající se charakteristiky našich respondentů. Jedná se tedy o většinového zástupce výzkumného souboru²³.

Tabulka 9: Většinový zástupce výzkumného souboru²⁴

Měřené charakteristiky	Nejčastější odpovědi respondentů
Věk	33 či 38
Hlavní pracovní status	Zaměstnaný
Místo bydliště	Velkoměsto
Pracovní zaměření	IT
Počet dětí	dvě

²³ Vzhledem k tomu, že respondenti výzkumu nebyli vybráni náhodným výběrem, informace v tabulce jsou jen orientační, není možné je více zobecňovat, vztahují se pouze k našemu výběrovému souboru.

²⁴ Výsledky jsou výstupem z mého výzkumu z roku 2019/2020

4 Výzkumné metody

V našem druhém realizovaném výzkumu popisovaném v této kapitole, byla opět zvolena metoda dotazníkového šetření. Využití zmíněné metody nám umožnilo získání většího počtu respondentů, než by tomu bylo např. při využití metody rozhovoru. Výhodou také byla možnost kontaktovat otce po celé ČR a otci oceňovaná anonymita odpovědí.

Dotazník byl rozdělen do dvou hlavních částí. Nejprve se respondentů dotazují na jejich demografické údaje a další doplňující informace týkající se jejich dětí a rodičovské dovolené. Ve druhé části respondenti porovnávají výroky dotazníku interpersonálních hodnot – SIPO.

Testová baterie užitá v našem výzkumu je uvedena v Příloze 6.

Dotazníky byly rozesílány elektronicky, formou osobního či zprostředkovaného kontaktu. Sběr dat probíhal od poloviny října roku 2019 do konce února roku 2020.

Předtím než byl výzkum rozšířen mezi veřejnost, prošel dotazník revizí. Po provedení předvýzkumu následovaly úpravy jazykové a doplnění některých informací pro respondenty. Předvýzkumu se účastnily tři osoby. Vyhodnocení proběhlo ústní formou.

4.1 První část dotazníku (demografické údaje)

První část dotazníku sloužila ke zjištění vybraných informací o našich respondentech, sestávala z osmi položek. Jednalo se o otázky otevřené, ale také uzavřené s možností výběru odpovědi.

V rámci úvodní (první) části mapujeme:

- Místo bydliště: velkoměsto / velké město / menší město / vesnice
- Hlavní pracovní status: student / zaměstnanec / podnikatel / nezaměstnaný / na rodičovské dovolené / jiné
- Studijní či pracovní zaměření (pozice)
- Věk respondenta
- Počet dětí
- Počet dětí, u kterých respondent zastával roli otce na rodičovské dovolené
- Co bylo významným hlediskem pro rozhodnutí odchodu na rodičovskou dovolenou?

V rámci poslední položky bylo zařazeno volné pole pro dobrovolné uvedení emailového kontaktu (pouze pro zájemce o výsledky výzkumu).

4.2 Dotazník SIPO

Pro zachycení vybraných zkoumaných osobnostních proměnných sloužil Dotazník SIPO, jehož autorem je psycholog Oldřich Mikšík. Jedná se o dotazník interpersonálních hodnot, který „...slouží k odhalování osobnostního pozadí subjektivně příznačných interakčních aktivit člověka v reálných životních kontextech.“ (Mikšík, 2004, s. 5).

Dotazník postihuje bazální interpersonální tendence, potřeby či hodnoty orientované směrem k lidem, se kterými je jedinec v reálném interakčním vztahu, se kterými se setkává v různých životních kontextech. Za takový životní kontext můžeme jistě považovat i situaci otců na RD dovolené. Je zřejmé, že takové směřování člověka je výslednicí komplexního působení determinant osobnostních, situačních či sociálních, působení kontextu atd. Dotazník SIPO však mapuje, jaké interpersonální charakteristiky jsou pro danou osobu nejpříznačnější. Mapuje takové, které se projevují jako dominující bazální interpersonální hodnoty, takové, které rozhodují, co od druhých ve vztahu k sobě osoba očekává a co druhí mohou očekávat u dané osoby ve vztahu k nim. Nejedná se o vyčerpávající diagnostiku, ale pouze o postihování tendencí, existují a hodnoty, které zaměřenost prožitků, jednání a chování významně determinují (Mikšík, 2004).

Co člověk ve vztahu k druhým lidem sám projevuje, a co si od kontaktu s druhými slibuje či od druhých vyžaduje, je postihnuto komplexem šesti škál, které Mikšík (2004) popisuje takto:

- tři z těchto škál postihují hodnoty či tendence, které daný jedinec ve vztahu **k sobě od ostatních** očekává či vyžaduje.
- další tři škály postihují, jaké tendence projevuje či vykazuje ve vztahu **vůči druhým**.

Tendence očekávání či vyžadování jsou zjišťovány v podobě interpersonálních hodnot:

PZ = hodnota porozumění. Jedinec oceňuje laskavé zacházení, ohleduplnost, shovívavost, toleranci, povzbuzení, pochopení, zájem o jeho život a ochotu aktivně mu v případě potřeby pomáhat.

UN = hodnota očekávání a vyžadování uznávání. Jedinec touží být akceptován a obdivován. Chce, aby o něm měli ostatní vysoké mínění a pohlíželi na něj s úctou. Očekává obdiv, preferuje být dáván druhým za příklad, vyvolávat ve druhých dobrý dojem. Touží po přátelství s významnými lidmi, občas se něčím obdivně „blýsknout“.

NZ = hodnota nezávislosti. Očekává možnost být ve svém jednání svobodný, nemusit se řídit společenskými zvyklostmi, konvencí, předpisy, názory a mínění druhých, nemusit nikoho poslouchat, moci spoléhat sám na svůj rozum a dělat věci dle vlastního uvážení, co sám uzná za vhodné. Touží po tom, žít po svém a být si vlastním pánem v názorech, nemusit nikoho poslouchat, být nezávislý.

Tendence, které jedinec ve vztahu k druhým projevuje, dle svého názoru vykazuje, jsou zjišťovány v podobě interpersonálních hodnot:

DM = hodnota dominovat, vést a rozhodovat. Jedinec potřebuje ovlivňovat život a činnosti ostatních, mít dominující postavení, autoritu a moc. Motivační síly této tendence se stupňováním projevu přerůstají do pozitivní úrovně hodnotové orientace – v usilování o přirozenou autoritu např. při řešení konfliktních situací mezi lidmi či při sjednocování aktivit pracovních a jiných skupin. Touží po dopracování se k odpovědnému a společensky významnému vůdčímu postavení.

KF = hodnota konformity. Jedinec projevuje tendenci řídit se konvencí, dělat věci zavedeným a osvědčeným způsobem. Objevuje se zde snaha dodržovat mravní zásady, svědomitě plnit své povinnosti, nařízení a příkazy, a respektovat autoritativní osoby, vedoucí pracovníky. Dělat jen to, co je obecně schvalováno.

AF = hodnota altruismu. Projev tolerance ke slabostem druhých, potřeba pomáhat jim v překonávání těžkostí. Projevuje se zde tendence k ochotě angažovat se pro druhé, zastávat se slabších, přátelit se s nešťastnými, ochota pracovat ve prospěch druhých i za cenu vlastní ztráty. Touží po řešení základních sociálních problémů současnosti (Mikšík, 2004, s. 8).

V rámci administrace dotazníku respondent vždy hodnotí dvě předkládaná tvrzení na základě principu preferencí. Respondent porovnává dvě rozdílné kvality z výše uvedených šesti skupin hodnot. Pro nás významné při vyhodnocování dotazníku poté je, kolikrát se v celé sumě konfrontovaných dvojic rozhodne, kterou interpersonální hodnotu upřednostní (Mikšík, 2004).

Z výsledků lze usuzovat na chování respondenta v sociálním kontaktu. Metoda nám umožňuje predikovat, zda zkoumaná osoba v kontaktu s druhými lidmi preferuje vlastní prosazení nebo se spíše orientuje na dosažení společných cílů. Interpretací dotazníku SIPO tak lze postihnout výše popsaný systém interpersonálních škál, který je možné porovnávat mezi jedinci či skupinami – jako jsou také například otci, kteří na RD nikdy nebyli se skupinou otců, kteří zažili roli otce na RD.

5 Výsledky analýzy dat výzkumu pečujících otců (a jejich interpretace)

Výsledky testování byly opět, stejně jako u prvního výzkumu, zpracovány a analyzovány využitím programu SPSS.

V první fázi zpracování dat jsme pro každou osobu zvlášť vypočítali příslušný skóre ke každé ze šesti mapovaných škál dotazníku SIPO. Poté bylo možné srovnávat výsledky skupiny otců, kteří situaci s otcem na RD nikdy nezažili s výsledky otců, kteří roli otce na RD zažili.

Dle Mikšíka (2004) - manuálu SIPO – jsou výsledky jednotlivých preferenčních škál nezávislé na věku, proto ani my při vyhodnocení dat z dotazníku SIPO proměnnou věku nebereme v potaz.

5.1 Odpovědi na naše výzkumné otázky

1. Projevují muži, kteří zažili roli otce na RD, oproti mužům, kteří takovou situaci nezažili, **nižší** míru faktoru konformity?

Předpokládali jsme **nižší** projevovanou míru faktoru konformity u mužů, kteří zažili roli otce na RD.

K ověření hypotézy jsme užili, po vyhodnocení testu normality Shapiro-Wilk, a dále neparametrického testu Mann-Whitney U-test pro dva nezávislé výběry. Dle výsledků analýzy dat se náš předpoklad nepotvrzuje. Výsledky ukazují, že rozdíl mezi výsledky otců, kteří zažili roli otce na RD ve srovnání s výsledky otců, kteří tuto situaci nikdy nezažili, není statisticky významný: $U = 338,5$; $p = 0,279$. Míra faktoru nezávislosti se u otců, kteří situaci na RD nezažili (Med = 9; M = 9,62; SD = 4,578) a skupinou otců, kteří zažili roli na RD (Med = 8; M = 8,79; SD = 5,607) statisticky významně neliší.

2. Projevují muži, kteří zažili roli otce na RD, oproti mužům, kteří takovou situaci nezažili, **vyšší** míru faktoru nezávislosti?

Předpokládali jsme **vyšší** projevovanou míru faktoru nezávislosti u mužů, kteří zažili roli otce na RD.

K ověření hypotézy jsme užili, po vyhodnocení testu normality Shapiro-Wilk, a dále dvouvýběrový T-test. Dle výsledků analýzy dat se náš předpoklad nepotvrzuje. Výsledky

ukazují, že rozdíl mezi výsledky otců, kteří zažili roli otce na RD ve srovnání s výsledky otců, kteří tuto situaci nikdy nezažili, není statisticky významný: $t(54,216) = -2,186$; $p = 0,033$. Míra faktoru nezávislosti se u otců, kteří situaci na RD nezažili (Med = 19; M = 18,45; SD = 4,447) a skupinou otců, kteří zažili roli na RD (Med = 21; M = 20,86; SD = 3,827) statisticky významně neliší.

3. Projevují muži, kteří zažili roli otce na RD, oproti mužům, kteří takovou situaci nezažili, **vyšší** míru faktoru dominance?

Předpokládali jsme **vyšší** projevovanou míru faktoru dominance u mužů, kteří zažili roli otce na RD.

K ověření hypotézy jsme užili, po vyhodnocení testu normality Shapiro-Wilk, a dále dvouvýběrový T-test. Dle výsledků analýzy dat se náš předpoklad opět nepotvrzuje. Výsledky ukazují, že rozdíl mezi výsledky otců, kteří zažili roli otce na RD ve srovnání s výsledky otců, kteří tuto situaci nikdy nezažili, není statisticky významný: $t(55) = 0,497$; $p = 0,621$. Míra faktoru dominance se u otců, kteří situaci na RD nezažili (Med = 13; M = 12,86; SD = 4,086) a skupinou otců, kteří zažili roli na RD (Med = 11,5; M = 12,32; SD = 4,128) statisticky významně neliší.

4. Projevují muži, kteří zažili roli otce na RD, oproti mužům, kteří takovou situaci nezažili, **vyšší** míru faktoru altruismu?

Předpokládali jsme **vyšší** projevovanou míru faktoru altruismu u mužů, kteří zažili roli otce na RD.

K ověření hypotézy jsme užili, po vyhodnocení testu normality Shapiro-Wilk, posléze neparametrického testu Mann-Whitney U-test pro dva nezávislé výběry. Dle výsledků analýzy dat se náš předpoklad nepotvrzuje. Výsledky ukazují, že rozdíl mezi výsledky otců, kteří zažili roli otce na RD ve srovnání s výsledky otců, kteří tuto situaci nikdy nezažili, není statisticky významný: $U = 343$; $p = 0,312$. Míra faktoru nezávislosti se u otců, kteří situaci na RD nezažili

(Med = 22; M = 19,59; SD = 5,985) a skupinou otců, kteří zažili roli na RD (Med = 20; M = 18,46; SD = 5,588) statisticky významně neliší.

5.2 Další sledované proměnné

5.2.1 Faktor porozumění a faktor uznávání z dotazníku SIPO

V rámci našeho výzkumu jsme také sledovali další dva faktory dotazníku SIPO. Jedná se o faktor porozumění a faktor uznávání. Po vyhodnocení testů normality Shapiro-Wilk, dle provedených T-testů se skupiny otců ani v jednom z těchto faktorů statisticky významně neliší.

Faktor porozumění: Ukazuje se, že rozdíl mezi výsledky otců, kteří zažili roli otce na RD ve srovnání s výsledky otců, kteří tuto situaci nikdy nezažili, není statisticky významný: $t(55) = -0,597$; $p = 0,553$. Míra faktoru porozumění se u otců, kteří situaci na RD nezažili (Med = 18; M = 18,48; SD = 3,323) a skupinou otců, kteří zažili roli na RD (Med = 19,5; M = 18,96; SD = 2,728), statisticky významně neliší.

Faktor uznávání: Ukazuje se, že rozdíl mezi výsledky otců, kteří zažili roli otce na RD ve srovnání s výsledky otců, kteří tuto situaci nikdy nezažili, není statisticky významný: $t(55) = 0,415$; $p = 0,679$. Míra faktoru porozumění se u otců, kteří situaci na RD nezažili (Med 10; M = 11; SD = 3,827) a skupinou otců, kteří zažili roli na RD (Med = 11; M = 10,61; SD = 3,281) statisticky významně neliší.

5.2.2 Sledované proměnné z první části dotazníku

Věk respondenta

Abychom mohli srovnávat naše respondenty z hlediska věku, nejprve jsme je rozdělili do tří věkových kategorií. Jedná se o věkovou skupinu do 34 let (včetně), skupinu ve věku 35 až 44 let, a poslední skupinu nad 45 let.

Dle výsledků provedeného chí-kvadrát testu se věkové zařazení respondentů nejvíce jako statisticky významná proměnná pro to, zda otec zažil či nezažil roli na rodičovské dovolené.

Dle vypočítaných výsledků proměnná věku se sledovanou rolí otce v rodině spolu statisticky významně nesouvisí: $\chi^2(2) = 5,737$; $p = 0,057$.

Místo bydliště

Proto, abychom mohli testovat hypotézu o nezávislosti sledovaných znaků, pro splnění podmínek užití chí-kvadrát testu, sloučili jsme vybrané kategorie místa bydliště. Uvažujeme tedy o kategorii velkoměsto a velké město a dále o kategorii malé město a vesnice.

Jedná se o splnění podmínky, že alespoň 80 % buněk kontingenční tabulky má očekávanou četnost větší než 5 a všechny buňky tabulky mají očekávanou četnost větší než 1 (Hendl, 2015).

Dle vypočítaných výsledků se místo bydliště (velkoměsto a velké město či malé město a vesnice) neukazuje jako statisticky významná proměnná pro to, zda otec zažil či nezažil roli na rodičovské dovolené.

Dle vypočítaných výsledků proměnná místa bydliště se sledovanou rolí otce v rodině spolu statisticky významně nesouvisí: $\chi^2(1) = 0,030$; $p = 0,862$.

Počet dětí

Proto, abychom mohli testovat hypotézu o nezávislosti sledovaných znaků, pro splnění podmínek užití chí-kvadrát testu, užili jsme opět sloučení dvou kategorií. Uvažujeme tedy o kategoriích: jedno, dvě, tři a více. Kategorie „čtyři a více“ dětí byla sloučena s kategorií počet dětí „tři“.

Dle vypočítaných výsledků proměnná počtu dětí se sledovanou rolí otce v rodině spolu statisticky významně nesouvisí: $\chi^2(2) = 1,250$; $p = 0,535$.

5.2.3 Motivy odchodu na RD

Pro naše respondenty byla v dotazníku uvedena také následující otázka:

„Co bylo významným hlediskem pro rozhodnutí odchodu na rodičovskou dovolenou?“

Respondenti měli možnost uvést libovolně dlouhou odpověď. Motivů, které vedly pro rozhodnutí otce nastoupit na RD bylo několik typů, které se často kombinovaly. Jednalo se zejména o motivy podpory kariéry ženy, motiv rovnosti mezi matkou a otcem, chuť otce zapojit se více do péče o potomky a motiv finančního zajištění rodiny. Ne všechny motivy je však možné brát v důsledku jako vedoucí ke „svobodnému“ rozhodnutí.

Na následujících řádcích uvádím vybrané, které na situaci odchodu na RD reagují. Pro přehlednost jsem výpovědi rozdělila do několika kategorií:

Upřednostnění kariéry ženy či zastání rovnosti mezi muži a ženami

„Nástup manželky do zaměstnání.“

„Končil jsem v práci, manželka nastupovala do nové.“

„Partnerka potřebovala dokončit studium PhD.“

„Snaha o opravdové sdílení péče o dítě s manželkou 50:50.“

„Delenie starostlivosti o deti medzi obomi rodičmi.“

„Přesvědčení, že je to fér.“

„Práce manželky.“

Chuť otce trávit čas s dětmi

„Kombinace touhy zažít intenzivnější vztah s našim dítětem v raném věku a zkušenosti s tím spojené...“

„Potřeba trávit s dítětem více času než jen po pracovní době. Chtěl jsem vidět, jak roste, jaké dělá pokroky, jak objevuje nové věci a chtěl jsem se s ním vrátit aspoň na čas do dětských let :-)"

„Dohoda s manželkou při plánování 5.dítěte, touha trávit více času se staršími dětmi.“

„Chuť byt s dětmi, chuť dat si pauzu v práci.“

„Být v co nejbližším kontaktu s dítětem alespoň v určitou část jejich vývoje.“

„Čas strávený s dětmi...“

„Chtěl jsem strávit více času s dětmi (2 měsíce). V současné době se o děti starám po-út, jelikož žena odjíždí na dva dny za prací do zahraničí. Děti jsou již ve školce.“

„Být součástí výchovy dítěte a navázat s ním bližší vztah.“

„Delenie starostlivosti o deti medzi obomi rodičmi a moja chuť podnikat so synmi dobrodružstva.“

Finanční zajištění rodiny

Opakovaně se objevovalo hledisko vyššího platu partnerky: *„Finanční stránka, větší výplata manželky.“* *„Manželka vydělává víc peněz než já.“*

„Finanční situace rodiny.“

„...Vycházelo to lépe z hlediska plateb zdravotního pojištění, abych status měl já.“

„Možnost setrvat v umělecké práci, finanční zvýhodnění.“

Níže uvádím další důvody, které se ve výpovědích otců objevovaly.

„Potřeba změny.“

„Zranění, nešlo provozovat řemeslo.“

„Já i manželka pracujeme většinou z domova, takže jde spíše o status a o děti se průběžně staráme oba. Vycházelo to lépe z hlediska plateb zdravotního pojištění, abych status měl já.“

Dvakrát bylo také popsáno hledisko, že otec si situaci svobodně sám nevybral – na RD odešel z důvodu nepřítomnosti pečující partnerky:

„Jsem jediný zákonný zástupce.“

„Smrt maminky.“

6 Diskuse druhé empirické části

V následující kapitole shrnuji naplnění cílů naší práce, pro srovnání nastiňuji i výsledky jiných výzkumů. V neposlední řadě pohlížím na limity realizovaného výzkumu, kriticky hodnotím jeho průběh i výsledky. V navazující kapitole uvádím náměty dalšího zkoumání dané problematiky.

Cílem našeho druhého realizovaného výzkumu bylo rozvinout první výše popsany výzkum, více zmapovat skupinu otců, kteří zažili či zažívají roli otce na RD. Přestože výsledky neukazují výsledky „se statistickou významností“, tak, jak by si je každý výzkumník představoval a přál, domnívám se, že náš cíl – více tuto oblast zmapovat – byl naplněn.

Na osobnosti otců jsme nahlíželi zejména skrze jejich postoje, hodnoty a tendence popsané v dotazníku interpersonálních hodnot SIPO od prof. Mikšíka, který jsme pro účely našeho výzkumu využili. Zaměřili jsme se zejména na faktor konformity, faktor nezávislosti, faktor dominance a faktor altruismu. Výsledky jsme srovnávali mezi skupinou otců, kteří někdy ve svém životě zažili roli otce na rodičovské dovolené se skupinou otců, kteří takovou zkušenost (v období vyplňování dotazníku) nemají.

Výsledky statistické analýzy neprokázaly statisticky významný vztah mezi vyjmenovanými faktory a zkušeností otce s rodičovskou dovolenou (zda někdy RD absolvoval).

Posuzovány byly také další charakteristiky, jako je věk respondenta, místo bydliště, počet dětí. Dále jsme rovněž vyhodnocovali faktor uznávání a faktor porozumění, které jsou součástí dotazníku SIPO, avšak nebyly primárně zařazeny mezi naše výzkumné otázky. Stejně jako tomu bylo u výše popsanych charakteristik, v našem vzorku respondentů se charakteristika věku, místa bydliště, počtu dětí, ale ani faktor uznávání i faktor porozumění nejeví jako statisticky významná proměnná, která by určovala statisticky významný rozdíl mezi skupinami otců na RD a otců, kteří tuto situaci nezažili. Naše výsledky, jak popisují níže, však mohou být ovlivněny některými nežádoucími proměnnými či limity výzkumného projektu. Možné příčiny našich dosažených výsledků blíže popisují v části práce nazvané Limity druhého realizovaného výzkumu.

V závěru výzkumu jsme se věnovali motivům, které vedli otce pro rozhodnutí odchodu na RD. Respondenti odpovídali na otevřenou otázku:

„Co bylo významným hlediskem pro rozhodnutí odchodu na rodičovskou dovolenou?“

Z celkového počtu 28 respondentů, kteří zažili roli na RD, se mezi odpověďmi respondentů devětkrát objevila odpověď týkající se touhy otce trávit s dítětem více času. Stejný počet mužů popsal jako významný motiv upřednostnění kariéry ženy či motiv zastání se rovnosti mezi muži a ženami. Faktor finančního zajištění rodiny se objevil jako jeden z významných motivů u šesti respondentů. Jelikož odpověď na otázku měli možnost uvést také muži, kteří na RD nenastoupili, v případě čtyř takových mužů se objevila odpověď motivu odchodu ženy na RD z důvodu finančního zajištění rodiny – nedostatečné finanční ohodnocení ženy v práci či velký finanční rozdíl mezi ohodnocením muže a ženy v rodině.

Naše výsledky jsou srovnatelné s výsledky výzkumu vycházejícího z analýzy rozhovorů s rodinami s pečujícími otci, kterému se věnovala Nebáznivá (2018). Autorka uvádí, že se nejčastěji jednalo o kombinaci několika motivů:

- přesvědčení alespoň jednoho z rodičů, aby s dítětem trávil intenzivněji čas i jeho otec
- udržení kariéry obou rodičů
- muž toužil po změně či motiv plynoucí z nespokojenosti otce v práci
- finanční, kdy v některých případech byl odchod otce na RD nutností
- psychická nepohoda ženy v domácnosti (Nebáznivá, 2018).

Zajímavou oblastí k zamyšlení, popř. srovnání s poznatky jiných autorů, se nám také jeví sledovaná oblast pracovního zaměření – oborů, ze kterých naši otcové se zkušeností s RD pocházejí. V našem případě převažovala oblast umělecká, konkrétně oblast umění, a to výtvarná a hudební. V menším množství byla zastoupena oblast výpočetní techniky. Dále se objevovala oblast pedagogiky, vědy, a další obory, které byly zastoupeny pouze jedním či dvěma respondenty. Je však za potřebí i zde upozornit, že se jedná o velmi malý vzorek respondentů, nemůžeme tedy výsledek vztahovat na celkovou populaci.

Pro srovnání, dle sociologického výzkumu Radimské (2003), jsou pečujícími otci zejména takoví, kteří vykonávají feminizovaná povolání. Jako příklad uvádí profesi učitelů a umělců. Naopak v menší míře popisuje zastoupení z technických oborů (Radimská, 2003).

Jak jsem již popsala v předchozích kapitolách, vycházela jsem z několika studií a výzkumů, avšak žádný z dohledaných výzkumů se nezabýval osobností otce na rodičovské dovolené tak, jak jsme jej pojali v našem výzkumu my. Jednalo se ve velké míře o studie

sociologické, popř. o výzkumy psychologické, avšak zaměřené na jiné aspekty rodičovství, rodičovské dovolené, než je zaměření se na osobnostní charakteristiky otců odcházejících na RD.

Měla-li bych shrnout výsledky tohoto projektu, na první pohled se zdá, že námi mapované charakteristiky na rozhodování pro odchod otce na RD mají vliv jen velmi malý. Můžeme se však také zamyslet, jaké nežádoucí proměnné či jaké limity v našem výzkumu mohou k takovému závěru vést.

Limity druhého realizovaného výzkumu

Složení našeho vzorku je ze své podstaty nereprezentativní, což vychází ze způsobu výběru respondentů, který probíhal formou nenáhodného výběru. Výzkumný soubor byl vybrán metodou snow-ball, a to zejména oslovováním jedinců i institucí. Přes původní odhodlání a snahy oslovit velký počet účastníků, se z řad otců, kteří zažili situaci na RD, zapojilo 28. Přibližně čtvrtina přímo oslovovaných mužů se rozhodla výzkumu neúčastnit, ať už z časových nebo jiných důvodů. Stejně tak i některé oslovené instituce na prosbu o pomoc s uveřejněním letáku nereagovaly. Uvědomuji si také, že mnou oslovovaní respondenti, ať už z řad otců na RD či muži bez této zkušenosti, často spadají do kategorie mužů, kteří se o své děti zajímají ve zvýšené míře, rádi s nimi tráví čas. Zároveň většina mužů, které jsem přímo oslovovala, jsou osoby z úplných rodin, kde je hodnota rodiny a péče o děti na vysoké úrovni na pomyslném žebříčku hodnot. Lze tedy předpokládat, že tito otcové jsou obklopeni podobně smýšlejícími muži. Dotazník se tedy mohl šířit zejména mezi takové, kteří rádi svůj čas dětem věnují – ať už se jednalo o muže se zkušeností s RD či nikoli. Pokud bych svou myšlenku měla rozvinout dál, mohli bychom pak předpokládat, že takoví muži budou přirozeně vykazovat vyšší míru faktoru porozumění, altruismu atd., nehledě na formální rozdělení „otec se zkušeností s RD“ či „otec bez zkušenosti s RD“.

Postupem párování jsme se snažili o eliminaci vlivu intervenujících proměnných interindividuálních rozdílů mezi respondenty otců na RD a otců bez této zkušenosti. Je však zřejmé, že vzhledem k párování dle několika málo sledovaných charakteristik není dostačující, a tudíž zmíněné interindividuální rozdíly mezi respondenty našich skupin mohou dosažený výsledek zkreslovat.

Celkové množství respondentů se pohybuje v pásmu minimálního počtu, nedostatečně velký vzorek tak může vést ke zkreslenému výsledku. K problematice saturace výzkumného vzorku v případě metody snow-ball se vyjadřuje Disman (2000, s. 114): „*Vzorek v této metodě*

rozšiřují samy subjekty tím, že další subjekty volí na základě svého názoru o jejich souvislosti se zkoumaným problémem. Saturace v této metodě je dosaženo, pokud už každý subjekt volí pouze takové subjekty, které jsou součástí vzorku“. V našem případě však nejsme schopni ve všech případech ověřit, zda každý muž již oslovoval pouze takové muže, kteří již dotazník vyplnili.

Nereprezentativní je také, jak můžeme předpokládat vzhledem ke způsobu výběru respondentů, rozložení respondentů z hlediska místa bydliště. Většina mužů pochází z velkoměsta, což může výsledky zkreslovat. Vhodné by bylo pokrytí celé republiky včetně rovnoměrného rozložení respondentů z velkých měst, malých měst i vesnic.

Z hlediska věku se většina našich respondentů pohybuje okolo věku 37 let. Podle informací z ČSÚ (2019) se však většina mužských příjemců rodičovského příspěvku v ČR pohybuje ve věku nad 35 let. Jedná se tak o další možné zkreslení dosažených výsledků.

Na tomto místě by také bylo vhodné uvést limity plynoucí z dotazníkové metody šetření. Přednosti a nedostatky této metody jsou však již podrobně popsány v diskusi prvního realizovaného výzkumu, proto jsem se rozhodla je na tomto místě znovu neuvádět. Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi podobný výzkumný design, většina z těchto poznámek je platná i v případě druhé realizovaného výzkumu.

Samotnému výzkumu předcházel, stejně jako u prvního realizovaného výzkumu, předvýzkum. Na základě věcných poznámek tří lidí byl dotazník mírně formálně upraven. Jednalo se o úpravy v úvodu dotazníku, úpravy ve formulacích otázek první části dotazníku.

Pokud bych měla na závěr shrnout sdělení, které tato kapitola nese: závěry jsou do velké míry nezobecnitelné pro celou populaci v ČR.

7 Náměty pro další výzkum

Pro případ budoucího zájmu o téma rozdělení rodičovských rolí v rodině a problematiku otců na RD se nabízí několik dalších možných směrů zkoumání.

Jednou z variant je navázat na náš první realizovaný výzkum. Nabízí se možnost využít předkládaný dotazník, avšak v zadání upravený, doplněný o podrobnější popis požadovaného úhlu pohledu na výroky a na následné hodnocení jednotlivých položek. Předem určená dílce může být další možnou cestou zkoumání postojů respondentů k jednotlivým výroky týkajících se rozdělení rolí v rodině. Zajímavé by také mohlo být srovnání odpovědí jednotlivých respondentů odpovídajících na otázky dle představ a chování ve vlastní rodině ve spojitosti s osobní situací, dle preferovaného chování v rodině (přání), dle vnímaného společensky žádoucího chování atp.

V případě využití našeho předkládaného dotazníku z prvního výzkumu a využití získaných dat, se také nabízí možnost zaměření pozornosti na výběr respondentů – otců na RD, následné srovnání výsledků s naším testovaným souborem (při vyřazení těch, kteří se jako otcové na RD označili). V našem výzkumném souboru nebyl dostatek respondentů – otců na RD – pro to, abychom mohli skupinu mužů, kteří na RD sami nikdy nebyli, a mužů, otců na RD, srovnávat.

Pokud bychom dále uvažovali o možnostech navazujícího výzkumu, nabízí se také možnost sledovat rozhodování muže o odchodu na RD ve spojitosti s dalšími možnými proměnnými. V případě uvažování dosavadních českých i zahraničních poznatků by se mohlo jednat např. o intervenující proměnné: vykonávané povolání muže, výše příjmu muže a ženy, skromnost muže, ženy a rodiny vůbec, délka pracovní doby muže i ženy, věk a pohlaví dítěte, zda se otec účastnil porodu či nikoli, vnímaná spokojenost v manželství, míra vzájemné podpory a důvěry partnerů, vnímaný postoj partnerky k netradičnímu rozdělení rolí, postoj zaměstnavatele a další.

Zajímavé výsledky by také mohly být dosaženy zaměřením se na prostředí, ve kterém proband vyrůstal. Nabízí se možnost srovnat probandy z různých částí celé naší republiky, popř. s muži ze zahraničí. Zajímavé by také mohlo být analyzovat rozdíly vyplývající z rodinných tradic, rozdíly v počtu a pořadí sourozenců atd.

Pokud bych realizovala druhý popsany výzkum znovu, zaměřila bych se také na zkušenost, kterou si muži díky RD prožili. Zajímalo by mě, zda zkušenost hodnotí jako

pozitivní či negativní, čím se domnívají, že je tato zkušenost ovlivněna, a pokud by se měli znovu možnost rozhodnout, zda by i po této zkušenosti na RD nastoupili.

Zajímavé by také jistě bylo podívat se blíže na muže takové, kteří na RD odešli dobrovolně (bez tlaku okolností jakou jsou finance, kariéra ženy, úmrtí partnerky atd.), z vlastní iniciativy. Existuje nějaký rozdíl v osobnostních charakteristikách těchto mužů a mužů, kteří na RD nastoupili z důvodu tlaku okolí či z důvodu jiných okolností?

Naše výzkumy jsou omezeny svou délkou a možnostmi. Musíme však brát v úvahu, že rozhodnutí o odchodu na RD je zpravidla dohodou partnerů a svou roli tak sehrávají nejen charakteristiky muže, ale také další okolnostní podmínky, jako je např. jeho sociální prostředí. Osobnostní charakteristiky muže, jeho zkušenosti a preference jsou při rozhodování o rodičovském působení v rodině jistě významné. Není však možné zaměřit se pouze na muže izolovaně od dalších významných osob, které na muže působí. Pokud chceme problému lépe porozumět, bylo by vhodné zkoumat kromě osoby otce také jeho prostředí. Rozhodování o RD je záležitostí širšího rodinného kontextu, při kterém otec pouze vystupuje jako jeden z významných činitelů. Rozhodnutí muže je tak nesporně závislé na osobním vztahu k matce dítěte, ale také na vazbách k širší rodině.

Podle českého výzkumu, který byl proveden na základě zahraničních výsledků na vzorku 1067 respondentů (521 mužů, 526 žen), jsou ženy v otázce výchovy dětí více konzervativní než muži. Ženy se také samy sebe považují za důležitějšího činitele, který ve výchově dítěte působí (MPSV, 2004). Podle některých výzkumů mužům dokonce dostatečně nepřiznávají jejich rodičovské kompetence (MPSV, 2004; Thorová, 2015). Kromě jiných faktorů je také klíčové, zda je žena ochotná celodenní péči o dítě otci přenechat a přijmout svou roli „vedlejšího“ pečovatele. Významná je subjektivně vnímaná mateřská role. Sama se musí vyrovnat s reakcemi okolí na netradiční rozdělení rolí v rodině. Podle zahraničních výzkumů je tak podporující partnerka (matka dítěte) považována za významný činitel pro zapojení otců do péče (Daly et al., 2009; Pleck, 1998).

Podle výzkumu Maříkové a Radimské (2003) jsou manželky mužů, kterým je přenechána větší část péče o děti, více ambiciózní, více orientované na výkon a kariéru (Maříková & Radimská, 2003). Nabízí se tak možnost zaměřit navazující výzkum na osobnostní charakteristiky žen, které přenechali většinovou péči o potomka – péči na RD – na svém partnerovi.

Kromě ženy a širší rodiny vstupují do rozhodování o roli otce na RD rovněž další osoby. Souhlasím tak s poznámkou, kterou uvedl jeden z respondentů v našem prvním realizovaném výzkumu (níže uvádím citaci: R07). Významný může být i hlas (popř. tlak) zaměstnavatele, přestože z právního hlediska má muž i žena stejné právo odejít na RD. Zaměstnavatel je povinen žadateli vyhovět (CEITEC, 2013).

R07: *„RD u muže není jen o jeho postoji, ale obtížněji se vyjednává i s jeho zaměstnavatelem.“*

Přestože je zaměstnavatel povinen odchod na placenou RD povolit ženám i mužům, míra osobní podpory zaměstnanců již nařízena není. Někteří nabízejí speciální služby poskytované rodičům s dětmi, emocionální podporu a povzbuzení, jiní jasně vyjadřují svůj nesouhlas a obavy. Záleží tak i na případné odolnosti muže, odvaze stát si za svým názorem.

Závěr

Popisovaný problém rodin s otci na rodičovské dovolené považuji za velmi aktuální téma. Ve svém okolí pozoruji množství přibývajících pečujících otců, vnímám, že se stává běžnější, že si s malým dítětem tráví čas venku otec (na hřišti, na procházce atd). Můj zájem sledovat takové rodiny vycházel z celkového zájmu o dětskou psychologii, která je s tématem rodičovství úzce spjata. Zároveň také vnímám, že o osobnostech a charakteristikách otců na RD víme z pohledu odborné psychologie jen velmi málo.

Uvedená práce poskytuje pohled na problematiku rodinných vztahů se zaměřením na rodičovské role v rodině. Popisovali jsme význam mateřské a otcovské postavy ve vztahu k dítěti v ohledu na určitá vývojová stadia. Blíže jsme se zaměřili na význam otce v rodině, na jeho vztahy se syny a dcerami a možnými riziky v případě, že otce v rodině chybí. Vycházeli jsme z dostupných zdrojů zabývajících se mateřskou a rodičovskou dovolenou, odchodem otců na RD a charakteristikami otců, kteří se na RD rozhodli jít. Pozornost jsme také věnovali motivům otců pro odchod na RD, působením RD na dítě. Přednostně jsme se zabývali zejména situací v České republice.

V rámci práce také popisujeme dva námi realizované výzkumy. V prvním výzkumu jsme se zabývali postoji českých mužů (potencionálních otců na RD) k naplňování rodičovské role v rodině v souvislosti s faktorem Otevřenost vůči zkušenosti (NEO Big Five), věnovali jsme se možným prediktorům odchodu mužů na RD. Ve druhém výzkumu jsme se zaměřili na vybrané charakteristiky osobností mužů, kteří mají vlastní zkušenost s odchodem na RD.

Jak matka, tak otec zásadně ovlivňují zdravý vývoj dítěte. V raném období i přes všechny „nové trendy“ ve společnosti matka stále zůstává jako klíčová osoba. Otec je v tomto období neméně významný, ale jeho role je od přirozenosti odlišná. Otec je tím, kdo narušuje pevné pouto s matkou a přibližuje dítěti nepoznaný svět. Otec více než matka připravuje dítě na rizika a nebezpečí. Nutí dítě přizpůsobovat se novým neobvyklým situacím, nutí jej řešit nové úkoly a překonávat překážky.

Rozdělení péče o dítě mezi partnery je nutné zvážit vzhledem k individuální vyspělosti dítěte, ale také vzhledem k připravenosti obou partnerů přijmout novou netradiční roli. Rozhodování o odchodu otce na RD je ovlivněno mnoha faktory, jako jsou např. příjmy otce a matky, stereotypy ve společnosti, ale také působení blízkého sociálního okolí partnerů. Mezi osobnostní charakteristiky, které při rozhodování mohou působit, bychom zařadili ochotu

zkoušet nové způsoby jednání, upřednostňování rozmanitostí, vyšší míru liberálních postojů k naplňování rodičovství.

Podle našeho prvního výzkumu se ukazuje jako významná určitá distance od tradičního rozdělení rolí, která se pojí s vyšší mírou obecného osobnostního faktoru otevřenost vůči zkušenosti. Vyšší míru zmíněného osobnostního faktoru můžeme ve spojitosti s dalšími situačními vlivy považovat za jeden z možných prediktorů odchodu otce na rodičovskou dovolenou. Jako významná proměnná se ve zmíněném výzkumu také ukazuje znalost jiného páru s otcem na RD. Naopak místo bydliště, situace na trhu práce (studující/pracující atd.) a plánované děti jsou faktory, které se ukazují jako méně významné. V případě druhého výzkumu se sledované charakteristiky otců (faktor konformity, nezávislosti, dominance atd.) nejeví jako určující pro odchod na RD.

Domníváme se, že naše výsledky mohou být, i přes zmíněné limity, využity jako jeden z podkladů pro další vědecké zkoumání v české populaci.

Seznam použité literatury, využitá zdroje

- Ainsworth, M. S. & Bell, S. M. (1970). Attachment, exploration, and separation: Illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child Development*, 41(1), 49-67.
- Ainsworth, M. S., Blehar, M. C., Waters, E. & Wall, S. N. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. New York: Taylor & Francis.
- Allen, K. E. & Marotz, L. R. (2002). *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Praha: Portál.
- Alvergne, A., Faurie, C. & Raymond, M. (2009). Variation in testosterone levels and male reproductive effort: insight from a polygynous human population. *Hormones and Behavior* 56(5):491–497.
- Appelbaum, M., Belsky, J., Booth, C., Bradley, R., Brownell, C., Burchinal, M., et al. (2000). Factors associated with fathers' caregiving activities and sensitivity with young children. *Journal of Family Psychology*, 14(2), 200-219.
- Aycan, Z. & Eskin, M. (2005). Relative contributions of childcare, spousal support, and organizational support in reducing work–family conflict for men and women: The case of Turkey [Online]. *Sex roles*, 53(7-8), 453-471. Retrieved from <http://zeynepaycan.net/doc/j17.pdf> [cit. 10.11. 2016].
- Badinter, É. (1998). *Materská láska: od 17. storočia po súčasnosť*. Bratislava: Aspekt.
- Bakalář, E. (2002). *Průvodce otcovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavior change. *Psychological Review*, CA: Sage. 84, 191-215.
- Bandura, A. (1986). The explanatory and predictive scope of self-efficacy theory. *Journal of social and clinical psychology*, 4(3), 359-373.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy. The exercise of control*. New York: W.H. Freeman and Co.

- Barry, A. A., Smith, J. A. Z., Deutsch, F. M. & Perry-Jenkins, M. (2011). Fathers' Involvement in Child Care and Perceptions of Parenting Skill Over the Transition to Parenthood. *Journal Of Family Issues*, 32(11). Retrieved from <https://doi.org/10.1177/0192513X11406229> [cit. 17.1. 2020].
- Bartanusz, S. & Šulová, L. (2003). Otcovská a mateřská mluva. In L. Šulová & C. Zaouche-Gaudron, *Předškolní dítě a jeho svět* (pp. 279-290). Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Bastl, B. (2000). *Tugend, Liebe, Ehre: die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*. Wien: Böhlau.
- Benson, J. (1989). Structural components of statistical test anxiety in adults: An exploratory study. *Journal of Experimental Education*, 57, 247-261.
- Bernier, A., Jarry-Boileau, V. & Lacharité, C. (2014). Marital Satisfaction and Quality of Father–Child Interactions: The Moderating Role of Child Gender. *Journal Of Genetic Psychology*, 175(2), 105-117.
- Biddulph, S. (2007). *Mužství: jak zvládat všechny mužské role*. Praha: Portál.
- Bílá stužka (n.d.). Muži proti násilí [Online]. Retrieved from: <http://www.muziprotinasili.cz> [cit. 24.11. 2016].
- Biller, H. B. (1969). Father dominance and sex-role development in kindergarten-age boys. *Developmental Psychology*, 1(2), 87.
- Biller, H. B. (1993). *Fathers and families: paternal factors in child development*. Westport, Conn.: Auburn House.
- Blackshaw, T. (2017). Fathers and childbirth. In C. Squire, et al., *The Social Context of Birth* (s. 220-241). Crc Press.
- Bowlby, J. (1976). *Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (2010). *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
- Brandth, B. & Kvande, E. (1998). Masculinity and child care: The reconstruction of fathering. *The sociological review*, 46(2), 293-313.

- Bretherton, I., Lambert, J. D. & Golby, B. (2005). Involved fathers of preschool children as seen by themselves and their wives: Accounts of attachment, socialization, and companionship. *Attachment & Human Development*, 7(3), 229-251.
- Brisch, K. H. (2011). *Poruchy vztahové vazby - Od teorie k terapii*. Praha: Portál.
- Brod, H. & Kaufman, M. (Eds.). (1994). *Theorizing masculinities*. New York: Sage Publications.
- Buhi, E. R. & Goodson, P. (2007). Predictors of adolescent sexual behavior and intention: A theoryguided systematic review. *Journal of Adolescent Health*, 40, 4–21.
- Bühlmann, F., Elcheroth, G. & Tettamanti, M. (2009). The division of labour among European couples: The effects of life course and welfare policy on value–practice configurations. *European Sociological Review*, 26(1), 49-66.
- Cameron-Faulkner, T., Lieven, E. & Tomasello, M. (2003). A construction based analysis of child directed speech. *Cognitive Science*, 27(6), 843-873.
- Caulfield, R. (2000). Beneficial Effects of Tactile Stimulation on Early Development. *Early childhood education journal*, 27(4), 255-57.
- CEITEC (2013). Mateřská a rodičovská dovolená v kostce [Online]. In *Work-life balance vědeckých pracovníků projektů OP VaVpI* (pp. 1-7). Brno: Central. Retrieved from <https://www.ceitec.cz/brozura-materska/fl253> [cit. 1.11. 2016].
- Coleman, J. M. & Hong, Y. Y. (2008). Beyond nature and nurture: The influence of lay gender theories on self-stereotyping. *Self and Identity*, 7(1), 34-53.
- Commision ot the status of women, UN (2004, 12. března). *The role of men and boys in achieving gender equality* [online]. Retrieved from <https://www.un.org/womenwatch/daw/csw/csw48/ac-men-auv.pdf> [cit. 23.1. 2020].
- Cools, S., Fiva, J. H. & Kirkeboen, L. J. (2015). Causal effects of paternity leave on children and parents. *The Scandinavian Journal of Economics*, 117(3), 801-828.
- Corneau, G. (2013). *Anatomie lásky: vztahy otec – dcera, matka – syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy*. Praha: Portál.

Cox, M. J., Owen, M. T., Henderson, V. K. & Margand, N. A. (1992). Prediction of infant-father and infant-mother attachment. *Developmental Psychology*, 28(3), 474.

Craig, L. (2006). Does father care mean fathers share? A comparison of how mothers and fathers in intact families spend time with children. *Gender & society*, 20(2), 259-281.

Čoupek, P. & Šporcrová, I. (1999). Co přináší přítomnost otce u porodu. *Praktická Gynekologie*, 3(5), 31-36.

ČSÚ (2011). Sladování pracovního a rodinného života v České republice [Online]. In *Český statistický úřad*. Retrieved from [www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/sladowani_pracovniho_a_rodinneho_zivota_v_ceske_republice/\\$File/tk_csu_110602](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/sladowani_pracovniho_a_rodinneho_zivota_v_ceske_republice/$File/tk_csu_110602) [cit. 28.1. 2020].

ČSÚ (2012). Nesezdaná soužití: hlavně ve velkých městech [Online]. In *Český statistický úřad*. Retrieved from <https://www.czso.cz/csu/czso/a50041548c> [cit. 28.3. 2017].

ČSÚ (2016). Struktura mezd zaměstnanců: 2015 [Online]. In *Český statistický úřad*. Retrieved from <https://www.czso.cz/csu/czso/struktura-mezd-zamestnancu-2015> [cit. 27.2. 2017].

ČSÚ (2019). Vybrané údaje o sociálním zabezpečení – 2018 [Online]. In *Český statistický úřad*. Retrieved from <https://www.czso.cz/csu/czso/vybrane-udaje-o-socialnim-zabezpeceni-2018> [cit. 29.1. 2020].

ČSÚ (2019, 24. června). Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950-2018 [Online]. In *Český statistický úřad*. Retrieved from <https://www.czso.cz/csu/czso/podil-deti-narozenych-mimo-manzelstvi-v-letech-1950-2018> [cit. 20.4. 2020].

ČSSZ (2020). Mateřská – otcovská [Online]. In *Česká zpráva sociálního zabezpečení*. Retrieved from <https://www.cssz.cz/web/cz/otcovska> [cit. 2.4. 2020].

Daly, K. J., Ashbourne, L. & Brown, J. L. (2009). Fathers' perceptions of children's influence: Implications for involvement. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 624(1), 61-77.

Davies, P. T., Lindsay, L. L., Grych, J. H. & Fincham, F. D. (2011). Does gender moderate the effects of marital conflict on children. In L. L. Lindsay & F. D. Fincham, *Interparental conflict and child development: theory, research, and applications* (pp. 64-97). Cambridge: Cambridge University Press.

Deutsch, F. M., Lussier, J. B. & Servis, L. J. (1993). Husbands at home: predictors of paternal participation in childcare and housework. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(6), 1154–1166.

Disman, M. (2000). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

Doucet, A. (2009). Dad and baby in the first year: Gendered responsibilities and embodiment. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 624(1), 78-98.

Draper, J. (2003). Men's passage to fatherhood: an analysis of the contemporary relevance of transition theory. *Nursing inquiry*, 10(1), 66-78.

Dudová, R. & Hastrmanová, Š. (2007) *Otcové, matky a porozvodová péče o děti* [Online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Retrieved from <http://docplayer.cz/2891442-Otcove-matky-a-porozvodova-pece-o-deti-radka-dudova-sarka-hastrmanova.html> [cit. 3.11. 2016].

Dudová, R. (2006). Rozporuplné diskursy otcovství. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 7(2), 6-10.

Ellis, B. J., Bates, J. E., Dodge, K. A., Fergusson, D. M., John Horwood, L., Pettit, et al. (2003). Does father absence place daughters at special risk for early sexual activity and teenage pregnancy?. *Child development*, 74(3), 801-821.

Eerola, P. (2014). Nurturing, breadwinning, and upbringing: paternal responsibilities by Finnish men in early fatherhood. *Community, Work & Family*, 17(3), 308-324. doi:10.1080/13668803.2014.933774

European comission (2011). Strategie pro rovnost žen a mužů (2010–2015). [Online]. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aem0037> [cit. 23.1. 2020].

European comission (2020). Gender equality strategy 2020-2024. [Online]. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/initiatives/ares-2020-267703_cs [cit. 23.1. 2020].

Eurostat, ČSÚ (2013). Podíl živě narozených mimo manželství a úhrnná plodnost ve vybraných evropských zemích: 2011. [Online]. In *Český statistický úřad*. Retrieved from <https://www.czso.cz/csu/czso/a500414ccd> [cit. 28.3. 2017].

Fagan, J. & Barnett, M. (2003). The relationship between maternal gatekeeping, paternal competence, mothers' attitudes about the father role, and father involvement. *Journal of family issues*, 24(8), 1020-1043.

Fagan, C. & Norman, H. (2013). Men and gender equality: Tackling gender segregation in family roles and in social care jobs. In *Gender and the European labour market* (pp. 215-239). Routledge.

Fárová, N. (2015). Muži učitelé v mateřských školách—konstrukce maskulinity ve feminizovaném prostředí. *Gender rovné příležitosti, výzkum*, 16(1), 46-56.

Father absence statistics: 2016. (2016). [Online]. Retrieved from <http://www.fatherhood.org/father-absence-statistics-2016> [cit. 9.3. 2017].

Fein, R. A. (1978). Research on fathering: Social policy and an emergent perspective. *Journal of Social Issues*, 34(1), 122-135.

Feldman, R., Sussman, A. L. & Zigler, E. (2004). Parental leave and work adaptation at the transition to parenthood: Individual, marital, and social correlates. *Journal Of Applied Developmental Psychology*, 25(4), 459-479.

Ferjenčík, J (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.

Fernald, A. (1985). Four-month-old infants prefer to listen to motherese. *Infant behavior and development*, 8(2), 181-195.

Field, T. (2011). Prenatal depression effects on early development: a review. *Infant behavior and development*, 34(1), 1-14.

- Field, T., Grizzle, N., Scafidi, F., Abrams, S., Richardson, S., Kuhn, C., et al. (1996). Massage therapy for infants of depressed mothers. *Infant behavior and development*, 19(1), 107-112.
- Filipowicz, M., Królak, J. & Zachová, A. (2008). *Od patriarchy k tatínkovi: západoslovanské modely otcovství*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Friedleanderová, H. (2010). Podoby otcovství v ČR– sociologický výzkum [Online] Praha: Mediaresearch pro MPSV. Retrieved from <https://www.tatanaplnyuvazek.cz/wp-content/uploads/2013/05/zaverecna-zprava-podoby-otcovstvi.pdf> [cit. 28.1. 2020].
- Fuertes, M., Faria, A., Beeghly, M. & Lopes-dos-Santos, P. (2016). The effects of parental sensitivity and involvement in caregiving on mother–infant and father–infant attachment in a Portuguese sample. *Journal of Family Psychology*, 30(1), 147.
- Gaunt, R. (2008). Maternal Gatekeeping. *Journal Of Family Issues*, 29(3), 373-395.
- Gaylin, W. (1988). *Feelings: our vital signs*. New York: Harper.
- Gettler, L. T. (2016). Becoming DADS: considering the role of cultural context and developmental plasticity for paternal socioendocrinology. *Current Anthropology*, 57(13), 38-51.
- Gettler, L. T., McDade, T. W., Agustin, S. S., Feranil, A. B. & Kuzawa, C. W. (2015). Longitudinal perspectives on fathers' residence status, time allocation, and testosterone in the Philippines. *Adaptive Human Behavior and Physiology*, 1(2), 124-149.
- Giddens, A. (1998). *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Giddens, A. (2000). *Unikající svět*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Glynn, L. & Dale, M. (2015). Engaging dads: Enhancing support for fathers through parenting programmes. *Aotearoa New Zealand Social Work Review*, 27(1/2), 59-72.
- Greenberg, M. & Morris, N. (1974). Engrossment: the newborn's impact upon the father. *American journal of Orthopsychiatry*, 44(4), 520.
- Griswold, R. L. (2007). The history and politics of fatherlessness. In C. R. Daniels, *Lost fathers: the politics of fatherlessness in America* (pp. 11-32). Basingstoke: Macmillan.

- Gungor I., Beji N. (2007). Effects of fathers' attendance to labor and delivery on the experience of childbirth in Turkey. *Western Journal of Nursing Research*, 29 (2), 213 – 231.
- Haas, L. (1992). *Equal parenthood and social policy: a study of parental leave in Sweden*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Haas, L. & Hwang, C. P. (2008). The impact of taking parental leave on fathers' participation in childcare and relationships with children: Lessons from Sweden. *Community, Work and Family*, 11(1), 85-104.
- Habáň, P. (2016, 19. prosince). Co se mění v roce 2017?: Novinky Ministerstva práce a sociálních věcí [Online]. (pp. 1-3). Praha: MPSV. Retrieved from http://www.mpsv.cz/files/clanky/28924/TZ_-_Novinky_MPSV_v_roce_2017.pdf [cit. 23.1. 2017].
- Habáň, P. (2016, 8. března). Průměrný výdělek českých žen je o téměř šest a půl tisíce korun nižší oproti mužům [Online]. Praha: MPSV. Retrieved from <http://www.mpsv.cz/cs/24473> [cit. 27.2. 2017].
- Hartnoll, R. & Miovský, M. (2003). *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule: snowball sampling*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Hašto, J. (2005). *Vztahová väzba: ku korenom lásky a úzkosti*. Trenčín: Vydavateľstvo F.
- Helus, Z. (2007). *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada.
- Helus, Z. (2009). *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2015). *Přehled statistických metod. Analýza a metaanalýza dat*. Praha. Portál.
- Heywood, C. (2001). *A history of childhood: children and childhood in the West from medieval to modern times*. Malden, Mass: Polity Press.
- Hochschild, A. & Machung, A. (2012). *The second shift: Working families and the revolution at home*. London: Penguin.

- Holter, Ø. G. (2003). *Can men do it?: men and gender equality-the Nordic experience*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- Homfray, Š. (2020). *Muž na rodičovské je pořád výjimka. Jak na ni dostat víc tátů?*. Praha: Heroine.
- Horvai, I. (1957). *Spánek, sny, sugesce a hypnosa*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství.
- Hoskovcová, S. (2006). *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: Grada.
- Hrdličková, M. (2009). *Raná interakce rodič-dítě se zaměřením na pohlavní specifika* [Dizertační práce]. Univerzita Karlova.
- Hřebíčková, M. & Urbánek, T. (2001). *NEO pětifaktorový osobnostní inventář*. Praha: Testcentrum.
- Hyde, J. S., Essex, M. J. & Horton, F. (1993). Fathers and parental leave attitudes and experiences. *Journal of Family Issues*, 14(4), 616-638.
- Chaloupková, J. (2005). Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 41(01), 57-77.
- Chirkova S. (2019). The Impact of Parental Leave Policy on Child-Rearing and Employment Behavior: The Case of Germany. *IZA Journal of labor policy*, 9(1), 2-27.
- Ishii-Kuntz, M., Makino, K., Kato, K. & Tsuchiya, M. (2004). Japanese fathers of preschoolers and their involvement in child care. *Journal of Marriage and Family*, 66(3), 779-791.
- Janoušková, K. & Sedláček, L. (2005). Jiné mateřství. *Gender rovné příležitosti výzkum*, 6(1), 19-22.
- Jurviste, U., Prpic, M. & Sabbati, G. (2014). Maternity and paternity leave in the EU: In light of the recent developments regarding the issue of maternity leave, this infographic aims to present the current state of affairs of maternity and paternity leave in EU Member States [Online]. In *European parliament*.

Retrieved from [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2014/545695/EPRS_ATA\(2014\)545695_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2014/545695/EPRS_ATA(2014)545695_REV1_EN.pdf) [cit. 9.11. 2016].

Kačerová, E. (2014) Děti až po svatbě? [Online]. In *Český statistický úřad*. Retrieved from <https://www.czso.cz/csu/czso/a500414ccd> [cit. 21.4. 2020].

Karsten, H. (2006). *Ženy – muži: Genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál.

Katz, S. H. (2002). Healing the father-son relationship: A qualitative inquiry into adult reconciliation. *Journal of Humanistic Psychology*, 42(3), 13-52.

Kavanová, L. (2016). Když fotr není lotr. *Respekt*, 27 (29), 38-43.

Kimmel, M. (1987). *Changing man: New directions in research on men and masculinity*. New York: Sage.

Knibiehler, Y. (1995). Fathers, patriarchy, paternity. In M. C. P. van Dongen, G. B. Frinking & M. G. Jacobs (Eds.), *Changing fatherhood: An interdisciplinary perspective* (pp. 201–214). Amsterdam, The Netherlands: Thesis Publishers.

Kittnar, O. (2011). *Lékařská fyziologie*. Praha: Grada.

Koestner, R., Franz, C. & Weinberger, J. (1990). The family origins of empathic concern: A 26-year longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 709.

Koťátková I., Malík V., Postupa R. & Vlček L. (1992). První zkušenosti s přítomností otce u porodu na ženském oddělení SNeP Ostrava. *Československá gynekologie*, 57 (8), 437 – 438

Křivohlavý, J. (1994). *Jak zvládat stres*. Praha: Grada.

Křížková, A. & Pavlica, K. (2004). Management genderových vztahů: postavení žen a mužů v organizaci [Online]. In *Management press*. Retrieved from <http://archiv.soc.cas.cz> [cit. 14.11. 2016].

Kubíčková, K. (2008). Rodičovská dovolená a země Evropské unie [Online]. In *Občanská společnost*. Retrieved from <http://obcan.ecn.cz/index.shtml?apc=rp239516-1-&p=4> [cit. 30.11. 2016].

- Laflamme, D., Pomerleau, A. & Malcuit, G. (2002). A comparison of fathers' and mothers' involvement in childcare and stimulation behaviors during free-play with their infants at 9 and 15 months. *Sex roles*, 47(11-12), 507-518.
- Laflamme, L., Månsdotter, A., Lundberg, M. & Magnusson, C. (2012). Dangerous dads? Ecological and longitudinal analyses of paternity leave and risk for child injury. *Journal of epidemiology and community health*, 66(11), 1001-1004.
- Lamb, M. E., Frodi, A. M., Frodj, M. & Hwang, C. (1982). Characteristics of maternal and paternal behavior in traditional and nontraditional Swedish families. *International Journal Of Behavioral Development*, 5(1), 131-141.
- Lamb, M. E., Frodi, A. M., Hwang, C. P., Frodi, M. & Steinberg, J. (1982). Mother– and father–infant interaction involving play and holding in traditional and nontraditional Swedish families. *Developmental Psychology*, 18(2), 215.
- Lamb, M. E., Pleck, J. H. & Levine, J. A. (2004). *The role of the father in child development*. New York: Springer.
- Lamb, M., Pleck, J., Charnov, E. & Levine, J. (1987). A biosocial perspective on paternal behavior and involvement. In J. B. Lancaster, *Parenting Across the Lifespan: Biosocial Perspectives* (pp. 111-142). New York: Gruyter.
- Langmeier, J. & Matějček, Z. (1974). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum.
- Langmeier, J., Krejčířová, D. & Langmeier, M. (2002). *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyzologie*. Praha: H&H.
- Le Camus, J. (1995). *Pères et bébés*. Paris: L'Harmattan.
- Le Camus, J. (2000). *Le vrai rôle du père*. Paris: Éditions Odile Jacob.
- Le Camus, J., Moulin, J. P. & Navarro, C. (1994). *L'Enfant et l'eau*. Paris: L'Harmattan.
- Leerkes, E. M. & Burney, R. V. (2007). The development of parenting efficacy among new mothers and fathers. *Infancy*, 12(1), 45-67.
- Levant, R. F. (1992). Toward the reconstruction of masculinity. *Journal of Family Psychology*, 5(3-4), 379.

Lewis, C. & O'Brien, M. (1987). *Reassessing fatherhood: New observations on fathers and the modern family*. London: Sage Publications.

LOM (n.d.) Kdo jsme [Online]. Retrieved from <http://ilom.cz/kdo-jsme/> [cit. 24.11. 2016].

Loman, M. M., Johnson, A. E., Westerlund, A., Pollak, S. D., Nelson, C. A. & Gunnar, M. R. (2013). The effect of early deprivation on executive attention in middle childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(1), 37-45.

Lovasová, L. (2006). *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací Institut ochrany dětí.

Lundahl, B. W., Tollefson, D., Risser, H. & Lovejoy, M. C. (2008). A meta-analysis of father involvement in parent training. *Research on Social Work Practice*, 18(2), 97-106.

Lupton, D. & Barclay, L. (1997). *Constructing fatherhood: Discourses and experiences*. London: Sage Publications.

Machová, J. (2002). *Biologie člověka pro učitele*. Praha: Karolinum.

Maříková, H. (1999). *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Maříková, H. (2007). Když dva dělají totéž... Gender rovné příležitosti výzkum, (02), 82-86.

Maříková, H. (2009). Pečující otcové: Příběhy plné odlišností. *Sociologický časopis/czech sociological review*, 45(1), 89-113.

Maříková, H. & Radimská, R. (2003). *Podpora využívání Rodičovské dovolené muži*. Praha: MPSV ČR a SOÚ AV ČR.

Mascaro, J. S., Hackett, P. D. & Rilling, J. K. (2013). Testicular volume is inversely correlated with nurturing-related brain activity in human fathers. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 110(39), 15746-15751.

Matějček, Z. (1986). *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum.

Matějček, Z. (1996). *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál.

- Matějček Z. (2004). *Psychologické eseje: (z konce kariéry)*. Praha: Karolinum.
- Matějček, Z. (2005). *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada.
- Matějček, Z. & Dytrych, Z. (1994). *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén.
- Matoušek, O. (2003). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
- MCBride, B. A., Dyer, W. J. & Rane, T. R. (2008). Family partnerships in early childhood programs. In M. M. Cornish, *Promising practices for partnering with families in the early years* (pp. 41-58). Charlotte, NC: Information Age Pub.
- McClelland, D. C. & Pilon, D. A. (1983). Sources of adult motives in patterns of parent behavior in early childhood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(3), 564.
- Mead, M. (2010). *Pohlaví a temperament u tří primitivních společností*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Messner, M. (1993). "Changing men" and feminist politics in the United States. *Theory and Society*, 22(5), 723-737.
- Mikšík, O. (2004). *Dotazník SIPO, zjišťování interpersonálních tendencí, orientací a hodnot osobnosti, příručka*. Bratislava: Psychodiagnostika.
- Minden, H. (1982). *Two hugs for survival*. Toronto, Canada: McClelland & Stewart.
- Ministry of health and social affairs. (2014). Parental insurance and allowances to parents in Sweden. [Online]. In *Government offices of Sweden*. Sweden. Retrieved from <http://www.government.se/sb/d/15473/a/183497/> [cit. 3.11. 2016].
- Ministry of family, labour and social policy (2019a). Poland – parenthood. [Online]. In *European comission*. Belgium. Retrieved from <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1124&langId=en&intPageId=4719> [cit. 3.4. 2020].
- Ministry of family, labour and social policy (2019b). Germany – family benefits. [Online]. In *European comission*. Belgium. Retrieved from

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1111&langId=en&intPageId=4547>
[cit. 3.4. 2020].

Ministry of family, labour and social policy (2019c). Sweden - Parental benefits and benefits related to childbirth. [Online]. In *European comission*. Belgium. Retrieved from <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1130&langId=en&intPageId=4808>
[cit. 3.4. 2020].

Ministry of health and social affairs. (2015). A more equal parental insurance system [Online]. In *Government offices of Sweden*. Sweden: Ministry of health and social affairs. Retrieved from <http://www.government.se/articles/2015/06/a-more-equal-parental-insurance-system/> [cit. 3.11. 2016].

Miovský, M. (2003). *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule: snowball sampling*. Praha: Úřad vlády České republiky.

Mlynářová, A. & Tošner, J. (1995). Historie přítomnosti muže u porodu. *Gynekolog*, 4, 216-218.

Moisan, M. (1997). Les hommes et l'utilisation du congé parental au Québec: faits saillants d'une recherche. *Lien social et Politiques*, (37), 111-119.

Moore, K. L. & Persaud, T. V. N. (1993). *The developing human: clinically oriented embryology*. Philadelphia: Saunders.

Morgan, D. L. (2001). *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Tišnov: Sdružení SCAN.

Moss, P. & Deven, F. (2006). Leave policies and research: A cross-national overview. *Marriage & family review*, 39(3-4), 255-285.

Moss, P. & O'Brien, M. (2006). *International review of leave policies and related research: Employment Relations Research Series No. 57*. London, England: Department of Trade and Industry.

Možný, I. (1983). *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Universita J. E. Purkyně.

Možný, I. (2002). *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství.

MPSV (2004). Zaostřeno na ženy a muže - 2003: Průzkum veřejného mínění o podpoře využívání rodičovské dovolené muži [Online]. In *Český statistický úřad*. Retrieved from <https://www.czso.cz/csu/czso/1413-04-2004->

[pruzkum_verejneho_mineni_o_podpore_vyuzivani_rodicovske_dovolene_muži](#) [cit. 5.12. 2016].

MPSV (2016, 14. září). Nová dávka pro čerstvé tatínky. "Otcovská" může začít už příští rok, poslanci ji nezmítli [Online], 1 podle Aktuálně.cz. Retrieved from <http://www.mpsv.cz/cs/27854> [cit. 4.11. 2016].

MPSV, tiskové oddělení. (2017). Co se mění v roce 2017?: Novinky Ministerstva práce a sociálních věcí [Online]. In *Integrovaný portál MPSV*. Česká republika. Retrieved from <http://www.mpsv.cz/cs/29019> [cit. 29.3. 2017].

MPSV (2019). Počet příjemců rodičovského příspěvku podle pohlaví [Online]. In *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Retrieved from <https://www.mpsv.cz/vybrane-statisticke-udaje> [29.1. 2020].

MPSV (2019, 17. prosince). Rodičovský příspěvek [Online]. In *Ministerstvo práce a sociálních věcí*. Retrieved from <https://www.mpsv.cz/rodicovsky-prispevek> [2.4. 2020].

MPSV (2020). Rodičovský příspěvek [Online]. In *Integrovaný portál MPSV*. Česká republika. Retrieved from <https://www.mpsv.cz/-/rodicovsky-prispevek> [1.4. 2020].

MPSVR SR (2020). Rodičovský príspevok [Online]. In *Integrovaný portál MPSVR*. Slovenská republika. Retrieved from <https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/podpora-rodinam-detmi/penazna-pomoc/rodicovsky-prispevok/> [3.4. 2020].

Murdock, K. W. (2013). An examination of parental self-efficacy among mothers and fathers. *Psychology of men & masculinity*, 14(3), 314.

Mušské porodní příběhy (n.d.) [Online]. Retrieved from: <http://www.muzskeporodnipribehy.cz> [cit. 24.11. 2016].

Nebáznivá, B. (2018). *Psychologické aspekty situace v rodinách s otcem na rodičovské dovolené* [Diplomová práce]. Univerzita Karlova.

Nešporová, O. (2006). Životní styl rodin s otci na Rodičovské dovolené. *Gender rovné příležitosti: výzkum*, 7(1), 32-36.

Novák, T. (2008). *Vztah otce a syna*. Praha: Grada.

Novák, T. (2013). *O otcovské roli: Význam otce v rodině*. Praha: Grada.

Občanský zákoník (2012, 3. února). [Online]. Retrieved from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast1> [cit. 4.5. 2017].

Palkovitz, R. (2014). *Involved fathering and men's adult development: Provisional balances*. Mahwan, NJ: Psychology Press.

Parke, R. D. (1996). *Fatherhood*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Paquette, D. (2004). Theorizing the father-child relationship: Mechanisms and developmental outcomes. *Human development*, 47(4), 193-219 [Online]. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Daniel_Paquette/publications [cit. 10.11. 2016].

Patulny, R. (2011). *The social penalty of work/family balance: Comparing Australian men and women's social contact with ex-household friends and family*. Paper presented at the Australian Sociological Association Conference, Newcastle, England.

Perlmann, R. Y. & Gleason, J. B. (1993) podle Šulová, L. (2013). *Vývojová psychologie – nepublikovaná přednáška z vývojové psychologie*. Praha: FF UK.

Personalista.com. (2015). Mateřská a rodičovská dovolená jsou v Česku delší než jinde v Evropě.: Najdou však po dlouhé pracovní pauze ženy práci? [Online]. In Personalista.com: informace z personalistiky od roku 2003. Retrieved from <http://www.personalista.com/trh-prace/matrska-a-rodicovska-dovolena-jsou-v-cesku-delsi-nez-jinde-v-evrope-najdou-vsak-po-dlouhe-pracovni-pauze-zeny-praci.html> [cit. 9.11. 2016].

Pleck, J. H. (1998). American fathering in historical perspective. In K. V. Hansen & A. I. Garey, *Families in the U.S.: kinship and domestic politics* (pp. 351-361). Philadelphia, Pa: Temple University Press.

- Počarovský, O. (2019, 12. dubna). *Význam otce a matky pro dítě, proces separace*. Nepublikovaná přednáška. Praha.
- Radimská, R. (2002). Mateřství, otcovství a moc. *Gender, rovné příležitosti: výzkum*, 3(4), 1-3.
- Raikes, H. H., Summers, J. A. & Roggman, L. A. (2005). Father involvement in early Head Start programs. *Fathering*, 3(1), 29.
- Rašínová I. (2006). *Zisky a ztráty života bez otce* [Diplomová práce]. Univerzita Karlova.
- Ratislavová K. (2008). *Aplikovaná psychologie porodnictví*. Praha: Area.
- Raus, P. (2004). Role otce v rodině. In *Zdravé rodičovství: téma otcovství* (pp. 55-56). Brno: CENAP.
- Reiber, V. D. (1976). Is the Nurturing Role Natural to Fathers?. *MCN: The American Journal of Maternal/Child Nursing*, 1(6), 366-371.
- Roggman, L. A., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H. & Raikes, H. (2012). Methodological, measurement, and design issues in studying fathers: An interdisciplinary perspective. In *Handbook of father involvement* (pp. 17-46). Routledge.
- Rohner, R. P. & Veneziano, R. A. (2001). The importance of father love: History and contemporary evidence. *Review of general Psychology*, 5(4), 382.
- Romero-Balsas, P. (2015). Consequences Paternity Leave on Allocation of Childcare and Domestic Tasks. *Revista espanola de investigaciones sociologicas*, 149, 87-108.
- Romero-Balsas, P., Muntanyola-Saura, D. & Rogero-García, J. (2013). Decision-Making Factors within Paternity and Parental Leaves: Why Spanish Fathers Take Time Off from Work. *Gender, Work & Organization*, 20(6), 678-691.
- Roubalová, A. (2019, 12. dubna). *Význam otce a matky pro dítě, proces separace*. Nepublikovaná přednáška. Praha.
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.

- Saxonberg, S. & Sirovátka, T. (2006). Failing family policy in post-communist Central Europe. *Journal of Comparative Policy Analysis*, 8(2), 185-202.
- Sedláček, L. & Plesková, K. (2008). *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí.
- Segal, L. (1990). *Slow motion: Changing masculinities, changing men*. London: Rutgers University Press.
- Schäfer podle Kavanová, L. (2016). Když fotr není lotr. *Respekt*, 27(29), 38-43.
- Schulze, E. & Gergoric, M. (2015). Maternity, paternity and parental leave: Data related to duration and compensation rates in the European Union [Online]. In *European parliament*. Brussels: Directorate general for internal policies. Retrieved from [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/509999/IPOL_STU\(2015\)509999_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/509999/IPOL_STU(2015)509999_EN.pdf) [cit. 21.11. 2016].
- Singley, D. B. & Edwards, L. M. (2015). Men's perinatal mental health in the transition to fatherhood. *Professional Psychology: Research and Practice*, 46(5), 309-316.
- Singly, F. (1999). *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- Sjöberg, O. (2004). The role of family policy institutions in explaining gender-role attitudes: a comparative multilevel analysis of thirteen industrialized countries. *Journal of European social policy*, 14(2), 107-123.
- Skaalvik, E. M. & Rankin, R. J. (1992). Math and verbal achievement and self-concepts: Testing the internal/external frame of reference model. *The Journal of Early Adolescence*, 12(3), 267-279.
- Skočovský, K. (2004). O těhotenství tatínků. In: Sborník konference Zdravé rodičovství na téma Otcovství, 21-23. Brno: Centrum naděje a pomoci (CENAP).
- Smith, M. (2012). Social regulation of the gender pay gap in the EU. *European Journal of Industrial Relations*, 18(4), 365-380.
- Spetter, D. (2016). The role of fathers in childhood development [Online]. US: Harvard University – Faculty insight [Online]. Retrieved from <https://www.extension.harvard.edu/inside-extension/role-fathers-childhood-development> [cit. 9.2. 2020].

- Standardy pro pedagogické a psychologické testování.* (2001). Praha: Testcentrum.
- Storey, A. E., Walsh, C. J., Quinton, R. L. & Wynne-Edwards, K. E. (2000). Hormonal correlates of paternal responsiveness in new and expectant fathers. *Evolution and Human Behavior*, 21(2), 79-95.
- Strandhäll, A. (2016). Adapt parental insurance to suit modern working life [Online]. In *Government offices od Sweden*. Sweden. Retrieved from <http://www.government.se/opinion-pieces/2016/02/adapt-parental-insurance-to-suit-modern-working-life/> [cit. 3.11. 2016].
- Svoboda, M., Krejčířová, D. & Vágnerová, M. (2015). *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál.
- Šimíčková-Čížková, J. (1999). *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.
- Šmídová, I. (2003). Matkové. In P. Mareš, T. Potočný (Eds.). *Modernizace a česká rodina: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15.-17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně* (pp. 157–175). Brno: Barrister & Principal.
- Šrajbrová, M. & Skoupá, A. (2017, 10. února). České ženy jsou vzdělanější, na platy mužů ale stále nedosáhnou [Online]. *Hospodářské Noviny*, 1 [Online]. Retrieved from <http://archiv.ihned.cz/c1-65619240-ceske-zeny-jsou-vzdelanejsi-na-platy-muzu-ale-stale-nedosahnou> [cit. 31.3. 2017].
- Šulová, L. (2006). Specifický vliv otcovské a mateřské mluvy v počátcích řečového vývoje. *Československa Psychologie*, 50(4), 327.
- Šulová, L. (2010). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum.
- Šulová, L. (2013). *Vývojová psychologie – nepublikovaná přednáška z vývojové psychologie*. Praha: FF UK.
- Švab, A. & Humer, Ž. (2013). "I Only Have to Ask Him and He Does It..." Active Fatherhood and (Perceptions of) Division of Family Labour in Slovenia. *Journal of Comparative Family Studies*, 44(1), 57-78.

Tanaka, S. & Waldfogel, J. (2007). Effects of parental leave and work hours on fathers' involvement with their babies: Evidence from the millennium cohort study. *Community, Work and Family*, 10(4), 409-426.

Táta fest (n.d.). [Online]. Retrieved from: <http://www.tatafest.cz> [cit. 24.11. 2016].

Táta na plný úvazek. (n.d.). [Online]. Retrieved from: <http://www.tatanaplnyuvazek.cz> [cit. 24.11. 2016].

Tátové vítání (n.d.). [Online]. Retrieved from: <http://www.tatovevitani.cz> [cit. 24.11. 2016].

The Council of the European Union (2011) European Pact for Gender Equality (2011-2020) [Online]. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52011XG0525%2801%29> [cit. 22.1. 2020].

Théry, I. (1998). *Couple, filiation et parenté aujourd'hui: le droit face aux mutations de la famille et de la vie privée*. Paris: Odile Jacob.

Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.

Townsend, N. W. (2002). *The package deal. Marriage, Work and Fatherhood in Men's Lives*. Philadelphia: Temple.

Trapková, L. (2016, 19. října). *Role otce a matky v rodině*. Nepublikovaný osobní rozhovor. Praha.

Trapková, L. (2016, 21. září). Souvislosti Jana Pokorného [Video file]. ČT 2. Retrieved from: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/11483158486-souvislosti-jana-pokorneho/216562220750013/>

Trča, S. (2004). *Partner v těhotenství a při porodu*. Praha: Grada.

Trevathan, W. (1987). *Human birth: an evolutionary perspective*. New York: Aldine De Gruyter.

Vaeterzentrum. (2016). Vaeterzentrum [Online]. Retrieved from <http://vaeterzentrum-berlin.de> [cit. 21.11. 2016].

- Vágnerová, M. (1996). *Abnormální vývoj osobnosti jako následek negativního působení*. Liberec: Technická univerzita. Studijní texty pro dálkové studium.
- Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- Vehviläinen-Julkunen, K. & Liukkonen, A. (1998). Fathers' experiences of childbirth. *Midwifery*, 14(1), 10-17.
- Věšínová-Kalivodová, E. & Maříková, H. (1999). *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha: Open society fund.
- Volling, B. L. & Belsky, J. (1991). Multiple determinants of father involvement during infancy in dual-earner and single-earner families. *Journal of Marriage and the Family*, 53(2), 461-474.
- Wapfler podle Hermansen, S., Croninger, B. & Croninger, S. (2015). Exploring the role of modern day fatherhood. *Work*, 50(3), 495-500.
- Warshak, R. A. (1996). *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál.
- Weisman, O., Zagoory-Sharon, O. & Feldman, R. (2013). Oxytocin administration alters HPA reactivity in the context of parent–infant interaction. *European Neuropsychopharmacology*, 23(12), 1724-1731.
- Weisman, O., Zagoory-Sharon, O. & Feldman, R. (2014). Oxytocin administration, salivary testosterone, and father–infant social behavior. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 49, 47-52.
- Wildemuth, B. M. (2009). *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited.
- Williams, L. R., Degnan, K. A., Perez-Edgar, K. E., Henderson, H. A., Rubin, K. H., Pine, D. S. & ... Fox, N. A. (2009). Impact of Behavioral Inhibition and Parenting Style on Internalizing and Externalizing Problems from Early Childhood through Adolescence. *Journal Of Abnormal Child Psychology*, 37(8), 1063-1075.

Wisnieski, D., Sieving, R. & Garwick, A. (2015). Parent and Family Influences on Young Women's Romantic and Sexual Decisions. *Sex Education: Sexuality, Society And Learning*, 15(2), 144-157.

Wright, N. H. (1998). *Navždy tátovo děvče: Vztah mezi otcem a dcerou*. Praha: Návrat domů.

Yablonsky, L. (1995). *Otcové: O nejnáročnějším rodinném vztahu*. Praha: Portál.

Young, I. M. (2010). Živoucí tělo vs. gender. In N. Fárová (2015). Muži učitelé v mateřských školách–konstrukce maskulinity ve feminizovaném prostředí. *Gender rovné příležitosti výzkum*, 16(1), 46-56.

Zaouche-Gaudron, C. (2001). *La problématique paternelle*. Ramonville-Saint-Agne: Erès.

Zoja, L. (2005). *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha: PROSTOR

Seznam grafů a tabulek

Grafy:

Graf 1: Popis zkoumaného vzorku z hlediska věku	94
Graf 2: Popis zkoumaného vzorku z hlediska situace na trhu práce.....	95
Graf 3: Popis zkoumaného vzorku z hlediska místa bydliště	96
Graf 4: Popis zkoumaného vzorku z hlediska partnerského stavu.....	96
Graf 5: Popis zkoumaného vzorku z hlediska stavu ve vztahu k dětem	97
Graf 6: Popis zkoumaného vzorku z hlediska představ o RD.....	97
Graf 7: Popis zkoumaného vzorku z hlediska věku	130
Graf 8: Popis zkoumaného vzorku z hlediska rozložení našich respondentů na trhu práce	131
Graf 9: Popis zkoumaného vzorku z hlediska rozložení na trhu práce – skupina otců, kteří zažili zkušenost s RD	132
Graf 10: Popis zkoumaného vzorku z hlediska rozložení na trhu práce – skupina otců, kteří nezažili zkušenost s RD	132
Graf 11: Popis zkoumaného vzorku z hlediska bydliště	134
Graf 12: Popis zkoumaného vzorku z hlediska místa bydliště – skupina otců, kteří zažili zkušenost s RD	134
Graf 13: Popis zkoumaného vzorku z hlediska místa bydliště – skupina otců, kteří nezažili zkušenost s RD	135
Graf 14: Popis zkoumaného vzorku z hlediska počtu dětí	136
Graf 15: Popis zkoumaného vzorku z hlediska počtu dětí (D) u otců (O), kteří zažili situaci na RD ve srovnání s počtem dětí, se kterými muži na RD odcházeli.....	136

Tabulky:

Tabulka 1: Podíl narozených dětí mimo manželství v letech 1950–2018	16
Tabulka 2: Podíl živě narozených dětí mimo manželství a úhrnná plodnost ve vybraných evropských zemích v roce 2011	17
Tabulka 3: Srovnání délky rodičovské dovolené čerpané muži ve státech EU	58
Tabulka 4: Srovnání délky mateřské a rodičovské dovolené v ČR a ve vybraných státech Evropy	59

Tabulka 5: Průměrný měsíční počet příjemců rodičovského příspěvku v ČR podle pohlaví za sledovaný rok.....	66
Tabulka 6: Počet příjemců rodičovského příspěvku v ČR podle územních jednotek, za rok 2018.....	68
Tabulka 7: Většinový zástupce výzkumného souboru	98
Tabulka 8: Závislost jednotlivých faktorů s představami o RD (Dovedete si představit, že byste vy sám na RD šel?)	111
Tabulka 9: Většinový zástupce výzkumného souboru	137

Seznam příloh

- Příloha 1 Výroky předkládané fokusovým skupinám pro diskusi, řazení a výběr
- Příloha 2 Dotazník: Osobnostní charakteristiky a postoj k rodičovství
- Příloha 3 Míra liberálních postojů a odpovědi ve třetí části dotazníku: Regresní analýza, DUMMY kódování
- Příloha 4 Plakát, který sloužil k oslovování respondentů druhého realizovaného výzkumu,
- Příloha 5 Doprovodný email rozesílaný respondentům

Příloha 1

Výroky předkládané fokusovým skupinám pro diskusi, řazení a výběr

KONZERVATIVNÍ:

1. Je přirozené, že muž chodí do práce a žena pečuje o malé děti.
2. Mužům není vlastní, aby dávali přednost rodině před prací.
3. Muž nedokáže o dítě pečovat tak dobře jako žena, muž ženu pouze v případě potřeby zastupuje či nahrazuje v její nepřítomnosti.
4. Žena je špatnou matkou, když nechá své dítě v péči otce (na rodičovské dovolené) a sama chodí do zaměstnání.
5. Během nemoci dítěte by měla pečovat o dítě matka.
6. „Dobrý otec“ je ten, který ženě příležitostně vypomáhá.
7. Matka má od přírody ke svému dítěti bližší vztah než otec.
8. Matka je „hlavní“ osobou v životě dítěte.
9. Péče o dítě spadá mezi přirozeně „ženské“ práce.
10. Pro výchovu je důležitější matka než otec
11. Živosprávu svého dítěte nejlépe zajistí jeho matka.
12. Hlavním úkolem otce je co nejlépe finančně zabezpečit svoji rodinu
13. Rozvedou-li se manželé, je správné svěřit dítě do výchovy vždy matce, pokud není alkoholička nebo ve vězení apod.

LIBERÁLNÍ

1. Muž, stejně jako žena, může mít s dítětem hezký vztah již od narození potomka.
2. Jakým způsobem si partneři rozdělí péči o dítě, záleží na nich, muž i žena se dokážou dobře postarat.
3. Je v pořádku, když na rodičovskou dovolenou odchází muž.
4. Muž je vhodným pečovatelem pro malé dítě.
5. Matka i otec jsou pro dítě stejně významní. / Otec je i pro malé děti stejně významným rodičem jako matka.
6. Je v pořádku, když se žena z větší části podílí na finančním zabezpečení rodiny
7. Dítě v péči otce nestrádá o nic více než v péči matky.
8. Matka, která nechává dítě na rodičovské dovolené s jinou osobou, „neselhala“ ve své roli matky.

9. Od každého rodiče se dítě učí specifické věci, oba jsou pro vývoj dítěte stejně významní.
10. Otec se dokáže o malé dítě stejně dobře postarat jako matka.
11. Kdyby muži trávili více času se svými malými dětmi, prospělo by to celé rodině
12. Při pravidelných lékařských prohlídkách je pro malé dítě otec vhodným doprovodem i psychickou podporou.
13. Muž dokáže malé dítě uklidnit stejně dobře jako matka.

Příloha 2

Dotazník byl skryt z důvodu ochrany autorských práv.

Příloha 3

Míra liberálních postojů a odpovědi ve třetí části dotazníku: Regresní analýza, DUMMY kódování

Vzdělání

Prediktor vzdělání se podle výsledků analýzy jeví jako statisticky nevýznamný.

Ve zkoumaném vzorku, podle analýzy výsledků dotazníků, jsou respondenti vyučení v oboru oproti vysokoškolsky vzdělaným v postojích k naplňování rodičovství nejvíce liberální ($B = 8,517$). Výsledek však může být zkreslený vzhledem k nízkému počtu respondentů, kteří do této kategorie patří. Rozdíl není statisticky signifikantní ($p = 0,211$). Větší míra liberálních odpovědí se také oproti vysokoškolsky vzdělaným ukazuje u středoškolsky vzdělaných ($B = 1,045$; $p = 0,286$). Rozdíl v míře liberálních odpovědí je mezi vysokoškolsky vzdělanými a respondentům se základním vzděláním zanedbatelný ($B = 0,017$; $p = 0,997$). Nejméně liberální odpovědi volili respondenti se vzděláním vyšším odborným. Oproti vysokoškolsky vzdělaným jsou tito respondenti výrazně konzervativnější ($B = -4,956$), i přesto však opět nedosahují statisticky signifikantního rozdílu ($p = 0,065$).

Model	Koef. B	Std. Chyba	Std. Koef.	Sig.
Vysokoškolské	26,483	0,566		
Základní	0,017	4,815	0,000	0,997
Vyučen	8,517	6,786	0,084	0,211
Středoškolské	1,045	0,977	0,074	0,286
Vyšší odborné	-4,956	2,677	-0,127	0,065

N = 225

Další zkoumanou proměnnou byla **situace na trhu práce**, zda respondent pracuje, studuje atd. Výsledky však jasně ukazují, že se jedná o statisticky nevýznamný prediktor, nejedná se o statisticky významné rozdíly mezi skupinami.

Podle výsledků tvoří nejméně konzervativní respondenty osoby v důchodu (oproti pracujícím: $B = -2,693$; $p = 0,579$). V porovnání s respondenty pracujícími jsou naopak liberálnější ti, kteří patří do skupiny „Jiné“ ($B = 5,307$; $p = 0,125$). Ostatní respondenti (studující, nezaměstnaní) jsou v míře liberálních postojů k naplňování rodičovství oproti pracujícím mírně konzervativnější, avšak rozdíl je zanedbatelný (studující: $B = -0,076$; $p = 0,939$; nezaměstnaní: $B = -1,693$; $p = 0,804$).

Model	Koef. B	Std. Chyba	Std. Koef.	Sig.
Pracuji	26,693	0,555		
Studuji	-0,076	0,994	-0,005	0,939
Nezaměstnaný	-1,693	6,824	-0,017	0,804
V důchodu	-2,693	4,841	-0,037	0,579
Jiné	5,307	3,446	0,104	0,125

N = 225

Místo bydliště

Místo bydliště není podle výsledků vhodným prediktorem liberálních postojů k naplňování rodičovství. Mezi jednotlivými skupinami osob nejsou významné rozdíly.

Z hlediska místa bydliště se míra liberálních postojů k naplňování rodičovství liší jen velmi málo. Oproti respondentům z velkoměsta jsou podle výsledků konzervativnější jen respondenti z vesnice, rozdíl je však zanedbatelný ($B = -0,333$; $p = 0,822$). Ostatní skupiny respondentů jsou liberálnější, ovšem opět se zanedbatelným rozdílem. Velké město ($B = 0,442$; $p = 0,727$); menší město ($B = 0,037$; $p = 0,980$).

Model	Koef. B	Std. Chyba	Std. Koef.	Sig.
Velkoměsto	26,693	0,583		
Velké město	0,442	1,265	0,024	0,727
Menší město	0,037	1,146	0,002	0,980
Vesnice	-0,333	1,484	-0,015	0,822

N = 225

Současný partnerský stav

Současný partnerský vztah není podle výsledků vhodným prediktorem liberálních postojů k naplňování rodičovství.

Podle analýzy odpovědí respondentů na položku týkající se jejich stávajícího partnerského stavu jsou z měřených kategorií nejméně liberální respondenti bez partnerky. Oproti respondentům, kteří partnerku mají a žijí s ní ve společné domácnosti, se liší o $B = -0,753$; $p = 0,484$. Naopak nejvyšší míru liberálnosti v postojích k naplňování rodičovství dosahují respondenti, kteří mají partnerku, avšak nežijí s ní ve společné domácnosti. Rozdíl v míře liberálnosti je však oproti skupině s partnerkou ve společné domácnosti zanedbatelný ($B = 0,119$; $p = 0,925$).

Regresní analýza pro liberální postoje k naplňování rodičovství: současný partnerský stav

Model	Koef. B	Std. Chyba	Std. Koef.	Sig
Má partnerku, nežijí ve spol. domácnosti	26,908	0,597		
Nemá partnerku	-0,753	1,074	-0,049	0,925
Má partnerku, ve společné domácnosti	0,119	1,182	0,007	0,484

N = 225

Současný stav vzhledem k dětem

Další měřená proměnná se týkala toho, zda respondent děti má, případně zda o nich do budoucna uvažuje. Respondenti, kteří děti mají, dosahují obdobné míry liberálních postojů k naplňování rodičovství, jako respondenti, kteří děti nemají, avšak do budoucna o nich uvažují. Respondenti, kteří mají jedno dítě: $B = 0,029$; $p = 0,982$. Respondenti, kteří mají více dětí: $B = 0,109$; $p = 0,918$. Nejvyšší míry liberálních postojů zde dosahují respondenti, kteří budoucnost neřeší (položka „*Děti nemám, budoucnost neřeším*“). Ve srovnání s respondenty, kteří děti nemají, avšak do budoucna o nich uvažují: $B = 1,484$; $p = 0,469$. Naopak nejvyšší míru konzervativních postojů (nejmenší míru liberálních postojů) dosahují respondenti ze skupiny „*Děti nemám, do budoucna o nich spíše neuvažuji*“. Oproti těm, kteří děti nemají, avšak do budoucna o nich uvažují, se liší o $B = -11,1$; $p < 0,01$ jedná o statisticky signifikantní rozdíl. Výsledky jsou však pravděpodobně zkresleny nízkým počtem respondentů, kteří patří do kategorie „*Děti nemá, avšak do budoucnosti o nich neuvažuje*“, neboť v rámci analýzy rozptylu jsou hodnoty celkově zcela statisticky nesignifikantní (blíže popsáno v kapitole 5.4 *Shrnutí výsledků a odpovědi na výzkumné otázky*).

Regresní analýza pro liberální postoje k naplňování rodičovství: současný vztah vzhledem k dětem

Model	Koef. B	Std. chyba	Std. Koef.	Sig.
Nemá, o dětech uvažuje	26,766	0,649		
Má jedno dítě	0,029	1,255	0,002	0,982
Má více dětí	0,109	1,061	0,007	0,918
Nemá, o dětech spíše neuvažuje	-11,100	3,929	-0,188	0,005

Nemá, budoucnost neřeší	1,484	2,043	-0,049	0,469
--------------------------------	-------	-------	--------	-------

N = 225

Dovedete si představit, že byste vy sám šel na rodičovskou dovolenou?

Hledisko představ o RD, vzhledem k míře liberálních postojích k rozdělní rolí v rodině, je statisticky významné.

Při analýze odpovědí na výše zmíněnou položku se ukazuje, že respondenti, kteří si určité dokážou představit, že by na RD sami šli (odpověď: Určitě ano), dosahují statisticky signifikantně větší míry liberálních postojů než ti, kteří odpovídali, že si situaci dokážou spíše představit (odpověď: Spíše ano) $B = 3,982$; $p < 0,001$. Větší míru liberálních postojů dosahují také respondenti, kteří nevědí, zda si dokážou představit, že by sami na RD šli. Rozdíl oproti těm, kteří si situaci spíše představit dokáží, však není statisticky signifikantní ($B = 1,432$; $p = 0,629$). Podle tabulky můžeme vidět, že naopak nejvíce konzervativní postoje mají respondenti, kteří si svůj odchod na RD nedokážou představit. Oproti skupině respondentů, kteří si situaci dokáží spíše představit (odpověď: Spíše ano) dosahují signifikantních rozdílů. Spíše ne: $B = -3,271$; $p = 0,002$. Určitě ne: $B = -9,752$; $p < 0,001$.

Regresní analýza pro liberální postoje k naplňování rodičovství: Dovedete si představit, že byste vy sám šel na rodičovskou dovolenou?

Model	Koef. B	Std. chyba	Std. Koef.	Sig.
Spíše ano	26,818	0,583		
Určitě ano	3,982	0,925	0,267	<0,01
Nevím	1,432	2,956	0,028	0,629
Spíše ne	-3,271	1,068	-0,188	<0,01
Určitě ne	-9,752	1,606	-0,359	<0,01

N = 225

Vzor jiného páru

Liberální postoj jsme také sledovali ve vztahu, zda respondent zná nějaký pár, kde je otec s dítětem na RD, popř. zda má zkušenosti negativní, pozitivní či neutrální (příp. neurčeno). Zkušenosti s jiným párem vzhledem k míře liberálních postojů k rodičovským rolím jsou statisticky významné.

Při analýze odpovědí jsou v postoji k naplňování rodičovství více liberální muži takoví, kteří znají právě jeden pár s otcem na RD. Oproti mužům, kteří žádný pár neznají se liší o $B = 2,037$; $p = 0,049$. Na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ se jedná o statisticky významný rozdíl. Zajímavý výsledek je však možné vidět při srovnání s muži, kteří znají více než jeden pár s otcem na RD. I tito muži jsou v postojích liberálnější, avšak již nedosahují statisticky významného rozdílu oproti mužům bez přímé zkušenosti ($B = 1,699$; $p = 0,152$).

Model	Koef. B	Std. chyba	Std. Koef.	Sig.
Neznám	25,726	0,655		
Znám jeden pár	2,037	1,030	0,140	0,049*
Znám více párů	1,699	1,182	0,102	0,152

N = 225; * $p < 0,05$

Respondenti, kteří popisovali pozitivní zkušenost, odpovídali na položky týkající se postojů k naplňování rodičovství oproti „neutrálním“ či „neurčeno“ více liberálně, a to statisticky významně ($B = 3,050$; $p = 0,002$). Respondenti s negativní zkušeností odpovídali naopak konzervativněji. Výsledek však již není statisticky významný ($B = -5,314$; $p = 0,054$).

Regresní analýza pro liberální postoje k naplňování rodičovství: Vzor jiného páru, rozděleno dle zkušeností

Model	Koef. B	Std. chyba	Std. Koef.	Sig.
Zkušenost neutrální	25,980	0,533		
Zkušenost negativní	-5,314	2,744	-0,126	0,054*
Zkušenost pozitivní	3,050	0,971	0,205	0,002*

N = 225; * $p < 0,01$

Příloha 4

Plakát, který sloužil k oslovování respondentů do výzkumu otců pečujících o děti

Výzkum otců pečujících o děti

výzkum k rigorózní práci
na katedře psychologie FF UK

CÍLEM výzkumu je bližší
poznání osobností mužů
takových, kteří o děti
(nejen na rodičovské
dovolené) pečují

SHÁNÍM
muže všech věkových
kategorií, kteří se
zapojují (či zapojili) do
výchovy svých dětí

JAK MŮŽETE VÝZKUMU POMOCI?
vyplněním 20min dotazníku na:
<http://vyzkumotcu.jdem.cz/>

V případě dotazů se neváhejte obrátit na
anezka.zofakova@gmail.com

Děkuji za Váš čas!

Příloha 5

Doprovodný email rozesílaný respondentům:

Do psychologického výzkumu (pro účely rigorózní práce na FF UK v Praze) sháním muže, kteří zažili (nebo v blízké době plánují zažít) roli otce na rodičovské dovolené. Cílem výzkumu je hlubší zkoumání dané problematiky, bližší poznání osobností takových, kteří o děti na rodičovské dovolené pečují. Pokud by Vás výzkum zaujal, v dotazníku budete mít možnost vyplnit svůj emailový kontakt pro zaslání výsledků z výzkumu.

Jelikož je pro takový výzkum náročné získat ochotné respondenty, budu moc vděčná za Vaši spolupráci (vyplnění dotazníku) a případné šíření dalším mužům. Zároveň Vás z etických důvodů prosím, abyste uvedený dotazník neuveřejňoval na sociálních sítích.

Vyplnění dotazníku je možné ZDE

Vyplněním dotazníku souhlasíte se zpracováním (tím se rozumí zejména shromažďování, analyzování, uchovávání, třídění, zpracování a předávání) Vašich osobních údajů dle Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (Obecné nařízení o ochraně osobních údajů). Všechny uvedené údaje jsou poskytovány dobrovolně.

Odpovědi v dotazníku jsou anonymní a budou využity výhradně pro účely psychologického výzkumu.

Upřímně Vám předem děkuji za ochotu.

S přáním všeho dobrého,

Mgr. Anežka Žofáková

Příloha 6

Testová baterie užitá ve druhém realizovaném výzkumu

Vítejte u dotazníku pro otce.

Cílem výzkumu je bližší poznání osobností mužů takových, kteří o děti (nejen na rodičovské dovolené) pečují.

Vaše odpovědi jsou anonymní a budou využity výhradně pro účely psychologického výzkumu.

V rámci dotazníku máte možnost vyplnit emailový kontakt pro zaslání výsledků výzkumu. Vyplněním dotazníku přispíváte bližšímu poznání osobností takových, kteří o děti v rodině pečují.

Vyplnění dotazníku zabere přibližně 20 minut. Děkuji Vám za ochotu a spolupráci!

Místo bydliště (velkoměsto / velké město / malé město / vesnice)

Hlavní pracovní status (student / zaměstnanec / podnikatel / nezaměstnaný / na rodičovské dovolené / jiné...)

Studijní či pracovní zaměření (pozice) ...

Váš věk ...

Počet dětí (1 / 2 / 3 / 4 a více)

Počet dětí, u kterých jsem zastával roli otce na rodičovské dovolené (0 / 1 / 2 / 3 / 4 a více)

Co bylo významným hlediskem pro rozhodnutí odchodu na rodičovskou dovolenou? ...

emailový kontakt (pouze pro zájemce o výsledky výzkumu) ...

Dotazník SIPO byl skryt z důvodu ochrany autorských práv.